באַריכט פון „יהודית" גיזעלשאַפט אין וואַרשע

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א״ג פרידנזאן

ב״ה, לאדזש-קראָקע-וואַרשע.	נומער 104	צענטער יאָרגאַנג	אייר תרצ״ג

תוכן: א״ג פרידנזאן—צום סדר־היום. צייט־שטימונגען—שרה שענירער. יואל אונגער—פיר יאָר „יהודית" אַרביט. א״ז פרידמאַן — די „יהודית" אַרביט אין ליכט פון פאַקטן און ציפערן. אַרום דער „יהודית"־קאָלאָניע-נאָטיצן. דאָס לעבן זייף דער קאָלאָניע—אסתר גאָלדשטאָף. י. ל. אָרלעאַן — פאַלשע חשבונות. ז. שאַכנאָוויטש—מערקווירדיקע נישטאָ. ר״פ—דאָס שפּיגעלע. אליעזר שינדלער—פון שיר־השירים. אלימלך שטייער – בלוטיקע שאָטנס — בלוטיקע צייכנס. שרה שענירער. אונדזערע אויפגאַבן אַצינד. העשיל קלעפּפיש – מיצקעוויטש און יידן. א. שינדלער—פרילינג־ליד. ידיעות, מודעות, בילדער.

צום סֵדר הַיום // א״ג פרידנזאן

עת צרה היא ליעקב...

אין מיטן העלן טאָג האָט זיך פאַרוואָלקנט דער יידישער הימל אויף דער גאַנצער וועלט. דאָס באַרימטע קולטורעלע דייטשלאַנד, האָט זיך דערמאַנט אין זיין ווילדן גערמאַנישן יחוס, און געקרוינט פאַר זיין פירער דעם צורר ישראל אַדאָלף היטלער, וועלכער האָט באַלד נאָך זיין אַרויפדראַפּן זיך אויף דער קאַנצלער־שטול, זיך גענומען צו דער אינקוויזיטאָרישער מלאכה ווי טאַרקוואַמאַדע בשעתו. במשך די פאַר וואָכן, וואָס היטלער פירט אָן מיט דער דייטשער מלוכה, האָט ער זיך כשר פאַרדינט דעם נאָמען „גרויס־אינקוויזיטאָר פון דריטן דייטשן רייך".

דאָס וואָס די היטלערישע אינקוויזיציע האָט אָפּגעטון פאַר די לעצטע פאַר וואָכן, שטייגט אַ סך אַריבער די מעשים תעתועים פון פיל בלוטיקע יידן־פיינט אין די פאַרשיידנסטע תקופות. פון דער מאַרטירער־געשיכטע פון יידישן פאָלק.

אַזוי פיל בזיון, שפיכת־דמים, פייניקונגען, רשעותדיקע שטיקים, חיהשע ווילדקייטן, גרויל־ענויים, וואָס ס׳האָבן אויסגעפירט די גאַסן־יונגען פונים „דערוואַכנדן" היטלעריסטישן גערמאַנער־לאַנד איבערן ששים־רבואדיקן יידישן קיבוץ, קען מיט גאָרנישט פאַרגלייכט ווערן. דער עיקר טוט עס וויי, וואָס די אַלע גרויל־סצענעס זענען עפנטלעך געדעקט געוואָרן דורך אָפיציעלע מלוכה־פירער און טאַקע אין גאַנצן דורך זיי אינסצעניזירט געוואָרן.

די גרויסע אייראָפּעאישע וועלט חידושט זיך, און די געציילטע איידעלע אמתע קולטור־מענטשן פון די אומות־העולם קענען נישט אויפהייבן די קעפּ פאַר בושה און — זיי שווייגן!

פון צייט צו צייט רייסט זיך אַפילו דורך אַ פּראָטעסט־שטים פון אַ פּאַרלאַמענטאַריער אָדער סתם פּאָליטיקער, וואָס שרייט אָן אויף די ברוין־העמדלדיקע בעסטיעס, בכלל אָבער איז אַ שטיל־שווייגן פון די „בעסערע גייסטער" פון אייראָפּע.

וואו זענען אַהינגעקומען די אַלע דענקער, דיכטער און קינסטלער פון דער קולטורעלער אייראָפּע? זיי זענען שטום ווי די מדבר! און אפשר שעמען זיי זיך טאַקע און זאָגן שטיל זייערע קינות אויף די אַלע שיינע פראַזעאָלאָגישע מליצות פון מענטשן־רעכט, מענטשן־ליבע, איידלקייט און הומאַניטעט, וואָס איז ביי זיי אַזוי כסדר אויף זייערע ליפּן.

דער אונטערמענטש פון דייטשן פאָלק, די אונטערוועלט פון דער דייטשער מדינה איז ביי דער מאַכט, און וואָס האָט דאָ צו זאָגן, גייסט, קולטור און דער מענטש, וואָס האָט אויף זיך נאָך אַ שטיקל צלם אלקים? — — —

* * *

ביים גאַנצן צער, וואָס מיר פילן מיט צו אונדזערע יידישע ברידער אין דייטשלאַנד אָן חילוק, מוזן מיר פונדעסט מאַכן אַ שטיקל דין וחשבון מיט זיך אַליין. אמת, ס׳טוט אונדז וויי דאָס באַרויבן די רעכט פונים דייטשן ייד, אַפילו דעם אַסימילירטסטן און פרייסטן. די רדיפות אויף אונדזערע דייטשע ברידער איז אַ פועל־יוצא פון דער גיפטיקער גערמאַנישער ראַסן־טעאָריע, און ממילא איז שוין יעדער גירוידפטער און באַליידיקטער דייטשער ייד אַ קדוש! אף־על־פּי־כן קען אונדזער שטעלונג אין דער יעצטיקער גורל־שעה בנוגע דעם דייטשן יידנטום נישט זיין קיין אַנדערע ווי די שטעלונג פון די יידן חרדים אין דייטשלאַנד גופא, וועלכע האָבן בשום אופן נישט חוטא געווען מיט אַסימילאַציע. פון זיך אַליין - פאַרלייקנען אַלס יידן, און טאַקע אַלס אמתע יידן מיט יידישקייט.

מיר לייענען אין די לעצטע נומערן פון אָרטאָדאָקסישן „איזראַעליט" כסדרדיקע אַרטיקלען, וואָס רופן די דייטשע יידן צוריק צום יידנטום און צו יידישקייט. זייער טרעפלעך פאַרגלייכט דער „איזראַעליט" די רדיפות אויף די יידן אין דייטשלאַנד, מיט די רדיפות אויף יידן אין אַמאָליקן רוסלאַנד מיט דער אגדה, וואָס דערציילט אונדז דעם שמועס צווישן דעם תנא רבי עקיבא און פּפּוס בן יהודא, וועלכע זענען ביידע געזעסן אין תפיסה, נאָר מיטן חילוק, וואָס רבי עקיבא איז פאַרפּייניקט געוואָרן צוליב זיין פאַרשפּרייטן תורה, און פּפּוס בן יהודא נאָר צוליב דברים בטלים...

העכער הונדערט יאָר האָבן דער רוב דייטשע יידן געלעבט אין אַ ביטערן טעות, מיינענדיק, אַז וואָס נעענטער זיי וועלן זיך צוזאַמענלעבן מיט די גויים, אַלס זיכערער און איינגעזעסענער זיי זענען אינים לאַנד. ס׳האָט אָבער ווי מיר זעען אַצינד, נישט געהאָלפן דאָס אויסמישן זיך אין לשון און לבוש, ס׳האָט גאָרנישט געקענט ווירקן אַפילו דאָס אויסצייכענען זיך אין דער דייטשער קולטור, וויסנשאַפט און קונסט.

איינשטיין, וואַסערמאַן, לודוויק, ריינהאַרדט פייכטוואַנגער, און נאָך פריערדיקע פון זיי: בערנע, לעססינג, היינע און פיל אַנדערע, די אַלע גרויסע קעפּ, וואָס האָבן דערהויבן דעם נאָמען פון דייטשן פאָלק, צו אַ קולטור־פאָלק פון דער העכסטער מדריגה, זייער זכות האָט גאָרנישט געקענט בייטשטיין און

הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי

זיי באַקומען דורך אויטאָ-דאַ-פעען זייער „פאַרדינטן" עונש פון דער היטלעריסטישער ממשלת-זדון.

צי איז דען דאָס אַלץ נישט מן השמים?

אַ רחמנות נעבעך צוצוקוקן זיך, אויף די פאַר יידישע שריפטן אין דייטשלאַנד, וואָס זהוסין זיך מיט די גרויסע פאַרדינסטן פון די דייטשע יידן פאַר דער דייטשער קולטור, וואָס דערפון לאַכן ציניש און שפּאָטיש אָפּ אַלע, טאַקע אַלע היינט שוין אָפיציעלע היטלעריסטישע צייטונגען. אַדרבא, דערפון מערט זיך נאָך די שנאה און ס'שטייגט דער האַס. אויף אַלץ איז דאָ איין ענטפער: „יודע פערעקע"!

די רעליגיעזע יידישע פרעסע אין דייטשלאַנד, שטייט אָבער אויף איר הויך, און זאָגט באמת וואָס עס דאַרף געזאָגט ווערן אין אַזאַ ערנסטער שעה. זי רופט די דייטשע יידן, צו באַקענען זיך צו די חטאים, און צוריקקערן צו זיך, צום אייגענעם שורש, צו תורה, צו שבת, צו טהרת-משפחה, צו אַלץ וואָס איז ביי יידן הייליק און טייער שוין אַזויפיל דורות.

דער יידישער רעליגיעזער דענקער ד"ר יצחק ברויער, רופט דאָס דייטשע יידנטום, עס זאָל צוריק אָנהייבן פאַרשטיין אַריינצופירן אין זיין גאַנץ לעבן, די יידישע אידעע, און אויב חלילה עס וועט נאָך באַשערט זיין די דייטשע יידן צו ליידן, זאָלן זיי כאָטש וויסן פאַר וואָס און פאַר וועמען זיי ליידן... די פרומע רבנים אין דייטשלאַנד רופן בייצושטיין דעם נסיון פון אָפּזאָגן זיך פון פלייש צוליבן פאַרבאָט פון דער שחיטה... „די רעגירונג דערלויבט אונדז נישט צו פירן קיין יידישע שחיטה — רופט אויס אַן אָרטאָדאָקסישער שרייבער — אָבער זי צווינגט דאָך אונדז נישט צו עסן קיין פלייש, פון גוף קען מען אונדז צונעמען דעם גינוס, אָבער די יידישע נשמה קענען און דאַרפן מיר געבן ווייטער איר שפּייז..."

דער תשובה-רוף צו אונדזערע דייטשע ברידער, אַראָפּצושאָקלען פון זיך דעם אַסימילאַציע-שטויב, קען ווערן שטאַרק עפּאָכע-מאַכנד פאַרן גאַנצן כלל-ישראל, און ווען די אַזוי פעאיקע און טאַלאַנטירטע ברידער אונדזערע פון מדינת אשכנז וועלן טאַקע דערהערן דעם דאָזיקן סטיכישן היסטאָרישן רוף, קען טאַקע פון דער גרויסער צרה ווערן נאָך אַ גרעסערע נחמה. דאָס יידישע פאָלק וועט באַקומען נייע גייסטיקע ריזן-כוחות, וואָס וועלן שוין אַרבעטן פאַר זיך אַליין, פאַרן אייגענעם פאָלק, פאַר זיין אייגענער אמתער קולטור. און ס'וועט טאַקע מקוים ווערן „עת צרה היא ליעקב — וממנה יושע!"

צייט-שטימונגין / שרה שענירער

ווידער אַמאָל איז אַוועק דער ליבער יום-טוב פסח, און מיר ציילן שוין די ספירה-טעג, וואָס פאַרבונדן פסח, דעם יום-טוב פון פרייהייט מיט שבועות. נישט איינמאָל האָב איך שוין אין אונדזערע ב"י בלעטער געשריבן וועגן דער באַדייטונג און ערנסטקייט פון אָט די טעג, נישט איינמאָל האָב איך מיינע ליבע בנות-שוועסטער דערמאָנט צו געבן זיך אַ דין וחשבון אין די דאָזיקע ערנסטע טעג, אויף וויפל מיר דערנענטערן זיך באמת צום ציל פון אונדזער אויפגאַבע, און וויפל מיר זענען נאָך באמת אונטערשטעליק, באַוואוסט צי אומבאַוואוסט אין אונדזער הייליקער אַרבעט.

אויב אָבער כ'האָב דאָס שטענדיק געפלעגט צו באַטאָנען, איז די יעצטיקע צייט באַזונדערס דערצו מסוגל. אַצינד, ווען די שרעקלעכע צרות, וואָס די יידן אין דייטשלאַנד לעבן איבער, דערמאָנען אונדז נאָכדענקלעך אין די אַמאָליקע געשיכטלעכע ליידן, וואָס זענען פאַרבונדן מיט די ספירה-טעג — אַצינד, איז באַזונדערס רייף די צייט זיך צו פאַרטראַכטן ווי מיר האַלטן עפּיס אין דער וועלט. שטענדיק האָט דער אָנדענקונג פון יידישע צרות געוועקט ישראל צו חשבון און תיקון אין זייער לעבן. אַ כל-שכן נאָך, אַז דאָס דאַרף זיין אַצינד, ווען די צרות חוזרן זיך איבער אין אַזאַ גרויל-פּאַרים.

זעט, גראָד קומען די צרות פאַר אין דייטשלאַנד, דאָרט, וואו די יידן האָבן זיך אַמבייגסטן געיאָגט צוצופּאַסן צו דער נישט יידישער קולטור און לעבנס-אַרט. אָט ערשט נישט לאַנג ווי דאָרט האָט זיך אָנגעהויבן דער רעפאָרם-דראַנג, און צופּאַסונג צום גוי מיטן תירוץ, אַז דאָס וועט פאַרווישן אַלע יידישע צרות. און וואָלט דאָס געווען אמת, וואָלט אויך קיין ספק נישט געדאַרפט זיין, אַז מיר דאַרפן פאַר דעם מיט אַזאַ גרויסן פּרייז נישט אָפּצאָלן...

עס ווייזט זיך אָבער יעצט אַרויס, אַז דאָס אַלץ איז געווען אַרויסגעוואָרפן. פאַרקערט, די יידן-רדיפות גיסן זיך יעצט אויס מיט אַ באַזונדער שטאַרקער קראַפט אויף די וואָס האָבן דעזערטירט פון דער יידישער מחנה, און פאַרראָטן איר אייגנאַרט. מיר וואָלטן געדאַרפט האָבן היינט אַ גרויסן נביא, וואָס זאָל אונדז מאַכן אויפציטערן דאָס געוויסן און דערוואַרעמען די הערצער פאַר יידישקייט. אָבער אַזוי ווי קיין נביא האָבן מיר לײדער נישט היינט, טאָ דאַרף יעדעס יידישע געוויסן זיין דער וועקער און מאָנער צו חשבון הנפש און תיקון. דאָס יידישע געוויסן דאַרף כסדר פרעגן יעדן ייד ווי ער האַלט אין זיין באַציאונג צו דער אויסערלעכער נישט-יידישער וועלט. ס'דאַרף דאָך אים יעצט באַשיימפערלעך קלאָר ווערן, אַז וואָס מער צופּאַסן זיך צו דער אויסערלעכער פרעמדער סביבה פירט נאָך צו גרעסערער שנאת ישראל.

ס'דאַרף אונדז ווידער אַמאָל קלאָר ווערן דער אַלטער אמת, אַז די איינציקע און אמתע קולטור איז די תורה-קולטור, וואָס זי גיט נישט בלויז דעם מענטש בילדונג, זי פרעדיקט אים נישט בלויז שיינע לערעס און דאָס לעבן לאָזט זי איבער אַזוי ווי ס'שטויסן עס די תאוות און שלעכטקייט. נאָר זי באַמיט זיך קודם כל דאָס פּראַקטישע לעבן איבער צואַרבעטן, אַזוי אַז ס'זאָל נישט קענען אַזוי גיך אַריינפאַלן אין אַזאַ מוראדיקער ירידה, ווי ס'איז יעצט אַריינגעפאַלן דאָס דייטשע פאָלק...

יאָ, „תורת ד' תמימה, משיבת נפש" - די יידישע תורה איז גאַנץ, זי קען נישט [illegible] ווערן אויף לערע און לעבן, ווי דאָס לעבן מיט די לערע בינט זיך נישט צונויף אין איין גאַנציס, נאָר זי צילט דורכאויס צו גאַנצקייט און האַרמאָניע, און דעמאָלט ערשט איז זי „משיבת נפש" — דערקוויקט זי דאָס האַרץ און נשמה פונים מענטש.

יאָ, די דאָזיקע פּראַקטישע תורה לייגט אויף אונדז דערפאַר אַרויף אַ גאַר גרויסע צאָל [illegible] (תרי"ג), וואָס פאַרזען ס'גאַנצע לעבן מיט אַנטשפּרעכנדיקע פאַרשריפטן, אַז ס'זאָל חלילה נישט פאַרדאָרבן ווערן, ווי מיר זעען עס ביי אַנדערע, און דערביי זאָל זיך ח"ו נישט דאַכטן, אַז ס'זענען דאָ טייל פון די יידישע מנהגים, וואָס מע קען פאַרבייגן ווי צב"ש רעדן אַ פרעמדע שפּראַך, רופן זיך מיט פרעמדע נעמען און נישט קליידן זיך לויטן יידישן צניעות, אין וואָס ס'זענען אַ שפּאָר ביסל נכשל געוואָרן אונדזערע דייטשע רעליגיעזע ברידער. ניין, דווקא דאָס דאָזיקע שוואַכקייט ברענגט אַ סך שאָדן און אין דעם זענען זיך שוין יעצט עפנטלעך מודה אויך די דייטשע יידן אַליין.

אָט דערמאָן איך מיך אַצינד גראָד אין אַ בלעטל פון מיין טאָג-בוך פון ר"ח אלול תרפ"ח, וואָס כ'האָב געשריבן אינעם קליינעם דערפל ראַבאַוו, ווי מיר האָבן געהאַט אונדזערע ערשטע פאָרטבילדונגס קורסן. דאָרט טרעף איך צווישן אַנדערע, אויך פאָלגנדע ווערטער: „וואָס איז דאָס וואָס שטופּט מיך היינט די פעדער אין דער האַנט און טרייבט מיך צו זעצן זיך שרייבן? כ'דאַרף דאָך אייגנטלעך צופרידן זיין מיט די גוטע רעזולטאַטן, וואָס כ'האָב שוין ב"ה דערגרייכט אין דער אַרבעט! דאָס איז דער פאַל, ווייל דאָ אין ראַבאַוו הויבט זיך אָן אַ נייע עפּאָכע אין מיין אַרבעט, און אַ ציטער נעמט מיך ציטנווייז אַרום, איך זע אַז איך קען נישט נאָכקומען די גייסטיקע פאָדערונגען פאַר מיינע שוועסטער אין פּוילן און כ'זוך דערצו הילף ביי מיינע דייטשע ברידער. איך ווייס אַז דאָס איז צו פאַרבינדן מיט געוויסע באַוואָרנישן. איך דערקלער מיינע שילערנס, אַז נאָר דאָס גייסטיקע אויסגעשולטקייט, גוטע מידות דאַרפן זיי איבערנעמען פון די דייטשע שוועסטער, אָבער וואָס שייך טייל טראַדיציאָנעלע לעבנס מנהגים און יידיש-צניעותדיקער באַשיידנקייט דאַרפן זיי נאָך ביי אונדז לערנען. מיר דאַרפן זיך היטן גענצלעך אויסצומיידן דעם נישט-יידישן לעבנס-שטייגער, אַזוי מיר זענען עס געוואוינט געווען פון דורות לאַנג. און אפשר... אפשר פאַלט מיר איין אַ געדאַנק: וועט זיך מיר איינגעבן איבערצוציינן מיינע דייטשע שוועסטער דאָ אינעם קליינעם דערפל, אין ראַבאַוו, אַז אויך זיי זאָלן ענדערן אין דער הינזיכט זייער נאָכגיביקייט...

דאָ ענדיקט זיך ס'ערשטע בלאַט פון מיין טאָג-בוך פון אלול תרפ"ה. און היינט, אין דער דאָזיקער שרעקלעכער צייט ערשט לײדער האָב איך געהאַט די געלעגנהייט צו לייענען אַן אַרטיקל אין „איזראַעליט", ווי אונדזערע דייטשע ברידער זענען זיך אָפן מתוודה, אַז זייער צו-נאָענט שייכות צו וועלטלעכקייט דאַרף אומבאַדינגט רעווידירט ווערן...

מיר דאַרפן אַלזא אַצינד באַזונדערס אַכטונג געבן, אַז ס'יידישקייט זאָל אַריינדרינגען אין לעבן און עס רעגלען מיט זיינע פּראַקטישע מנהגים און געזעצן און דאָס וועט אונדז געבן די אמתע פרייהייט, ווי ס'זאָגן אונדזערע חכמים: „אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה".

הודפס מתוך הארכיון היהודי

יואל אונגער / פיר יאָר „יהודית"-אַרבעט / (אַ קורצער איבערבליק)

גיוועָן איז עס אין יאָר תרפ"ט. זעענדיק די בלייכע אויסגידאַרטע קינדער, וואָס פלעגן קומען אין אונדזערע שולן, אָפגישוואַכטע, אַפּאַטישע און אָפּגילאָזינע האָט זיך אונדז גידאַכט נישט איינמאָל, ווי אַ באַהאַלטינע שטים רופט צו אונדז: פאַרוואָס טוט איר גאָרנישט פאַר אָט די קינדער? זענט איר טאַקע יוצא בלויז מיט דער גייסטיקער באַשפּייזונג, וואָס איר גיט זיי? צי דאַרפט איר נישט טראַכטן און עפּיס טון אויך פאַרן גוף פונים שול-קינד. זאָל כאָטש דאָס שול-קינד, וואָס ווערט אַ גאַנץ יאָר אויסגימאַטערט דורך גייסטיקער אָנ:טרענגונג, וויניקסטנס אין די פעריעס-צייט קענען גיניסן פון אַ ביסל פרישער לופט, וואָס זאָל עס קרעפטיקן צו קענען ווייטער לערנען!

איך פריי מיך דאָ פעסטצושטעלן און נישט אָן צופרידנקייט, אַז מיר זענען נישט גיבליבן גלייכגילטיק צו דעם דאָזיקן רוף. דער ווי-גישריי פון אָט די קינדערישע הערצער, האָט ביי אונדז גיפינען דעם טיפסטן אָפּקלאַנג און מיר האָבן תיכף גינומען אָפּקלאַפּן די טירן פון די אינסטיטוציעס, וואָס באַשעפטיקן זיך מיט קאָלאָניעס, און אויסגיפועלט פאַר אַ צענדליק קינדער, אַז זיי זאָלן קענען גיניסן פון די דאָזיקע זומער-קאָלאָניעס.

ארכיון אסופות

איך גידענק נאָך די שמחה ביי די קינדער ווען מ-האָט זיי גיזאָגט די בשורה: איר פאָרט אויף אַ זומער-קאָלאָניע און הלמאי זאָל איך לייקינין, אויך ביי מיר איז דאָס גיוועָן אַ טאָג פון שמחה אַ קלייניקייט, באַזאָרגט מיט זון און לופט אַ צענדליק אויסגימאַטערטע, אָפּגישוואַכטע יידישע קינדער.

אָבער ווי דערשטוינט זענען מיר גיוואָרן שפּעטער, לייענענדיק דאָס ערשטע בריוועלע, וואָס אַ פאָטער האָט באַקומען פון זיינס אַ קינד, נאָכן אָפּזיין אַ פּאָר טאָג אויף אַזאַ קאָלאָניע. דאָס קינד האָט גישריבן: „ליבער פאָטער, זיי וויסן, אַז איך גיפין מיך אַ גאַנצן טאָג אויף לופט און קערפּערלעך דערנערט מען מיך גוט, זיי אָבער אויך וויסן, אַז גייסטיק פיל איך מיך נישט גוט, פאַר יעדן שטיקל פלייש — אַ שטיק נשמה, די סביבה אַ קאַלטע, די אויפזעערס מיט זייער אַנטי-רעליגיעזקייט מאַכן אונדז אויפשוידערן, און דאָס רופט זיך במילא אָפּ אויף אונדזער גיזונט... מיר דערוואַרטן שוין אומגידולדיק דעם טאָג פון אַהיים פאָרן!!!"

גיטראַכט האָבן מיר דעמלט ביי זיך: צי האָבן מיר באַדאַרפט אונדזער האַנט צולייגן, אַז אונדזערע קינדער, וועלכע ווערן אין אונדזערע שולן אַזוי גיצערטלט און גייסטיק גיפלעגט, אַז זיי זאָלן ח"ו אַזוי גייסטיק צובראַכן ווערן. און אַ גידאַנק איז אונדז אַדורכגילאָפן דורכן מוח: מיר מוזן אַן-אייגינע קאָלאָניע שאַפן! אַזאַ קאָלאָניע, וואָס זאָל האָבן אַ טאָפּלטע אויפגאַבע: קרעפטיקן אונדזערע קינדער, סיי פיזיש און סיי גייסטיק.

מ ר א ז י

איבים יאָר תר"ק איז דער ערשטער פּרואוו גימאַכט גיוואָרן אין מראזי. ס-איז איינגיאָרדנט גיוואָרן פאַר די קינדער פון די בית-יעקב שולן אַ זומער-קאָלאָניע. אמת, אויף אַ גאַנץ באַשיידינים אופן, בס"ה פאַר 60 קינדער, אָבער דער רעזולטאַט האָט איבערגישטיגן אַלע אונדזערע דערוואַרטונגען. אומיטום האָט מען מיט גרויס באַגייסטערונג גירעט וועגן די פּראַקטישע איינאָרדינונג און מוסטערהאַפטע פירונג פון אָט דער קאָלאָניע. די קינדער זענען צוריקגיקומען מונטער, פריש, פיזיש גישטאַרקט און גלייכצייטיק אויך אַדורכגידרונגען מיט רעליגיעזן באַוואוסטזיין און יידיש וויסן, וואָס מ-האָט זיי אין אַ גרויסער מאָס גיגעבן אין דער קאָלאָניע.

א ט וו א צ ק

אין יאָר תרצ"א איז שוין די קאָלאָניע מיט אַ ברייטערן פאַרנעם איינגיאָרדנט גיוואָרן ן אטוואצק, אויף פיר חדשים אַן-ערך פיר הונדערט קינדער. מ-האָט אָבער נישט גיקענט אַריינגעמען די איבעריקע גרויסע צאָל שוואַכע קינדער, וועלכע האָבן גישטורימט און גיוואָרט זיך צו גיפינען אין דער קאָלאָניע. דער דירות-מאַנגל אין די גרויסע געלט-קאָסטן פאַרן לאָקאַל האָבן נישט גיגעבן די מעגלעכקייט, אַז אַלע רעליגיעזע שול-קינדער, אָרימע און רייכע זאָלן אין אונדזער קאָלאָניע אַריינגינומען ווערן. אַ נייער גידאַנק איז אונדז דעמלט אַ קייגן גיקומען: בויען! בויען אַן-אייגן בנין פאַר אַ זומער-קאָלאָניע, וואו ס-זאָלן ברייט גיעפנט ווערן די טויערן פאַר אַלע קינדער פו די רעלי: שול.

דאָס בנין אין דלוגאשאדלע

און טאַקע אינים זעלבן יאָר תרצ"א איז גיקויפט גיוואָרן דער שטח פון 45 טויזנט איילן סאָסנע-וואַלד אין איינים פון די גרעסטע מלוכה-וועלדער אין דלוגאשאדלע. אָבער נישט איינער פון אונדזערע נאָענטסטע חברים האָט גיצויגן מיט די פּלייצעס, וואָס? אין דער איצטיקער צייט, ביי אַזאַ שווערן קריזיס פּלוצים קויפן אַ פּלאַץ און בויען אַ קאָלאָניע, וואָס דאַרף אפשר הונדערט טויזנט זלאָטיס קאָסטן? אַן-אוטאָפּיע! אַ חלום!...

און הלמאי זאָלן מיר ליגנט זאָגן — אַ ביסל האָט דאָס אויף אונדז גיווירקט. און מיר האָבן גיטראַכט: אפשר טאַקע? הונדערט טויזנט גילדן איז דאָך נישט קיין קלייניקייט. ס-איז דאָך עפּיס אַ מטמון מיט געלט. אפשר טאַקע זיך צוריקציען פון דעם גאַנצן פּלאַן.

אָבער מיר האָבן זיך נישט גילאָזט באַהערשן פון אַזעלכע מחשבותן — אין לך דבר שעומד בפני הרצון, האָבן מיר זיך גיזאָגט, און נישט קוקנדיק אויף די באַשיידינע געלט-מיטלען, וואָס מיר האָבן דעמלט באַזיצט, דאַכט זיך אַז קרוב טויזנט גילדן אין גאַנצן, איז אין ווינטער תרצ"ב מיט די בוי-פירמע „ראָזן עט סעגאַל" דער אָפּמאַך גישלאָסן גיוואָרן און אַ טאָג פאַר פסח איז גילייגט גיוואָרן דער גרונטשטיין צום בנין.

די אַרבעט איז אַ דאַנק די אויבנדערמאַנט סאָלידע בוי-פירמע גיוועָן אַ פיבערהאַפטע און מיט 4 חדשים שפּעטער איז דער בנין מיט אַלע איינריכטונגען שוין גיוועָן פאַרטיק. אין ו' תמוז איז פאַרגיקומען די חנוכת-הבית מיט גרויס פּאַראַד ביי אַ טויזנט קעפּיקן עולם. און מיטן אַנטייל פון די חשובסטע אגודה מנהיגים און גיזעלשאַפטלעכע עסקנים.

ד אָ ס ב נ י ן

דאָס בנין באַשטייט פון 6 ריזיקע שלאָף-צימערן, עס-זאַל, קאַנצעלאַריע, לערערן שטוב, איזאָלאַציע, 2 באָד צימערן. פּראָדוקטן-שטוב, קוך איינגיאָרדנט באַזונדער פאַר מילכיקס און פליישיקס. גאַרדעראָבע, וועראַנדעס א. ז. וו און מאַכט דעם הערלעכסטן איינדרוק.

ס-איז די איינציקע יידישע זומער-קאָלאָניע אין גאַנץ פּוילן. ס-בלייבט אָר צו ווינטשן, אַז די יידישע באַפעלקערונג זאָל זיך אַ ביסל מער אינטערעסירן מיט דער קאָלאָניע און געבן די עסקנים די מעגלעכקייט ברייט צו עפענען די טויערן פאַר קינדער, וואָס נייטיקן זיך דערין.

דער קינדער גן-עדן

אַ סך, אַ סך הונדערטער פאַר קינדער-אייגעלעך, כשרע, פאַרכרומטע, זענען איצט מיט בענקשאַפט פאַרקוקט אַריין, צו דער זומער־קאָלאָניע „יהודית", אין דלוגאשאדלע.
אין די ביינדעלעך ליגט זיי נאָך דעם טעם פון פאַר אַ יאָרן דאָרט זיין.
אַך ווי גוט איז דאָרט גיוועָן!

אַז עס דערמאָנט זיך אין יענים פאַרגאַנגינעם חודש, פאַרבראַכטן אויף דער קאָלאָניע, כאָפּט-אָן אַזאַ באַגער, אַזאַ ציטעריש אַהין, צום בלאָען, זוניקן הימל, צום וואַלד, צום גראָז, צו די גרויסע שטחים מיט אויסגיוואַרימטע, קלאָר בלישטשענדיק זאַמד, צום הויז פון לויטער וועראַנדעס און פענצטער, וואָס האָט אַזוי ליב גיווינקען אויף חיים אַרום.

אויך דאָ איז פרילינג, וואַרים איבדרויסן, די זון שיינט, דער הימל איז בלאָ, אָבער — ס-זאָל נישט פאַררעכנט ווערן פאַר קיין זינד — ס-איז נישט דאָס וואָס דאָרט... דאָרט, אויף דער קאָלאָניע, האָט אַלץ אַזאַ חן — פסדרדיקער יום טוב! אַלץ איז דאָרט אַזוי ציכטיק-ווייס פון הימל — גאָבלאָס, פון זון — באַגאָלדיס, פון בלעטער — גאָגרינט, פון דער לופט — באַפרישט.

הארכיון היהודי

יעצט די לאַנגע מאָלצייטן-טישן — אַ גרויסע קינדער-חתונה... די שורות מיט בעטלעך, די אָרימע שפּילערייען אין דרויסן אַ גאַנצן טאָג, די אויספלוגן, צוזאַמען מיט דער לערערן, אין אַזעלכע אינטערעסאַנטע ערטער און שיינע געגנטן, די פרייהייט און צוגלייך — באַלערנדיקייט, וויפל שיינע לידער מע לערנט זיך אויס, וויפל אינטערעסאַנטע מעשיות מע הערט זיך אָן — אַ גן-עדן אויף דער ערד! ווען הערט מען שוין ווידער אַהינפאָרן? אָך, זאָלן שוין וואָס גיכער איבערלויפן די עטלעכע חדשים ביז צו די פעריעס. דאָרט איז דאָך יעצט אַזוי שיין, טויזנט מאָל שענער ווי דאָ...

אוי, פאַרוואָס גיין אַרום די דערוואַקסענע אַזוי אומעטיק, אַזוי גיקרענקט? עפּיס קרעכצן זיי שטילערהייט: „נישטאָ קיין געלט", „וואָס וועט זיין מיט דער קאָלאָניע?" „פון וואַנען וועט מע נעמען?" ניין, פאַראומערט נישט די קינדישע גימיטער, עס וועט זיין געלט! אַלע כאַסידים און אַלע מאַמישיס וועלן געבן געלט. פאַר דער קאָלאָניע וועט ווער אָפּזאָגן? ווער וועט עס וועלן צורויבן בײַ די ליבע קינדערלעך אַזאַ זיסן חודש? צעשטערן זייער יום טוב? זייער שענסטע ווינקל אויף דער ערד? — עס וועט קיינער אַזאַ הארץ נישט האָבן.
פאַר קינדערס ווענן איז קיין צו טייערע זאַך נישט פאַראַן.

ר. סאָקאָלאָוו

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס לעבן אויף אונדזער קאָלאָניע / אסתר גאָלדשטאָף

עס איז שוין אדורכגיגאַנגין דער קאַלטער ווינטער און די שיינע זוניקע טעג דערמאַנין אונדז אָן פרילינג.

די קינדער קענין שוין נישט דערזיצן אויף די שול-בענק און בעטן זיך מע זאָל מיט זיי מאַכן אויספלוגן. די זון לאַכט צו זיי און רופט זיי אַרויס אויף דער פריי.

אָרימע קינדער, קלער איך מיר, היינט קענט איר שוין נישט דערזיצן אויף דער שול-באַנק, און וואָס וועט זיין זומער? וואָס וועט זיין אין די הייסע פאַרנע תמוז-טעג? ווי וועט איר קענין אין דעם הייסן זומער אויסהאַלטן אין די ענגע דושנע שטוב אויפן פערדן-פיפטן שטאָק? אייערע שוואַכע לונגין וועלן אין זיך איינזאַפן די וואַרשעווער לופט פול מיט שטויב און באַקצילן; אייערע אויסגימאַטערטע פנימער וועלן שטרעבן צו אַ שטיקל גרינס, און וועלן עס נישט האָבן...

אַך, ווען מע וואָלט גיקענט אייך אַלע אויף די זומער-קאָלאָניעס נעמין, איר זאָלט גינוגנט איינזאַפן אין זיך די שמעקנדיקע וואַלד-לופט און באָדן זיך אין די וואַרימע זון-שטראַלן.

יאָ, ווייל אַנגינעם פאַרברענגט דאָס קינד אויף אונדזער זומער-קאָלאָניע. אין דער אייגינער יידישער סביבה, אויף דער שויס פון דער נאַטור גייט די צייט שנעל אַדורך.

6 אַ זייגער וועקט שוין די זון, ווי זי וואָלט זאָגן: שטיי אויף דו פעפער. דאָס קינד מאַכט אויף די אויגן, גיסט זיך אָן די נעגל און לויפט אונטער דער ברונים זיך וואַשן. דאָס קאַלטע וואַסער מאַכט עס שוין אינגאַנצן וואַך.

נאָך דעם וואַשן שטעלט מין זיך אויס צום גימיינזאַמין דאַווינין אין וואַלד. איין קינד דאַוונט הויך און די אַנדערע דאַווינען שטיל נאָך. „לערערן! די ביימער שאָקלין זיך ווי זיי וואָלטן אויך מיטגידאַווינט". האָט צו מיר אַ קינד איין מאָל גיזאָגט. נאָך דעם דאַווינין לייגן די קינדער אַוועק זייערע סידורים און שטעלן זיך אויס צו גימנאַסטיק.

די גימנאַסטישע איבונגין גיבן זיי זייער פיל פרייד. דאָ מאַרשירן זיי פּאַטשנ-דיק אין די הענט, דאָ וועגן זיי האָלץ, דאָ גייען זיי אויף פירן ווי קליינע קינדער, דאָ לויפן זיי שפרינגנדיק, דאָ קורטשן זיי זיך צוזאַמין, און זייערע חברטים שפרינגין דורך זיי דורך. מע וויל נאָך ווייטער זיך איבן, אָבער דער גלאָק רופט שוין צום ערשטן פרישטיק.

די שאַרפע לופט רייצט דעם אַפעטיט און ווען מע רוימט אָפּ דאָס גאַנצע עסן פון טיש, נאָך דעם ערשטן פרישטיק, צוטיילט מין די קינדער די שפילצייג און זיי שפילן זיך אַליין.

אַרומגייענדיק די טישלעך אין וואַלד זעט מען ווי איין גרופּע שפּילט אין אַ „כינטשיק" אַ צווייטע אין „טאַרניטשקע" אין אַ דריטע גרופּע קלאַפּט מין שוין בראַוואָ איינע, וואָס האָט די שפּיל אין „קראַקעט" גיווינין.

10 אַ זייגער עסט מין דאָס צווייטע פרישטיק. די אָרדנערנס אין די ווייסע פאַרטעכער דערלאַנגין זייערע חברטים דאָס עסן. זיי זענין שטאָלץ פון זיך. זיי קענין שוין מיט עפּיס בייהילפיק זיין.

נאָך דעם צווייטן פרישטיק, ווען דער טאָג איז אַ זוניקער, גייט מין אויפן זאַמד-באַרג. דאָ האָט שוין די פרייד פון יונגוואַרג נישט קיין גרעניץ. וואָס מע קען אַלץ פון דעם זאַמד מאַכן פרייען זיי זיך, און די פאַנטאַזיע פון די קינדער גיפינט דאָ איר אויסדרוק. מע מאַכט זיך אַ „פּיעקאַרניע" פון זאַמד, אַ סאַלאָן מיט פאַטעלן. די גרעסערע מאַכן גערטנדלעך מיט סטעזשקעס, מע רייסט אָפּ צווייגן און מע זעצט איין אין זאַמד. זיי דאַרפן אימיטירן ביימער. יעדעס מאָל קומט אַנ-אַנדערע צו מיט דער פראַגע: „לערערן, כ-בין שוין אָפּ-גיפרעגט?"

דער טאָג איז אַ הייסער, מ-איז דורשטיק. דער דורשט ווערט גישטילט מיט קאַלטע מילך, וואָס די גוטע פרוי לאה ברענגט אַרויס. מע קילט זיך אָפּ אין וואַלד. איינע נעמט לייענין אַ ביכל, אַ צווייטע דערלעדיקט זיך די קאָרעס-פּאָנדענץ. אַ דריטע צעריווויט די זאַכן. עס דויערט שוין נישט לאַנג און מע זעצט זיך צום מיטיק. דאָס מיטיק עסן דויערט שוין לענגער. צווישן איין שפּייז און דער אַנדערער זינגט מין פריילעכע לידער.

נאָכן מיטיק איז די רו-שעה. דאָ מוז שוין יעדע אומבאַדינגט רוען. מע לייגט זיך אויף די לעזשאַקיס און פלאַכטיס אין וואַלד און מע שלאָפט אָדער מע חלומט וועגן עפּיס.

נאָך די רו-שעה שפּילט מין זיך אויף די פּאָלאַנע. מע שפּילט זיך מיטן באַלים אין פאַרשידינע שפּילן, אין „גיפאַנגנשאַפט", אין אַ „קאַפּיטאַן" און „שיאַט-קאַווקע". די גיווינינע גרופּע ווערט באַערט מיט בראַוואָס. אין אַ קעלטערן טאָג שפּילט מין זיך אין אַ לויפנדיקע שפּיל ווי אין „הילף", אין אַ „וואָלף מיט שעפסעלעך" און שפּעטער עסט מין שנעל אָפּ דאָס „פעסבער" און מע גייט אויף אַ ווייטן שפּאַציר אין אַ צווייטן וואַלד.

דאָ קלויבט מין שוואַרצע יאַגדיס, שוואָמין און ברושניצעס, פון וועלכע מע מאַכט זיך אַ שנירל קרעל. מע רייסט אָפּ געלע בלימעלעך און מע מאַכט קיישעלעך. ווען מ-איז שוין אַ ביסל מיד, זעצט מין זיך אַוועק אויפן ווייסן מוך. און די לערערן לייענט אינטערעסאַנטע דערציילונג. מיט גיזאַנג, שוין גוט הונגעריק, מאַרשירט מין אַהיים.

אַ! דאָס נאַכט-מאָל שמעקט גוט. מע קאָנסומירט וויפל ס-לאָזט זיך. נאָכן נאַכט-מאָל שפּאַצירט מין נאָך אַ פערטל שעה און מע לייגט זיך שלאָפן. די קינדער שלאָפן אין די ריינע בעטלעך און די ביימער שעפּטשן זיי סודותדיק אין אויער: אַ גוטע נאַכט קינדערלעך! אַ גוטע נאַכט.

גאָר פריילעך און גימיטלעך פאַרברענגט* מין דעם שבת אויף דער קאָלאָניע. שוין פרייטיק האָט מין גיקענט באַמערקן, אַז דער טאָג איז אַנ-אַנדערער ווי אַלע טעג פון דעם וואָך. נאָכן מיטיק שוין האָבן זיך די קינדער צוגיגרייט צום שבת. יעדע ברענגט אין אָרדינונג איר שענקעלע לכבוד שבת. די האָט זיך נאָך אַ קעלנערל צו צו נייען צום קלייד, אַ צווייטע צעריווויט זאַכן, אַ דריטע זעט מין פוצן די שיך. צום „פעסבער" זענין שוין אַלע קינדער שבת-דיק אָנגיטון.

די זון נייגט זיך צום אונטערגאַנג און דער גלאָק טוט צו וויסן אַז ס-איז שוין ליכט-צינדן. מע זעצט זיך אַוועק אויף די בענק אין וואַלד און מע דאַוונט צוזאַמין לכו-נרננה. די לכה-דודים זינגט מין. נאָכן אָפּדאַווינין נעמט מין זיך צום טאַנצן דעם שלום-עליכם-טאַנץ. עס דאַכט זיך אַז מע זעט די מלאכי-השרת ווי זיי שוועבן צווישן אונדז... מיטן גיזאַנג אויף די ליפּן גייט מין צום שבת-דיקן גיגרייטן טיש. מע דערקענט שוין אין עס-זאַל די שבתדיקע שטימונג. די אויסגישטעלטע לייכטערס אויף די טישן וואַרפן אַ העלע שיין.

מיטן אַריינקומין פון לייפער הער וואַרשאַוויאַק שטעלן זיך די קינדער אויף צו קידוש. עס איז שטיל ווי אין אַנ-אויער. מיט כוונה הערט מין אויס דעם קידוש און אַ הילכיקער אָמן קלינגט אָפּ אין זאַל. מע שטעלט זיך אויס אין אַ רייע ביי דער ברונע, און מע וואַשט זיך צום עסן. יעדעס קינד נעמט אַ מוציא און מאַכט הויך אַ ברכה. צווישן איין עסן און צווייטן זינגט מין זמירות. איין גרופּע הייבט אָן, די צווייטע כאַפּט אונטער און דער ניגון צוגיסט זיך אין ווייכע צאַרטע טענער, נאָכן עסן בענטשט איין „קאָלאָניסטן" הויך און די אַנדערע זאָגן שטיל נאָך. מע לייגט זיך שפּעטער ווי גיוויינטלעך און מע שלאָפט שנעל איין.

שבת אין דער פרי ווען דער טאָג איז אַ שיינער, דאַווינט מין אין וואַלד. שבת שפּילט מין זיך אַנדערש ווי אַלע טאָג. אַלע קינדער ווייסן, אַז די שפּיל-צייג זענין מוקצה. מע טאַנצט דעם שיר-המעלות טאַנץ. מע שפּילט זיך אין זיצנדיקע שפּילן, ווי „וואָס וואָלט גיווען ווען" און כאַראַקטעריסטיק און אַנד.

נאָכן עסן לערנט מין פּרק, ביים פּרק אַנטוויקלין זיך פאַרשידינע שמועסן, וועגן צדקה, וועגן חברשאַפט. נאָכן פּרק דאַווינט מין מינחה און מע גייט אויף אַ ווייטערן שפּאַציר. מע קומט צוריק מיט אַ גיזאַנג צום שלוש סעודות. ביים עסן זינגט מין זמירות מע זאָגט אַ גוט וואָרט, אַ תורה גיהערט ביי טאַטן אָדער ברודער. איינע דערציילט אַ מעשה נורא פון אַמאָל, מע שמועסט גימיטלעך און מע באַמערקט נישט ווי די זון גייט אונטער און שיקט אירע לעצטע שטראַלן דער מוטער ערד.

עס ווערט וואָס אַמאָל פינצטערער. מע טאַכט זיך גאַרנישט דערויס און מע זינגט ווייטער. מע וויל גאָך נישט אָפּלאָזן דעם שבת. זאָל ער נאָך זיין. די וואָך וועט שוין אַליין קומין...

אין דעם קומט אַריין הער ציגלמאַן מיט אַ ליכט אין דער האַנט און זאָגט אַלימין אַ ברייטן גוט-וואָך. מ-הערט הבדלה און מיטן „ברוך המבדיל" גיזאַנג נעמט מין אויף די וואָך.

אַזוי לעבט זיך אין אונדזער זומער-קאָלאָניע, און פאַרוואָס זאָל טאַקע יעדעס קינד נישט האָבן די מעגלעכקייט אַזוי צו פאַרברענגען כאָטש אַ פּאָר וואָכן אין יאָר? פאַרוואָס?

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די אַרבּיט פאַר דער זומער קאָלאָניע „יהודית" אין ליכט פון ציפערן

(סטאַטיסטיק און באַריכטן)

פון א. ז. פידמאַן

ווייל מין זיך באקאנין מיט אַנ־אָפּגיטועגע אַרבּיט איז אַמבּעסטן זיך צו באַקאַנין מיט די סטאַטיסטישע ציפערן און מיט די קאַסאַ־באַריכטן. דאָס זאָגט שטענדיק פיל מער ווי הונדערטער אַרטיקלין, אין וועלכע מע קאָן זעען פּראַזן און מליצות. ווייל ציפערן דאס זעגין אַזעלכע זאַכן, וואָס מוזן זיין קלאָר און דייטלעך מע קאָן זיי נישט גרעסער מאכן און נישט פארקלענערן און דעריבער זאָגן זיי אַלץ.

וויל מין אַלזא האָבן אַ באַגריף וועגן וואוקס פון דער אַרבּיט און וועגן דער מאָס ענערגיע וואָס איז גיווארן אָנגיוועגדיט ביים פונאנדערבוי און אַנטוויקלונג פון דער קאָלאָניע „יהודית". דארף מין נאר שטעלן פאַראַלעל די סטאַטיסטישע ציפערן און די קאַסאַ באַריכטן פון די פיר יאָר, זייט דער פאַרבאַנד האט אָנגיהויבן זיין אַרבּיט און דאָס בילד וועט ממילא זיין קלאָר.

קודם כל וועגן דער צאָל קינדער וואָס האבן אַנטייל גינומין אין דער קאָלאָניע.

יאָר	1929 מראזי	1930 אטוואצק	1931 דלוגאשאדלע	1932 דלוגאשאדלע
אַלגימיינע צאָל קינדער:	62	245	390	355
יינגלעך:	—	80	125	120
מיידלעך:	62	165	265	235 *
גיצאָלט דעם פולן פּרייז:	20	25	25	100
הנחותדיקע:	35	170	310	180
בחנמדיקע:	7	30	55	75

ווי מיר זעען אַלזא איז די שטייגערונג פון די קינדער גיוועזן פון יאָר צו יאָר א אונגיהויערע. און אויב אין לעצטן יאָר 1932 האט זיך, צוליב דעם פארשארפטן קריזיס און דאָס פארקלענערונג פון די סובסידיעס די צאָל נישט פארגרעסערט, אדרבה נאך אביסל פארקלענערט, איז אבער דאך געשטיגן די צאָל קינדער, וואס זענין אנגינו־ין גיווארן איינגאַנצן אָן געלט. עס איז אויך אין דעם יאָר שטאַרק גישטי־ן די צאָל פון גיצאלטע, ווייל ד־ער פּרייז איז שטאַרק פארקלענערט גיווארן אַזוי אַז די מיטלמעסיגע האבן שוין גיהאַט די מעגלעכקייט צו באצאלן דעם פולן פּרייז. אויף ווי ווייט דאָס האָבּן אנאייגינים בנין האט פארקלענערט די אויסגאַבן און מעגלעך גימאכט אנצונעמין אגרעסערע צאָל אָרימע קינדער און צו פארקלענערן די פּרייזן, איז צו זעען פון דער דאזיקער פארגלייכס־טאַבעלע וועגן די דורכשניט־לעכע קאסטן פון אויסהאלטן א קינד:

ארכיון אסופות

יאָר	1930 אטוואצק	1931 דלוגאשאדלע	1932 דלוגאשאדלע
בלויז עסן:	68 זל.	46	37—43
מיט אלע אויסגאַבן	114 זל.	80	78—79

וועגן וואוקס פון דער אַרבּיט זאָגט אויך די פארגלייכס טאבעלע וועגן דעם פּער־זאנאַל וואס איז גיוועזן באשעפטיקט אין דער קאָלאָניע:

	1929	1930	1931	1932
טעכנישער פּערסאנאַל	1	7	11	10
דער־ציערישער	1	2	5	5

נעמין מיר די אַלגימיינע הוצאות פון דער קאָלאָניע שטעלט זיך פאַר אונדז פאַר אזאַ בילד וואָס זאָגט זייער פיל:

1929	1930	1931	1932
8004—53	25,689—72	33,536—58	23143—41

די עיקרדיקע הכנסות שטעלן זיך פאר אויף פאלגנדיקן אופן:

יאָר	1929	1930	1931	1932
קינדער אָפּצאָל	5230	9540	14678	14323
פון ד. ד. ק.	— —	10656	7178	4884
אנדערע סובסידיעס	1594	3920	2310	1140
גיזאַמלטע נדבות	896	1200	4119	1281

עס זעט זיך אַלזא ווי טראַץ דאָס וואַקסן פון די הוצאות זענין אבער די סובסידיעס פון ד. ד. ק. און פון אנדערע אינסטיטוציעס כסדר פארקלענערט גיווארן דאך אבער זענין אָנגישטרענגט גיווארן אלע כחות אויפצוברענגין גיהעריקע סומין פון נדבות און קלענערע זאמלונגין ווי פושקיס, אפצייכנונגין א. ד. ג.

אינים יאָר 1391 איז די פאזיציע נדבות גאר אנאנגיזעענע, ווייל אין יענים יאָר איז פאַרטיק גיווארן דער נייער בנין אין דלוגאשאדלע. און צוליב איר פּאָפּולאריטעט וואס איז גיוועזן זייער גרויס איז עס גילונגין צו זאמלין א גרעסערע סומע. איבער אלעם שטייגט אבער די ענערגיע און אנשטרענגונג וואס איז פארוועגדעט גיווארן ביים בוי פונים אייגינים בנין אין דלוגאשאדלע, וועלכער האט אפּגיקאסט ביז 55.000 זל.

דער פינאַנס באַריכט פונים בוי איז פאלגנדער:

איינקונפטן:

פון ד. ד. ק. און הילפס־פאריין דער דייטשן יידן (2000)	17,813.50
פון דער ווארשאווער קהלה	3000.00
קרן התורה צענטראלע ווין	8900.00
פאמיליע קירשברוין פאר א צימער אויפן נאמין פון פארשטארבינים ר' אלי' קירשברוין ז"ל	894.00
גיזאמילטע גרויסע און קליינע נדבות	12887.80
שולדיק גיבליבענע חובות	10700.00
	54195.30 זל.

אויסגאַבן:

פארן פלאץ (40.000 קוו. מעטער)	6000 —
פארן בנין (לויטן אפמאך)	33000 —
מאנסארדע, פארקאן, וואש האלע, און פארשידענע צוגאב ארבּיט.	10600 —
אקטן שטייער, מעקלעריי אינזשיניער און אויפזיכט.	2824.80
אדמיניסטראציע, פּראפּאגאנדא, אינקאסא און פארשידענע אויסגאַבן.	1770.50
	54,195.30 זל.

מיר זעען אלזא, אַז קרוב 14000 זל. זענין גיווארן אויפגיברענגט בלויז פון נדבית. און נעמנדיק אין אכט אַז גרעסערע נדבות פון 10 זל. אן איז נור גיוועזן (לויט דער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אַרום דעם בּנין פון דער „יהודית“-קאָלאָניע

די גרונדשטיין־פייערונג

איז פאָרגיקומין י״ב ניסן תרצ״א. עס האָבּן זיך בּאַ־טייליקט אַ גאַנצע ריי אָרטאָדאָק. פּערזענליכקייטן. די עפינונג-רעדע האָט גיהאַלטן ר׳ יואל אונגער. דעם פאָרזיץ פון די פייערונג האָט גיפירט ראַטמאַן א. בּ. עקערמאַן, וועלכער האָט אויך פאָרגילייענט אַ פאָר־מיטינים אַקט אין להק און פּויליש, וואָס איז גי־וואָרן איינגימויערט אין פונדאַמענט פונים בּנין. דעם

ה׳ יואל אונגער

גרינדער פון „יהודית“

ערשטן שטיין האָט גילייגט דער דלוגאָשאַדלער רב פּאָמעראַנץ, דערנאָך דער סטאַראָסטאַ ד״ר רובּטשיק, דערנאָך פאָרשטייער פון דער שטאָט-מאַכט. פּרעזיס

רשימה) העכער 6000 זל. הייסט עס, אַז אַן-ערך 7000 זל. איז גישאַפן גיוואָרן פון קליינע גראָשנדיקע נדבות און ווען מע וועט נאָך נעמין אין אַכט, אַז די גאַנצע אַדמיניסטראַציע, פּראָפּאַגאַנדע, אינקאַסאָ און אַנדערע אויסגאַבּן פונים גאַנצן בּוי האָבּן נאָר בּאַטראָפן 1770 זל. וועט מין ערשט פאַרשטיין וויפל איבּערגיגעבּינע, אַנגישטרענגטע און אידעאַליסטישע אַרבּיט עס האָט זיך גיפאָדערט פון די גיבּיילטע עסקנים אַזאַ אַקציע אַדורכצופירן.

די חובות פון פאַרבּאַנד זענין יעצט סך־הכּל אַן-ערך פון 8000 זל. אין דער צייט ווען דער פּלאַץ, דער בּנין און אַלע איינריכטונגין האָבּן דעם ווערט פון גוטע 60000 זל. עס פאָדערט זיך אָבּער דעם בּנין צו פאַרפאָלקאָמין, פאַרענדיקן די מאַנסאַרדע (יועט זיין פּלאַץ פאַר נאָך 300 קינדער). איינאָרדנין וואַסער-לייטונג, עלעקטריע א. ד. גל. און צו דעם דאַרף די אָרט. גיזעלשאַפט צוהעלפן, דאַן וועט דער בּנין ווירקליך זיין לשם ולתפארת.

אַלזאָ מיט אַ בּילאַנס פון צונויפגיזאַמלטע און אויס־גיגעבּינע 145 טויזנט זל. און אַפּגיראַטיווייטע 1032 קינדער, וואָס האָבּן זיך דערהאַלטן און דערקוויקט אין אונדזער קאָלאָניע, קומט יעצט „יהודית“ צו דער גיזעלשאַפט און פאַר דעם אַליין. איז זי שוין ווערט-גישט קיין דאַנק, מיר פאַרלאַנגין עס נישט—נאָר פולשטענדיקע אַנערקענונג און אונטערשטיצונג.

פון דער קהלה ה׳ אברהם איזמאַן א א.וו. בּאַגריסונגין האָבּן גיהאַלטן פּרנס א״ז פרידמאַן, רעד. א״מ ראַגאָווי, דירעקטאָר י. ל. אָרלעאַן און דער יו״ר פון די דלו־גאָשאַדלער צעירים ה׳ צוקער. דערנאָך איז פאָרגי־קומין אַ פייערלעכער בּאַנקעט און שפּעט אין אָוונט איז דער גאַנצער עולם צוריקגיפאָרן קיין וואַרשע.

דער חנוכּת־הבּית

איז פאָרגיקומין כ״ח סיון תרצ״א בּיי דער בּאַטייליקונג פון עטלעכע טויזנט געסט און די פירנדע פּער־זענלעכקייטן פון אָרט. יידנטום אין פּוילן.

עס האָבּן גיהאַלטן רעדיס די ה״ה דיר. יואל אונגער, פּרנס א״ז פרידמאַן, הרב יצחק מאיר לעווין, הר׳ משה דייטשער, די רבנים פון דלוגאָשאַדלע, רוזשאַן און גאָוואַרווע, ראַטמאַן טראַקנהיים, ראַטמאַן גוטגעלד, ראַטמאַן א״ב עקערמאַן, דירעקטאָר י. ל. אָרלעאַן, רעדאַקטאָר א״מ ראַגאָווי, רעדאַקטאָר א״ג פרידנזאָן, רעדאַקטאָר א״מ קראַנגאַרד א. אַ. עס איז אויך אַפּגי־הילט גיוואָרן דאָס בּילד פון הר׳ אלי׳ קירשבּרוין ז״ל, וואָס העגנט אינים שפּייזע-זאַל אין דער אַנ־וועזנהייט פונים עלטסטן זון ר׳ דוד קירשבּרוין און די פרוי קירשבּרוין. שריפטלעכע בּאַגריסונגין האָבּן צוגישיקט צו דער פייערונג דער „דזשאָינט“ דירעק־טאָר אין וואַרשע ה׳ נוישטאַט, דעפּוטאַט הרב לעווין, ד״ר דייטשלענדער, אַגודת - הרבּנים, וואַרשעווער שטאָט-פּרעזידענט סלאָמינסקי, סענאַטאָר מענדלזאָן, ד״ר גאָלדקאָרן א.א. די חנוכּת-הבּית פייערונג איז אַדורך זייער אימפּאָזאַנט און איבּערגילאָזט אַ שטאַרקן רושם.

פּרעסע-שטימין

דאָס בּויען אַ ספּעציעלן בּנין פאַר דער ערשטער אָרטאָדאָקסישער זומער-קאָלאָניע „יהודית“ האָט גי־פינין אַ שטאַרקן אָפּקלאַנג אין דער אָרטאָדאָקסישער פּרעסע. גרעסערע אַרטיקלין האָבּן גישריבּן: הרב שמשון שטאָקהאַמער: „דער מאַנגל אין עסקנים“ א״מ ראַגאָווי „מיר בּויען“ א״ז פרידמאַן „צוויי טריט פאָראויס“ בּ. סאָקאָלאָוו „איך בּין זיי בּיידע מקנא“ ש. ראָטשטיין „דלוגאָשאַדלע“ משה מאַרק „בּלימע־לעך אין אונדזער גאָרטן“ א״ג פרידנזאָן „גילייגט אַ יסוד“.

אַלע שרייבּער האָבּן זיך אָפּגישטעלט אויפן חשיבות פון דעם דאָזיקן בּנין פאַר גיזונט פון יידישן קינד און אָנגיוויזן אויפן בּאַטייט פאַר רעליגיעזן חינוך, דורכן פאַרזאָרגן אויך דאָס פיזישע גיזונט פונים יידישן קינד. עס איז אויך אין פיל אַרטיקלין גי־וואָרן אויסגידרוקט אַ דאַנק דעם גרינדער פון דער גיזעלשאַפט „יהודית“ ה׳ יואל אונגער פאַר זיין אומדערמידלעכע אַרבּיט בּיים דורכפירן אַזאַ גראַנד־יעזע אונטערנעמונג.

סדר־היום פון דער יהודית־קאָלאָניע

7 פרי אויפשטיין, 7.30 פּת שחרית, אַ זעמל מיט טיי.
8 „ דאַווינין, 9 פרישטיק 2 זעמל און בּרויט מיט פּוטער, אַ איי צועס (קעז, סמעטינע, שפּראָטן, קאַ־ליפיאָרן א.ז.וו.), אַ גלאַז קאַקאָ.
10.30—זיין בּעדער.
12 בּייטאָג—אַ גלאַז מילך.
2 מיטאָג—בּרויט, זופּ, פלייש (פון 15—12 דעקאַ) מיט גימיזע, קאָמפּאָרט, טיי אָדער לימאָנאַדע.
3—אַ שעה רו.
4—קאָרעספּאָנדענץ.
5—אָוונט-בּרויט: קוכן מיט טיי.
8 אָוונט—נאַכט-עסן: בּרויט מיט פּוטער, אַן-איי (צו עס ווי אין דער פרי) אַ גלאַז קאַקאָ.
9—שלאָפן.

ה׳ א. ז. פרידמאַן

פּרעזעס פון „יהודית“

אין די צווישן שעהן: שפּילערייען, גימנאַסטיק, פאָר־לעזונגין און דערציילונגין. מיט יונגלעך אויך לערנין חומש און דינים.

ה׳ י. אייזנבּערג

גען. סעקרעטאַר פון „יהודית“

איינשרייבּונגין

אין דער קאָלאָניע „יהודית“ פון יונגלעך און מיידלעך ווערן שוין אָנגינומין:

בּית־יעקב־שול
וואַרשע
נאַלעווקי 37

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

צו אַלע חשובֿע לערערנס אין די ב"י-שולן

צען יאָר האָבן די בית-יעקב שולן נישט געהאַט קיין ריכטיק ביכל פאַרן יידיש-לימוד. ביי אַלע לערערן-קאָנפערענצן, האָט מע זיך געזשאַליוועט אויף אַ דוחק אין ביכער צום לימוד אין יידיש. ביז עס האָבן אָבער געקאָנט זיין גוטע ביכער, און דער עיקר, פון רעליגיעזע מחברים, האָט עס געמוזט געדויערן. עס זענען נישט געווען פריער די שרייבער פאַר קינדער, און מאַכן ביכער פון פרעמדע קוועלן האָט מען נישט געטאָרט און געמוזט וואַרטן.

די פאַרשטייער פון אונדזער פאַרלאַג „בית יעקב" אין לאָדזש האָבן זיך צוגעהערט צו די אַ״ע גערעכטע פאַרלאַנגען פון דער לערערשאַפט, און אַט האָבן מיר ב״ה שוין די שלימותדיקע ביכער:

„יידיש לשון."

דערווייל זענען דאָ צוויי חלקים, אָבער אויך די איבעריקע טיילן געפונען זיך שוין אין דרוק. און דאָס געבע דערשיינען ווענט זיך אין יעדער לערערן אַליין.

עס גילט נישט קיין שום תירוצים. „יידיש לשון" מוז ווערן איינגעפירט אין יעדער שול! די לערערן, וואָס זאָגט זיך אָפּ פון איינפירן „יידיש לשון", טוט אַ גרויסע עוולה די גאַנצע ב"י באַוועגונג. פירן יידיש-לעקציעס אָן ביכער — איז קעגן די עלעמענטאַרסטע פּעדאַגאָגישע פּרינציפּן. אַ לערערן, וואָס לערנט אָן אַ בוך קען נישט אַרויסרופן צו זיך קיין שום דרך-ארץ, נישט מצד די קינדער, נישט מצד וועמען עס זאָל זיין.

אונדזער לערערשאַפט מוז אַרויסווייזן דאָס מאָל אַן-ענערגישע שטעלונג און מחייב זיין די קינדער צו לערנען פון „יידיש לשון", ווי דאָס האָבן שוין געטון די וויכטיקסטע שולן.

גראָד אַצינד אין סאַמע גרעסטן קריזיס, מוזן אונדזערע לערערנס פאַרשטיין ווי צו הייבן דעם פּעדאַגאָגישן ניוואָ פון די בית-יעקב שולן.

פאַרגעסט נישט, אַז איגנאָרירנדיק די ביכער „יידיש לשון" הייסט, פשוט, צוגעלייגט אַ האַנט, חלילה, אונטערצוגראָבן די גאַנצע בית-יעקב"-ליטעראַטור, ווייל אויב אַפילו די קלענצטע צאָל לערערנס וועלן נישט איינפירן די ביכער, וועט געהאַמעוועט ווערן די אַרבעט פון אַרויסגעבן וועלכעס עס איז לערן-בוך פאַר בית-יעקב!

פאַרשטייט-זשע אייער חוב, טוט דערפילן אייער פליכט!

פאַרשטענדיקט זיך מיט אונדז, הייזט אונדז אָן אויף די שוועריקייטן און מיר וועלן אייך העלפן זיי באַזייטיקן!

איילט צו מיט אייערע באַשטעלונגען!

יעדע לערערן באַקומט אויך צוגעשיקט די ספּעציעלע מעטאָדיק פאַרן יידיש-לימוד!

יונגלעך-גרופּע אויף דער „יהודית" קאָלאָניע

מיידל-גרופּע אויף דער „יהודית" קאָלאָניע

הודפס מתוך הארכיון היהודי

רשימה פון מנדבים לטובת דער „יהודית“ קאלאניע אין דלוגאשאַדלע *)

פאמיליע קירשבראן — —	894 00
ר׳ וואוטשע גוטגעלד — —	700 00
ר׳ אלי׳ מאַזור — —	300 00
ר׳ אפרים רונדא — —	400 00
ר׳ משה לערנער — —	260 20
ר׳ אברהם גורמאַן — —	200 00
ר׳ מענדל רובינראט — —	255 00
(אויף 15 בעטן)	
ר׳ חי׳ גוטגאלד — —	170 00
((אויף 10 בעטן)	
ר׳ אליעזר גאלדבערג — —	147 06
ר׳ אהרן ביאַלער — —	100 00
ר׳ אייזיק וואלדאווער — —	100 00
ה׳ פלאַנצרייך — —	100 00
ר׳ ל. מאַנדלבוים — —	100 00
ר׳ י. מ. עלבינגער — —	100 00
ר׳ א. ש. גאַלאַנטער — —	150 00
ר׳ אליעזר אַבפאַל — —	100 00
ר׳ אבהם הענדעל — —	100 00
ר יחזקאל שפיגלגלאַס — —	105 00
ר׳ אלימלך פאַסטאַג — —	75 00
ר׳ משה יונגפערמילך — —	50 00
ר׳ יצחק זניימיראַוסקי — —	50 00
ר׳ ב. פייערמאַן — —	50 00
ר׳ חנוך קליינלערער — —	50 00
ר׳ ראובן ראטנבערג — —	50 00
ר׳ י. מ. וועגמייסטער — —	50 00
ר׳ ש. ח. ריגער — —	50 00
ר׳ ה. ב. גאטנשטיין — —	50 00
ר׳ ש. גאטבערשטאַנד — —	50 00
דורך ר׳ יואל אונגער — —	75 00
(גיזאמלט)	
דורך ר׳ הירש ציגלמאַן —	50 00
(גיזאמלט)	
ר׳ קלמן קיזלשטיין — —	50 00
ר׳ ש. קראטקע — —	44 50
ר׳ א. הורוויץ — —	44 50
ר׳ ל. הויזווירט — —	50 00
ר׳ שלמה ראטבאַרט — —	50 00
דורך לייטערן פרל. פויזנער	
ב״י שול נאַלעווקי 37 —	60 00
ב״י שול ריישא — —	45 00
דורך לערערין פרל. אַלבעק	
נאַלעווקי 37 — —	54 00
דורך לער. ווײדנפעלד נאַל. 37	59 00
דורך לער. צוקערמאַן נאַל. 37	34 00
דורך לער. מאַרק נאַלעוו. 37	28 00
דורך לער. ליבערמאַן נאַל. 37	20 00
דורך לער. פרידמאַן נאַל. 37	12 50
דורך לער. קאַמינער נאַל. 37	24 00
דורך לער. סטודענט נאַל. 37	15 00
דורך לער. ווייכנבערג נאַל. 37	13 50
דורך לערערין פלידערבוים	
ב״י שול טשענסטעכאוו —	13 00
דורך לערערין קליין ב״י שול	
סאסנאוויץ —	20 00
ב״י שול וואלבראם — —	15 00
דורך לערערן ריטנבערג	
ב״י שול ביכאווא —	10 00
ב״י שול שידלאוויעץ — —	25 00
ה׳ גורפינקל קלימינטאוו —	14 00
דורך לערערין רובין ב״י שול	
נאַלעווקי 37 — —	30 00
דורך לערערין אויגנשיין ב״י	
שול טוואַרדא 35 —	27 50
דורך לער. לילנשטיין ב״י שול	
טוואַרדא 35 — —	20 50
דורך לערערין ליכטנבערג ב״י	
שול טוואַרדא 35 —	24 00
דורך לערערין ראזאַנסקי ב״י	
שול פלאצק — —	48 00
דורך לער. ארלעאַן ב״י שול	
בעלכאַטאוו — —	25 00
ב״י שול אין פינטשיוו — —	20 00
ב״י שול דזיעלנא 20 — —	20 50
ב״י שול נאַלעווקי 37 — —	48 80
ר׳ שלמה יאסקאוויטש — —	25 00
ר׳ אברהם וואלערשטיין —	25 00
ר׳ דוד פיזיק — —	25 00
בר. פריוועס — —	25 00
ר׳ שמחה דוד קארנבלום —	25 00
ר׳ ש. פשעפיורקי — —	25 00
ה׳ פאַסטאַק — —	20 00
ר׳ יוסף חירש וואַרשאווער —	45 00
ר׳ הירש האפנבערג — —	19 00
ר׳ ב. זאנאַבענד — —	14 00
ד״ר פופקע — —	10 00
ר׳ משה דיימשער קראָקע —	10 00
פירמא קראסוצקי און יעקעלס	10 00
פרל. בארנשטיין טאַרנאוו — —	20 00
ר׳ יצחק גאלדמאַן — —	20 00
ר׳ פלטיאל פיעקאַרסקי — —	25 00
ר׳ ב. י. הערמאַן — —	10 00
ר׳ ז. גאלדבערג — —	25 00

*) די רשימה נעמט נאר ארום די מנדבים פון 10 זל. אן און מער.

אַן־אייגענע ספר־תורה פאַר דער קאלאניע „יהודית“ ווערט גישריבן דורך די שילערנס פון די בית־יעקב שולן אין פוילן

דער פאַרבאַנד „יהודית“ אין וואַרשע האט לויט דער איניציאַטיוו פון שול־דירעקטאר ה׳ יואל אונגער אונטערגינומין אַ גאר וויכטיקע אַקציע, וואָס האט אַ מאַטעריעלע באַדייטונג פאַר דער קאלאניע, אַ גייסטיק־רעליגיעזע באַדייטונג פאַר די שילערנס פון די בית־יעקב שולן אין פוילן.

„יהודית“ איז צו גיטרעטן שרייבן אַן־אייגענע ספר־תורה פאַר דער קאלאניע, וועלכיס וועט גישריבן ווערן אויפן נאָמין און מיט די גראשנס פון די ב״י שילערנס אין גאַנץ פוילן.

די מצווה פון שרייבן אַ ספר־תורה, וואָס נאר יחידים קאנין זיי דערפילן וועט יעצט גיטון ווערן דורך די ב״י שילערנס מיט זייערע אייגינע כוחות, און גלייכצייטיק וועט דאָס זיין אַ גיוויסע הכנסה לטובת די נישט פאַרמעגלעכע בית־יעקב שילערנס, אַז זיי זאלן קאנין גיניסן פון דער „יהודית־קאלאניע.

דער פלאַן שטעלט זיך פאר אַזוי: דער פאַרבאַנד „יהודית“ שיקט אַרויס אין אַלע שולן ספעציעלע אָפצייכינונגין מיטן בילד פון אַ ספר־תורה. דער פרייז פון אַזאַ אָפצייכנונג איז נאר 25 גראשן און גיט דעם זכות פון אַן־אות אין דער ספר־תורה. אין אַ ספעציעל בוך וועלן ווערן פאַרשריבן די נעמין פון די וואָס האבן גיקויפט אַן־אות אַלס אייגנטימער פון דער ספר־תורה.

יעדע שילערין פון ב״י וועט דאַרפן קויפן אַן־אות און פאַרקויפן לכל הפחות נאך איין אות. די וואָס וועט פאַרקויפן 10 אותיות וועט באַקומין בחינם נאך אַן־אות אויף איר נאָמין.

דער טאָג פון התחלת הספר וועט פראקלאַמירט ווערן אַלס יום־טוב אין אַלע בית־יעקב שולן. אין דעם זעלבן טאָג וועלן די לערערנס האלטן רעפעראַטן איבער דעם ענין אין דער מצווה פון כתיבת ספר־תורה און ס׳וועלן איינגיאָרדנט ווערן פייערלעכקייטן לויט אַ ספעציעלן פראגראַם.

דער סיום־הספר, וואָס איז פארגיזעען אויף חמשה־עשר באָב, וועט פאָרקומין אין דער קאלאניע אין דלוגאשאדלע מיט דער באַטייליקונג פון אַלע ב״י לערערנס און פון קינדער־דעלעגאַציעס פון ב״י שולן ווי אויך די צענטראַלע לייטונג פון „יהודית“ און בית־יעקב אין וואַרשא, קראָקע, לאדזש.

די דאזיקע פייערלעכקייטן וועלן דויערן דריי טאָג און וועלן האָבן גאָר אַן־אימפאזאַנטן פאַרלויף.

*

די לערערנס וואָס דורך זייער האַנט וועלן פאַרקויפט ווערן 200 אותיות, וועלן זייערע נעמן פאַראייביקט ווערן אויף אַ ספעציעלן טאָוול אין דער קאלאניע, אויסער וואָס זיי וועלן באַקומין אַ גאַנץ ווארט אין דער ספר־תורה אויף זייער נאָמין און גרויסע רייזע־הנחות.

בעת דער סיום פייערונג אין דלוגאשאדלע ווערט פארגיזעען אַ קאנפערענץ פון בית־יעקב לערערנס און עסקנים, וואָס וועט באַהאַנדלין אַלע פראבלעמין פון דער באַוועגונג.

עס איז צו דערוואַרטן, אַז די בית־יעקב לערערנס וועלן פאַרשטיין די וויכטיקע באַדייטונג פון דער דאזיקער אַקציע, וועלכע וועט זיכער זיין אַ קוואַל פון פרייד און באַגייסטערונג פאַר די ב״י קינדער און פאַראייניקן אין איין משפחה, וואָס האט אַן־אייגענע ספר־תורה, און אויך ברענגין אַ גיוויסע הכנסה פאַר דער קאלאניע און דערמעגלעכן זי צו אַנטוויקלין אַז זי זאל קאנין אריין נעמין וואָס מער אומפאַרמעגלעכע קינדער.

אונדזערע לערערנס וועלן דעריבער אַרביטן לטובת דער אַקציע מיט דער גיהעריקער ענערגיע און איבערגעגעבנקייט.

אין די נאָענטסטע טעג שיקט שוין אַרויס דער פאַרבאַנד „יהודית“ זיין ערשטן צירקולאַר אזן אַנווייזונגין וועגן דעם דאזיקן וויכטיקן ענין.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

בלוטיקע שאָטנס טאַנצן דורך דורות...

(סקיצע)

פון אלימלך שטייער

א.

בערלין די הויפּט־שטאָט פון מדינת דייטשלאַנד, אין יאָר טויזנט נייַנהונדערט דריי און דרייסיק. רוג אַלעקסאַנדער פּלאַץ שטייט אַ נאַכט־קנייפּע, רודאלף מאלטקע און אַ בלעכן פאַרזשאַווירטע שילד זאָגט עדות: „שילטהייז־ביר".

אין דרויסן איז פאַרנאַכטלעך. ערגיץ האט אויפגיבלישטשיט אַ קאַלירט לעמפּל. אויפן באַרצגמן פייכטלעכן אַספאַלט גליטשן זיך שטיל רויטע טראַמוויי וואַגאָנס, צייטונגס־פאַרקויפערס לויפן שנעל מיט אויפגישטעלטע קאַלנער און שרייען פאַרכריפּיט אין חלל:

„היטלער האט די מאַכט".

איניוויייניק ביי רודאלף מאלטקע זיצן פיר פאַרשוין אין ברוינע העמדלעך מיט האַקן־קרייצן אויפן אָרים. אַ גראַמאָפאָן גרילצט אין ווינקל און אַ בייכיקער שענקער שטייט פאַרשראָקן — און בייכיקע גלעזער ביר ווערן שנעל פאַרשוואונדן פון טיש אין די גארגלס פון דער כאַלאַסטרע...

איז דער ערשטער אַרויס מיט לשון, דער הויכער מיט דער טשופּרינע, אַ סטודענט האט זיך צופּאַכיט מיט די הענט און מיט אַ הייזעריק קול גישריגן אין דער זייט פון זיין קאמפּאַניע: — איר כאַמיס וואָס איר זענט... איר קענט בלויז האַקן שייבן, שפּאַלטן קעפּ קענט איר... אָבער די טעאָריע פון שפּאַלטן קעפּ, די פילאָזאָפיע פון האַקן שייבן איז פון אייך פאַרהוילן — כאַמיס וואָס איר זענט... און פון „איבער־מענטש" ווייסט איר? און פון „ראַסן־ריינקייט" און „יידישן פאַרסמטן גייסט" און פון ניטשע און פון טשעמבערליין און פון קייזערלינג — כאַפּט אייך דער רוח! טפוי... און איך, ווי איר קוקט מיך אָן, בין ערשט היינט אַנטלאָפן אין מיטן אַ לעקציע פון פילאָזאָפיע פון מיין אַלטן פּראָפעסאָר, אים אַ שפּיי גיטון אין יידישן פּרצוף און גיזאָגט אַזוי צו זאָגן:

— ווער האט פאַראָרימט דעם דייטשן אַרבּיטער?

— יודא!... האט הויך און פאַרכריפּיט זיך צעשריגן דער הינקנדיקער אַרבּיטסלאָזער און זיך גיווישט די פאַרשוויצטע וואָנסיס — ווער האט פאַרכאַפּט דעם דייטשן מסחר?...

— יודא! האט ווי אויף אַ קאָמאַנדע זיך אויפגיכאַפּט אַ פאַרשלאָפינער אויפן ברעג טיש, דער צווייטער פון דער ריי אַן־אַרויסגיוואָרפינער סוביעקט, מיט אַן־אָנגיכומלטן קאַשקעט און נאַרישע אויסגילאָפינע אויגן.

— ווער האט רואינירט דייטשלאַנדס מיליטערישע קראַפט?

דאָ איז שוין אויפגישפּרונגין פון בענקל דער פרישער, בגילופונדיקער קאַמפּאַניאָן, דער גיוועזינער זעלנער, זיך אויסגיצויגן און מיליטעריש סאַלוטירט.

— מעלדע גיהאָרזאַם — די פאַרפלוכטע יודן!

אַהאַ... האט דער סטודענט מיט דער טשופּרינע מיט אַמאָל אַ טשאַסק גיטון אַ גלאָז ביר אויפן טיש, אַז אַלע זענען דערשראָקינע אויפגישפּרונגין. —

— איצט ווייסט איר שוין, ווער איך בין, כאַמיס, וואָס?

— מעלדע גיהאָרזאַם — די „דייטשע קולטור"... האט סאַלוטירט דער זעלנער.

— גוט אַזוי — האט זיך צוואַרימט דער צופלאַשיטער סטודענט און איצט גיין מיר פאָרן „טרידן רייך" קלאַפּן יידישע שייבן — און יידישע קעפּ. אַלע נאָך מיר. מאַרש!

אויף דער קייגן־איבערדיקער זייט אַלעקסאַנדער־פּלאַץ האבן קאַלירטע עלעקטרישע אותיות גישריגן: „הערמאַן טיץ — וואָרן־הויז".

און מיט אַמאָל איז די גרויסע פאַרנטדיקע אויסשטעלונגס־שייב צופּריסקלט גיוואָרן אויף פּ־צעלעך, באַשיט אַ גרין זיידינים לאַכידיקן מאַניקין.

פון איניוויייניק זענען אויפגישוואָומין טויט־צושראָקינע פּנימער און דער סטודענט מיט דער טשופּרינע האט עפּיס גימוזט דערזען — ווייל ער האט זיך שטאַרק אַ וואַקל גיטון און זיך אין גאַנצן אויסגיצויגן אויף דעם טריטואַר, בלויז דער זעלנער איז גישטאַנין גלייך אויסגיצויגן ווי אַ סטרונע און סאַלוטירט:

— מעלדע גיהאָרזאַם — די „דייטשע קולטור" איז שיכור, טויט־שיכור!...

ב.

די גרענאַדיר־שטראַסע איז אַ שמאָל פאַרזושכט געסל, מיט טונקעלין שטויב און גישרייען פון פשעקופּקיס. און אין ברייטן אָנגירויטלטן הויז מיט אַראָפּגיפאַלינים טינק אונטער נומער זיבן און דרייסיק, גיפינט זיך אַ חסידיש קלייזל. רופט מען עס אַזוי: די „זיבן און דרייסיקער".

און ווען חיים־שלמה איז גיהאַט גיקומין פון זיין קליינים גאַליצישן שטעטל מיט זיין לאַנגער באָרד און ברייטן טאַמיט־קאַפּעליוש — און נון, ער האט גיזען דאָס שפּינוועבעכץ וואָס אויף די ווענט, די צופליקטע שטיקער שמות אויף די טישן, אַ פאַרגרינטער כיור, ווי אַ ייד שרייט הויך „אשר יצר" און אפילו אַ משוגענער איז דאָ פאַראַן, וואָס האלט זיך אין איין וואָרימין ביים אייזערנים אייוועלע. —

און יידן שאָקלין זיך וואָרים ביים דאַווינין, אַז ער האט דאָס אַלץ גיזען, האט ער אויפגיהויבן די אויגן און גילויבט ג—ט, וואָס אומיטום איז איין וועלט.

אָבער — אַז דער זון, אַן־אַלטער תושב, האט נישט אויפגיהערט צו דערציילן ניסים ונפלאות מכוח טיצס גישעפטן — און אַרום ביים טישל בשעת מנחה־מעריב האבן יידן גישמעקט טאַביק און דערציילט אַז טאַקע אַ פאַרגויאישטע נשמה — אָבער דאָך אַ יידישער ניצוץ איז פאַראַן — איר זעט דאָך ראש־השנה יום־כפור פאַרמאַכט ער די גישעפטן.

נו, איז ער איינמאָל אַריינגיגאַנגין זעען.

איז ער, חיים־שלמה — לאַנג גישטאַנין און גיקוקט, פאַר די אויגן האט גישווינדלט פון הייבן זיך שטאָק־הויך אויף שווינדל־טרעפּן — און צושוימטע קאַלירן.

און ערגיץ אין אַ בלאָע שטוב מלא צוכליאַסטערטע קינדער־שפּילצייגן וואָס האבן זיך גיהוידיט, גיטאַנצט, גיברומט, גימאַכט כל־ערליי קאַזשאַלקיס, האט מען אים מיטאַמאָל אָנגיוויזן דעם אַליין: הערמאַן טיץ.

אַ דיקער פאַרשוין, אַ גראָער, מיט אַ ליסע קאָפּ און צושווימינע פעטע אויגן. האט חיים־שלמה גיזוכט דעם „יידישן נצוץ" גיזוכט און נישט גיקענט גיפינין. גיגראָבלט טיף. אַלץ אַזוי פרעמד, יענער האט אפילו נישט גיוואָרפן אַ בליק צו זיין זייט — צו עפּיס אַ יונג בלינד מיידל — אַ טאַכטער זיינע, האט ער גירעט. און אַזוי פלוצים — האט עס אַ זעץ גיטון און די שייב, די גרויסע אויסשטעלונגס־שייב איז צושפּרונגין אויף פּיצלעך, באַדעקט די גרינע אויסגיצירטע לאַלקע אין פענצטער.

חיים־שלמה האט זיך אפילו אַ ביסל איבערגישראָקן, אָבער גאָרנישט, ער איז גיבליבן אינערלעך רואיק. ער האט דאָך באַלד תופס גיווען די גאַנצע זאַך. ס'איז עפּיס אַ נייעס? — פונקט ווי דאָרטן אין זיין פאַרוואָרפינים גאַליצישן שטעטל. צי דאַרף עס דען זיין אַנדערש, צי קען עס דען זיין אַנדערש? גויאישע שקצים האַקן יידישע שייבן. ס'איז פשוט און קלאָר, אומיטום איין וועלט...

אָבער פלוצים האט ער אַ קוק גיטון אין יענע זייט ווי ס'איז גישטאַנין דער גראָבער פעטלערער פאַרשוין מיטן אויסגיקראָכינים קאָפּ — יענער האט אויסגיזען אין דער מינוט אַזוי נעבעכדיק, ווייס ווי אַ קאַלך און גיציטערט ווי אַ בלאַט אויפן ווינט.

און וואָס קוקט ער עפּיס אַזוי אויף אים, אויף אים חיים־שלמהן — זיינע אויגן זענען שוין נישט אַזוי פעטלעך צורינין, אין זיי שפּיגלט זיך עפּיס ווי דורך טרערן אַ ווייט, ווייט פייערל...

און ביי חיים־שלמהן אין האַרץ איז עפּיס מיטאַמאָל אויפגישוואָומין, ער האט עס מיטאַמאָל דערפילט, ניין ער האט עס דערזעען, בחוש דערזעען.

יא, דער ניצוץ, דער יידישער נצוץ.

ג.

ס'איז שפּעטע נאַכט־שעה.

זיצט אַזוי הערמאַן טיץ ביי זיין שרייב־טיש, מישט נערוועז אַ באַרג פאַפּירן אָבער האָר און נעגל שטעלן זיך קאַפּויר.

אַלץ, אַלץ האט זיך פאַרשוואוירן אויף זיין קאָפּ, דעם טיץ, דער זון פון די טיצס — דייטשן פון דור דורות.

דורך די גראָבע ווענט דרינגט עס אַ דורך דאָס ליד ווען די „נאַכט פון לאַנגין מעסער" — און אַלע כלים אין שטוב זינגען מיט פאַרכריפּיטע קולות „יודא פאַר עקע!" און דער ראַדיא אַפּאַראַט דאָרט אין ווינקל האט אויסגיכריפּיט:

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 9 מתוך 20

— „פאַר יידישע בירגער האבן מיר נישט קיין פאליציייאישע שוץ, ווי זענען די, וואָס האבן גיזויגן אונדזער בלוט...״

כאַפּט עס דער טייוול!

ער איז אויפגישפרונגגין דער אַלטער, שנעל פאַרשטופט דעם אפינים פיסק, אבער אַלע שטוב־זאַכן האבן פלוצים באַקומען אפינע פיסקים — און בלוטיקע אויגן.

און מיטאַמאָל איז עס גישעען. ס׳האט זיך אויפגיריסן די טיר. פיר פאַרשוין אין ברוינע האַקן־קרייץ־בענדלעך. רעוואַלווערן אין האַנט. דער צעיושיטער סטודענט מיט דער גזשיוועז איז גיגאַנגען פאָרנט־אויס און גיזאָגט:

— אַזוי, יודע... היינט איז די נאכט פון דיין פסח. טויזנטער יאָרן צאַפּט איר שוין אונדזער בלוט, היינט וועלן מיר צאַפּן דיינס.

ער האט עס גיזאָגט קאַלט, „וויסנשאַפטלעך״ לויט דער טעאָריע. אבער אין דער מינוט איז עפּיס גישעען. מיט צושויבערטע האָר און ברענידיקע אויגן איז אַריינגיפאַלן פון צווייטן צימער אַ יונג בלאָנד מיידל, טיצס טאכטער אויפגיוועקט פון שלאָף.

— אַך ג—ט! פריץ דו? האט זי זיך גיוואַקלט אויף די פוס און דער יונגער סטודענט איז פלוצים גיוואָרן בלייך און זיך אָנגילענט אין די וואַנט. דער זעלנער האט זיך פלוצים אויסגיצויגן און סאַלוטירט: — מעלדע גיהאָרזאַם — די „דייטשע קולטור״...

און דאָ איז עפּיס גישעען, דער צושויבערטער סטודענט איז ווי ווילד גיוואָרן מיט די קולבע פון רעוואָלווער האט ער אַ שטויס גיטון דאָס יונגע מיידל אַז זי איז אומגיפאַלן.

— ניין, איז זיין קול גיוועזן הויל און ווילד, איך בין נישט מער פריץ און די פרידל. אוניווערזיטעטס־קאָלעגן, „פילאָזאָפיע״ טפוי.

דאָס איז דאך אייער יידישע פאַרפלוכטע ערפינדונג, אונדז שוואך צו מאַכן, אונדז צו פאַרווייכן, „פאַרוויבלעכן״. אייער „קולטור״, „גייסט״ איר האט עס אויף דער וועלט גיבראַכט, כדי איר, די „פיזיש שוואַכסטע״ זאָלט קענען רעגירן. אַ רוח אין אייער... טויזנטער יאָרן האט איר אַזוי פאַרסמט אונדזערע אַרישע און אַלימפּ־אויפגיכאַוויטע נשמות. איר האט אונדז אויפגיצוואונגען אַ ג—ט, אַ גלויבן — טפוי... מיר ווילן זיין פרימיטיווע, אור־ווילדע חיות־מענטשן אַזוי ווי אונדזערע אבות, בלויז גופים. מיר ווילן זיין געצנדינער, מיר זענען יורשים פון די אַלטע קרייץ־ריטער, „רויב־ריטער״ — און מיר קענען נישט מיין נאר ציין און נעגל, ציין און נעגל און מיר דאַרפן אייער בלוט — איר פאַרפלוכטע יידן־קינדער. —

*

אט אַזוי...

— —

דער אַלטער טיץ האט אַליין נישט גיוואוסט, ווי לאַנג ער האט אַזוי גיקניט אויף דער ערד, צוגיבונדן מיט רימנס צום בעט, מיט היטלערס בראַנדזינע סטאַטוע אין האַנט און אַזוי גישריגן „הייל היטלער״ אין אפינים פענצטער ביז צום פאַרכריפּיט ווערן.

אבער אין שטוב איז שוין קיינער נישט גיוועזן. ער האט נאר גיפילט, אַז זיין פנים איז גיוועזן נאַס און קלעביק — בלוט, אומיטום בלוט.

און מיטאַמאָל איז פאַר זיינע אויגן פון ערגיץ אויפגישוואומען דאָס גישטאַלט פון יענים אַלטן ייד, וואָס ער האט אַנומלט גיזעען ביי זיך אין גישעפט. ס׳איז וואונדערלעך, וואָס ער האט אים ערשט דערזעען אין יענע מינוט, ווען דאָס שוי־פענצטער האט גיפּלאַצט. ער האט דאך שוין גימוזט דאָ לאַנג שטיין אַזוי... און איצט צואוואַקסט זיך דאָס גישטאַלט איינציקווייז, ווערט גרעסער, גרעסער, אַ לאַנגע ווייסע באָרד, אַ זעלכע טיפע אומיטיקע אויגן. וואו האט ער שוין דאָס אַלץ גיזעען, ערגיץ לאַנג, לאַנג מיט דורות צוריק. יא, ער זעט עס. ערגיץ אין אַ ווייט דייטש שטעטל. פאַר הונדערטער, הונדערטער יאָרן, ביי זיין עלטער־עלטער זיידן אין שטוב די הייליקע נאַכט, פסח־נאַכט.

אַ כאַלאַסטרע ווילד־צויאַכמערטע פנימער·

אַ טויט קינד.

בלוט, בלוט.

ער זעט זיי — די פאַרשוינען.

אט אַ זעלכע — ווי זיי זענען דאָ ערשט גיוועזן. ווילדע, שכורע אויגן. ציין און נעגל.

יא, און אויך זיין זיידן זעט ער. ער האט דאָס אויסזעען פון יענים פרעמדן, אַלטן ייד. גראָ־לאַנגע באָרד, טיפע ומיטיקע אויגן, אַ ווייסער קיטל.

יא, אבער ער, ער הערמאַן טיץ — וואָס טוט ער דאָ אין דערמיט, סאַרע שייכות האט ער מיט דעם אַליס?

און אַז ער האט פלוצים דערזעען ·זיין בלאָנד צושויבערטע טאכטער, וואָס האט זיך קראַמפּהאַפט גיוואָרפן אין היסטעריע — האט ער גיזאָגט אַזוי צו זאָגן און נישט גיוואוסט אייגנטלעך צו וועמען ער זאָגט דאָס; ער האט בלויז צוגיענדיקט זיינע מחשבות:

— המ... די קרייץ־ריטער זענען דאָ — דער בלוט־בלבול איז דאָ — אבער וואו זענען מיר?

יא, זיי קערן צוריק... צוריק צו זייערע אבות די ווילדע „רויב־ריטער״ מיט ציין און נעגל — אבער מיר — צו וועמען קערן מיר צוריק — וואו קערן מיר צוריק?...

ד.

אין זיין טונקלין בוידים שטיבל, וואָס אויף גרענאַדיר־שטראָסע, זיצט חיים שלמה ביים סדר אין אַ ווייסן קיטל. פאַר אים ליגט אַ פאַרגעלטע הגדה. הונדערטער יאָרן איז זי שוין אַלט די הגדה. דורות האבן שוין אין איר זייער בלוט און טרערן איינגיזאַפּט. און אַז אין דרויסן ברומט א ווילד גיהייל — אונטער די פענצטער פראַווען ווילדע חיות — ארגיצס, שרייען נאך „יידן־בלוט״ — וואָס גייט עס אים אָן, אים חיים שלמהן?

ער איז איניווייניק רואיק. א, ער קען שוין דאָס אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג. הונדערטער יאָרן, טויזנטער יאָרן, איז שוין אַזוי גיוועזן. די זעלבע בלוט דורשטיקע רוימער, בלוט און טויט. ווער מיר יאָרן — וואָס מיר יאָרן? ווער מיר לענדער — וואָס מיר לענדער? ווער מיר קולטורן — וואָס מיר קולטורן?

בלוטיקע שאָטנס — טאַנצן דורך דורות...

זינט ג—ט ברוך הוא האט גיצייכנט די יידישע טירן מיט בלוט, ציען זיך אַזוי בלוטיקע יאָרן אונטער די טריט פון ישראל.

„און נישט איינער איז אויפגישטאַנען אונדז צו פאַרלענדן״...

ווי לאַנג קלינגט שוין די דאזיקע שטימע, ווי לאַנג שאָקלט זיך זיך די גראָע באָרד ווידער פאַר די פאַרגעלטע הגדה אָנגיזאַפּט מיט בלוט און טרערן?

„און איך בין דורכגיגאַנגען איבער דיר און גיזען דיך קייקלין אין דיין בלוט און איך האב דיר גיזאָגט אַזוי: אין דיין בלוט זאלסטו לעבן״...

עמיץ דערנענטערט זיך, ווילדע קולות. קלאַפּט אין טיר. „יודא פאַרעקע״! און — אויף קיין איין־מינוט איבערהייסט איך נישט די שטים: „און איך האב דיר גיזאָגט אַזוי: אין דיין בלוט זאלסטו לעבן״...

אַ כינעזיש פרילינג־ליד

ווי אַ וואונדערלעך גימעל איז די אזערע,
אין דער צייט פון פרילינג.
בערג הויך און נידריק,
נעמין ארום דעם וואַסער־שפּיגל.

יאַדליס שטייען אויסגישטעלט
אין גרינע שורות,
און ווי אַ פּערל שיינט די לבנה
אויף די שטילע כוואַליס,

אויף גרינע פעלדער שפּראָצט,
דער פרישער רייז,
ווי פאָנין פון גרינים זייד,
שאקלין זיך די גראָזן.

אליעזר שינדלער

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פאַלטשע חשבונות

פון יהודה לייב אַרלעאַן

גיוועז איז עס צוריקוועגס פון דער כנסי' גדולה. מיר זיצן אין וואַגאָן, בלויז היימישע יידן. דעלעגאַטן און געסט פון דער כנסי'. אַ גימישטע שטימונג. אסרו-חג און ערב יום-טוב. אַ רעשט פון איבערגילעבטער פרייד און אַ צוגרייטונג צו אַ ניי לעבן. בלויז צעשטראַלטע גיזיכטער און גלאַנציקע אויגן. מע טיילט זיך מיט גוטע ווערטער, איינדרוקן און פאַראויסזאָגונגען. אַריבער די פוילישע גרעניץ. פון דער ערשטער פוילישער סטאַציע כאַפּט זיך אין אונדזער וואַגאָן אַריין אַן-אומבאַקאַנטער יונגערמאַן, אין עלטער פון עטלעכע און דרייסיק, אייראָפּעאיש גיקליידט, גלאַט ראַזירט און ווייניקע סימָנים פאַר אַ יידיש גיזיכט.

זיצנדיק אַ גיוויסע צייט אַנטקעגן מיר, גיט ער מיך ענדלעך אַ פרעג מיט פאַרוואונדערונג:

— פונוואַנען פאָרן די דאזיקע יידן?

— פון ווין.

— ווי קומען עפּיס די דאזיקע יידן קיין ווין?

— גיוועז דאָרט אַ כנסי' גדולה.

— וואָס? אַ...

— אַ קאָנגרעס פון אַלע גלייביקע יידן אין דער וועלט.

— איר מאַכט פון מיר חוזק? איז דען אין דער וועלט נאָך פאַראַן גלייביקע יידן? וואו האט איר נאָך פרומע יידן אַ חוץ אין אונדזער פוילן און אפשר אַ הייפל ביים כותל-מערבי אין ירושלים?

איך נעם אַרויס פון מיין טאַש אַ גאַנצע זאַמלונג פון פאָטאָגראַפיעס, צייטונגס-אויסשניטן, ביולעטינין, פלוג-בלעטער און דערלאַנג מיין שכן. ער ליינט, קוקט, הייבט די פּלייצעס, גלייבט נישט די אייגענע אויגן, וואַרפט אַ בליק צום עולם, כאַפּט אונטער אַ שמועס און בלייבט זיצן פאַרטראַכט.

— וואָס וואונדערט איר זיך אַזוי? — רייס איך אים שוין איבער זיינע מחשבות.

— וויפל זענען עס דאָרט גיוועזן? — פרעגט ער מיך שוין מיט מער נייגיר.

— פינף הונדערט דעלעגאַטן, צוויי טויזנט געסט און...

— מסתמא בלויז שמשים, חזנים און מלמדים! — רייסט ער מיר שוין איבער מעשה מְנַצֵחַ און שמייכלט פון דער הַמְצָאָה.

איך נעם זיך ווידער צו מיינע זאַכלעכע באַווייזן. כ'גיב אים איבער אַ ליסטע פון אַלע אַנטייל-נעמער מיט זייערע באַרופן און וואוין ערטער. ער הייבט אָן ליינען און ס'בלוט קומט אים אין פנים אַריין פאַר בושה

דייטשלאַנד, האָלאַנד, בעלגיע, ענגלאַנד, אירלאַנד, שווייץ, איטאַליע, רומעניע, אונגאַרן, טשעכאָסלאָוואַקיי, ליטא, פוילן, לעטלאַנד, אַמעריקע, אַפריקע, ארץ-ישראל, עגיפּטן תימן...

דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, אינזשיניערן, באַנקירן, סוחרים, אינדוסטריעלער, רבנים, לומדים, חסידים...

— זענען די אַלע דאָרט גיוועזן? וואָס איז גיוועזן דער צוועק פון דעם קאָנגרעס. דאָ נעם איך אים דערציילן אַ ביסל אויספירלעכער וועגן דער רעליגיעזער אויפלעבונג אינים טראַדיציאָנעלן יידנטום. נישט צו דערלאָזן דעם ווייטערדיקן אָפּפאַל און מיט אַלע כוחות איינצושטעלן נאָרמאַלערע באַדינגונגען פאַרן יידישן לעבנס-שטייגער. אויך וועגן די הִתלַהֲבות, וואָס הערשט ביי דער יוגנט; באַזונדער איבער די אינטעריסאַנטע נאַכט-קאָנפערענץ, וואָס איז אָפּגיהאַלטן גיוואָרן פון דער אַלוועלטלעכער יוגנט צווישן איין פלענום און דעם צווייטן; וועגן די פייערלעכע דעקלאַראַציעס פון די יוגנט און אַרביטער. פאַרשטייער צו גיין צוזאַמען מיט אונדזערע גדולי התורה און זקני הדור און אַזוי כסדר איבער פיל איינצלנע איינדרוקספולע מאָמענטן.

אויף זיין פנים האט זיך פאַרצויגן אַ טונקעלע כמאַרע. ער האט גיוואָרפן זיין בליק צום פענסטער, אַרויסגילאָזט דעם ישטוים פאַפירן פון דער האַנט און גיבליבן זיצן, ווי פאַרשטיינערט. ער האט נאָך אַ ווײַלע טראַכטן ווידער גינומען די צייטונגען, אויסשניטן א. אז. וו. אין דער האַנט אַריין, גיבלעטערט נערוועז, גינישטערט און זיך אויסגידרייט צום פענצטער, אונטערשפאַרנדיק דעם קאָפּ אָן דער רעכטער האַנט.

אין מיר האט זיך גיוועקט שטאַרקער נייגיר. כ'האָב גערן גיוואָלט וויסן וואָס קומט מיט דעם מענטש פאָר. ענדלעך האָב איך באַשלאָסן איבעראַרויסן זיין שווייגן מיט מיין שאלה:

— וואָס האט איר זיך אַזוי פאַרטראַכט?

— פרעגט מיך נישט בעסער! כ'לעב יעצט איבער אַ זייער שווערן מאָמענט. כ'קוק יעצט אָן מיין אַלטיטשקן פאָטער, וואָס איז גישטאָרבן מיט צוואַנציק יאָר צוריק. דאס גאַנצע שטעטל, וואו כ'האָב מיין קינדער-צייט פאַרבראַכט, האָב איך יעצט פאַר די אויגן. כ'לעב יעצט איבער מיינע אַלע פיבערן און ראַנגלענישן פון דער פריסטער יוגנט...

מיין שכן פאַרגעסט זיך וואו ער גיפינט זיך, דערפילט מיין אינערלעכע דערנענטערונג און הייבט מיר אָן איבערצוגעבן זיינע אינטימסטע לעבנס-מאָמענטן.

ווען ער איז נאָך גאָר יונג גיוועזן, זייענדיק אינגאַנצן אַ יאָר פירצן, איז ער איינמאָל איגדערפרי, ווי אַלע טאָג גיקומען נאָכן עסן אין בית המדרש אַריין. ער האט גיעפנט די גמרא, אָבער נישט גיקאָנט איינזיצן. אַן-אַלטיטשקער ייד איז נאָך ביי דער מזרח-וואַנט גישטאַנען אין טלית און תפילין איינגיהילט, שעפּטשענדיק שטיל זיין תהלים; ביים עק טיש, וואָס איז גישטאַנען לענג-אויס, איז דער פאָטער זייגער גיזעסן איבער אַ גמרא און גידרימלט; אין ווינקל ביים אויוון האָבן זיך עטלעכע אויסגידאַרטע און אָפּגילעבטע יידן גיוואַרימט און גישמועסט איבער דעם צעלאָזטן יונגוואַרג פון שטעטל.

דאס שטיפערישע בלוט האט אין אים אָנגיהויבן צו זידן. ס'האט זיך אים פאַרוואָלט אַ שטיף טון, עמיצן אַרומכאַפּן, אַ שמועס טון מיט וועמען עס איז, אָבער קיינער פון זיין עלטער איז אין ביהמ"ד נישט גיוועזן. אַ שרעקלעכער אומעט איז אים באַפאַלן. ווי פון אַ חלום האט ער זיך אויפגיכאַפּט און צום ערשטן מאָל דערזעען זיין איינזאַמקייט. ער איז גיוועזן איין יונגל אין ביהמ"ד. ס'איז אים גיוואָרן זייער ענג און איז אַרויס אויפן גאַס.

אינים שטעטל האט זיך עפּיס דעמלט שטאַרק גירודערט. מ'האט עפּיס גירעדט וועגן אַ רעדנער, וועגן אַ פאַרזאַמלונג. ער האט אפילו נישט גיוואוסט וואָס מע מיינט דערמיט, אָבער די גאַס, דער מאַרק און אַלע זייטיקע געסלעך האָבן גיווימלט פון יוגנט.

צוויי בילדער האָבן זיך גישטעלט פאַר זיינע אויגן. דאס ביהמ"ד מיטן קליינעם הייפל אַלטוואַרג פון איין זייט און די גאַס מיטן יונגן פולבלוטיקן און לוסטיקן עולם פון דער אַנדערער זייט. ער האט אָנגיהויבן חֶשבונען. ווער וועט וועמען איבערלעבן? ווי אַלט איז דען דער טאַטע, דער ייד אינים טלית און תפילין, די בטלנים פון אונטערן אויוון — זעכציק, זיבעציק, אַכציק יאָר?! ווי לאַנג לעבט דען אַ מענטש?! זיי שטאַרבן דאָך אויס. זייער דור גייט דאָך אַוועק ווער בלייבט דען, צו וועמען גיהערט דען דער מאָרגן, אויב נישט צו דער יוגנט, צו דער קרעפטיקער און לעבנלוסטיקער יוגנט, וואָס גייט שוין נישט אין בית המדרש אַריין. נאָך אַ ווײַלע פאַרטראַכטן האט ער ענדלעך צו זיך אַ זאָג גיטון: ניין, לאַנג וועט עס שוין נישט אָנהאַלטן, צו וואָס זאָל איך זיך נאָכשלעפּן דעם אַלטן דור? נאָך פינף, נאָך צען יאָר און דער יידישער לעבנס שטייגער איז פאַרשווינדן. סיי ווי וועל איך דאָך מוזן מיט זיי דערנאָך מיטגיין, פאַרוואָס זאָל עס שוין נישט יעצט, ממש יעצט גישען?

ער האט האַסטיק אַ מאַך גיטון מיט דער האַנט צו דער זייט פונים ביהמ"ד, ווי ער וואָלט זיך מיט אים אויף אייביק גיזעגנט און אַריינגישפּרונגען צווישן המון יונגוואַרג.

יאָרן זענען פאַרביי, ער איז פונים שטעטל אַוועק, מיטן יידישקייט איבערגיריסן און גיקוקט אויף יעדן פרומען ייד, ווי אויף אַ גוסס. לויט זיין אויסרעכענונג אין יאָרן, האָבן זיך יעצט נאָך גידאַרפט גיפינען נאָר איינצעלנע שאָטנס פונים אַמאָליקן לעבן.

ווי דערשטוינט איז ער אָבער גיבליבן, דערהערנדיק פון אַ לעבעדיקער באַוועגונג אין דער ברייטער וועלט, פון אַ מחנה התלהבותדיקע יוגנט און אידעאַליסטישע פרומע אַרביטער, וואָס פאַרנעמען זיך ערשט אויף אַ מִלחָמָה מיטן אֶפּיקורסות

— אַ — האט ער דערנאָך אויסגיריסן — ווי מע קאָן עס פאַלטש אויסרעכענען! גלייבט מיר, נישט יעצט, און אפילו נישט דעמלט, איז מיר קלאָר גיוואָרן מיט

הודפס מתוך הארכיון היהודי

מערעלייקע—נישטאָ...

פון ז. שאַכנאָוויטש

(דאָס צוועלפטע קיפיטל פון דער דערציילונג „מערעלייקע")

ס'איז געווען אַ רואיקער, טריבער אלול־פרימאָרגן. סענדער און שמואל זענען געגאַנגען אין שול אַריין צום דאַווענען. דבורה האט געגרייט צום טיש, און איז געווען גליקלעך, וואָס דאָס מיידל שלאָפט נאָך. זי איז דאָך נעכטן אויף דער נאַכט געווען אַזוי מיד און פאַרמאַטערט זאָל זי זיך כאָטש אַ ביסל אויסרוען.

ווען דער פאָטער מיט שמואלן זענען געקומען פון שול איז דבורה אַוועק צו מערעלייקען זי אויפוועקן, אַז זי זאָל זיך אויפהייבן צום עסן, און באַלד האט זיך פון דאָרט דערהערט אַ געשריי:

מרים, מערעלייקע, ווו ביסטו? אַ טויט־בלאַסע איז דבורה צוריק אַריין אין שטוב און זיך געפרעגט: מערעלייקע איז נישטאָ?

— דאָ גאָר? איז זי דען נישט אויבן אין איר שלאָף־צימער!

ניין האט די מוטער געזאָגט מיט שרעק, כ'האָב זי אויבן אומעטום געזוכט און זי נישט געקענט געפינען.

זי איז אַ וודאי אַרויסגעגאַנגען אַ ביסל שפּאַצירן — האט סענדער געזאָגט רואיק נישט אַנינדיק קיין שום שלעכטס.

אין אַזאַ שלעכט וועטער?

— שטותים! — האט סענדער געענטפערט — אבער שוין נישט מיט דער פריערדיקער זיכערקייט אין טאָן.

די מוטער איז ווידער אַרויפגעגאַנגען אין דער הייך און נאָך אַמאָל אָנגעהויבן צו שרייען: מערעלייקע, מרים, וואו ביסטו?

— דאָס בעט איז אומבאַרירט — האט די מוטער געזאָגט פאַרבראָכנדיק די הענט — זי איז דאָך גאָרנישט געשלאָפן. אַ ווײַלע האט אַ טויטע שטילקייט געהערשט אין שטוב.

אפשר ביי די באָומערס? — האט סענדער געזאָגט אַ דערשלאָגענער. גיי אַהין שמואל און זע צי זי איז נישט דאָרט?

אַלע האָבן געוואוסט, אַז דאָס איז אוממעגלעך, שמואל איז אבער שטילשווייגנד אַהינגעגאַנגען.

— זי וועט שוין מער נישט קומען — איז דבורה פלוצלינג אַרויס אין אַ געוויין — זי וועט שוין נישט מער קומען און איך אַ מאַמע, האָב דאָס נישט געזען, א, ג—ט, גרויסער ג—ט אין הימל! יעצט פאַרשטיי איך שוין אַלץ — האט זי געזאָגט מיט אַ ביטער געוויין שלאָגנדיק זיך מיט דער פויסט איבער דער ברוסט. זי איז אַוועק.

מ'האט זי אַוועקגעפירט, און איך איר מאַמע האָב נישט געוואַכט איבער מיין איינציק, טייער קינד און איר נישט אַרויסגעהאָלפן אין דער נויט. אַך ג—ט טייערער, ערשט איצט פאַרשטיי איך איר בליק, מיט וואָס פאַר אַ שטום געבעט דאָס אָרימע קינד האט מיך נעכטן אָוונט אָנגעקוקט, אוי רבונו של עולם אין הימל, פאַרוואָס האסטו אונדז אַזוי האַרט געשטראָפט?

ערשט איצט האט סענדער אָנגעהויבן צו באַגרייפן דאָס גרויסע אומגליק. מיט אַ טעמפּן שטאַרקן בליק האט ער אָנגעהויבן צו שרייען.

דבורה, זאָל עס זיין אמת, אַז... אונדזער קינד...? די ווערטער זענען אים געבליבן שטעקן אין דער קעל און ער האט זיך צעכליפּעט ווי אַ קינד.

— אוי מרים, מרים, וואָס האסטו אונדז געטון — האט דבורה געשריגן מיט אַ קול וואָס האט געקאָנט רירן אַ שטיין. אין שבת — אַ טאָג פאַר דער תנאים. — — —

די טיר האט זיך געעפנט פּאַמעלעך, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ איז שמואל אַריינגעקומען אין דער שטוב.

— נו וואָס הערט זיך? האָבן זיי אים געפרעגט מיט אומגעדולד — וואָס הערט זיך, ביסטו געווען ביי די באָומערס?

— ניין, איך בין נישט געגאַנגען צו די באָומערס. דאָס האַרץ האט מיר פאַרגעזאָגט עפּיס שרעקלעכעס, זי איז אַוועק און וועט שוין מער קיינמאָל נישט צוריק קומען... און איך זע, אַז איך האָב ליידער נישט געהאַט קיין טעות — האט ער פאַרענדיקט מיט אַ ביטער געוויין.

— ווי האסטו זיך דאָס דערוואוסט — האט סענדער געפרעגט אַ פאַרצווייפלטער.

— אין שלאָס, דאָס האַרץ האט מיר געזאָגט, אַז גאָר דאָרט דאַרף איך זוכן מיין שוועסטער. איך בין געגאַנגען כ'האָב פונדערווייטנס באַמערקט די פירשטין. זי האט מיך דערזען און שנעל זיך פאַר מיר דערווייטערט. באַלד איז מיר אַלץ קלאָר געוואָרן. מ'האט מיך צו איר נישט צוגעלאָזט, איך האָב מיך אבער איינגעשפּאַרט און* דווקא געוואָלט מיט איר רעדן. האט זי מיר אַרויסגעשיקט מיט אַ דינער אַן ענטפער. דעם זעלבן ענטפער, וואָס זי האט געגעבן דעם שווייגער ר' יונה...

— וואָס האט דען די פירשטין געזאָגט, רעד — האט סענדער געשריגן מיט אַ ווילד קול.

— מערעלייקע איז אַוועק, אויף איר אייגענעם וואונטש. זי פילט זיך גוט און בעט אייך איר מוחל צו זיין און זי, די פירשטין גראַטולירט אייך האַרצלעך...

גענוג! הער אויף האט סענדער געשריגן, איך וועל צו איר גיין און אַליין מיט איר רעדן.

אַרויסגעוואָרפענע מיי טאַטע — האט שמואל געזאָגט פאַרביטערט.

נאָכן עסן איז דוד, ווי שטענדיק געקומען אויף אַ וויזיט. ער האט נאָך פון גאָרנישט געוואוסט. דבורה האט אים מקבל פּנים געווען מיט אַ האַרצרייסנד געוויין. ער האט פאַרשטאַנען, אַז דאָ האט געמוזט געשען עפּיס שרעקלעכס. און ער האט אַ טויט־בלאַסער געפרעגט שמואלן אין דער שטיל וואָס דאָ איז געשען.

— מרים — האט שמואל אויסגעבראָכן אין אַ געוויין. פאַר דודן איז עס שוין געווען גענוג, ער האט שוין אַלץ פאַרשטאַנען.

— זי האט אַזוי געוואָלט! האט ער געזאָגט שטיל צו שמואלן.

— מיט וואָס קאָנסטו עס באַווייזן?

— מיט איר אויפפירונג אין דער לעצטער צייט און אגב איז נישט מרים פון די מיידלעך, אַז מע זאָל מיט איר קאָנען עפּיס טון קעגן איר ווילן. אבער טראָץ דעם מוזן מיר זי ראַטעווען האט ער געזאָגט אַנטשלאָסן.

— ראַטעווען זי קעגן איר אייגענעם ווילן?

— יאָ, איך בין איבערצייגט, אַז זי וועט חרטה האָבן אויף איר טאַט, און די חרטה וועט נאָך קומען צו דער רעכטער צייט. און דאַן מוזן מיר איר קומען צו הילף.

— ווי אַזוי?

— דאָס וועלן מיר שוין זען, מוצאי שבת וועלן מיר תיכף פאָרן קיין קראָקע. אַזוי ווי ר' יונה דער שווייגער האט געטון! — האט שמואל געזאָגט פאַרביטערט.

קודם כל מוזן מיר טון דאָס זעלבע. וואָס ער, און וועט דער דאָזיקער וועג נישט העלפן, וועלן מיר מוזן זוכן אַנדערע מיטלען, קיין איין מיטל טאָר נישט דורכגעלאָזט ווערן.

די טיר האט זיך פלוצלונג אויפגעפּראַלט מיט אַ גרויס גערויש און אין שטוב איז אַריינגעפאַלן דער האַלץ־העקער וואַנקאַ.

מיט וואָס דער נייער וועג איז בעסער פאַרן אַלטן. ווען נישט דער אונטער־גאַנגס־חשבון, האָב איך קיין שום סיבה נישט געהאַט צו פאַרלאָזן מיין אַלטן טאַטן מיט זיין יידישן וועג. ווי שטאַרק קלינגט מיר יעצט אין די אויערן זיין שבת־צו־נאַכטסדיקער זמר מיט די לעצטע ווערטער: ...ישראל חי וקים! ס'לעבט, אַלץ לעבט. אויך דער טאַטע מיינער האט מער לעבנס־אימפּולסן געהאַט פאַר דער גאַנצער שיכורער יוגנט. כ'דערפיל עס יעצט, כ'זע מיין פאַלשן חשבון. דערהערנדיק דעם אויפריכטיקן און ערלעכן ווידוי, איז מיר, ווי פון אונטער דער האַנט אַרויסגעפאַלן דער פּראָספּעקט פונים ערשטן בית־יעקב־נומער, וואו־הין איך האָב אַריינגעגעבן אַ מאמר אַלס צושטייער. (ח' פרידנזאָן האט דעמאָלט נישט באַוויזן, דאַכט זיך, פערטיק צו מאַכן דעם ערשטן נומער אויף דער כנסי' גדולה) מיין שכן נעמט עס אין דער האַנט אַריין און פרעגט:

— און וואָס איז דאָס?

— דאָס איז אַ זשורנאַל, געווידמעט דער יידישער פרוי, אויך מיט זיי, און דער עיקר מיט זיי, וועלן מיר אָנהייבן די מלחמה פאַר יידישקייט.

דער באַן־קאָנדוקטאָר האט אויסגערופן עפּיס אַ נאָמען פון אַ סטאַציע. מיין שכן דאַרף אויסשטייגן, און שטייענדיק אויף די שטיגלעך שוין, שרייט ער צו מיר נאָך אַריין אין וואַגאָן:

— נו, דאָ וועט איר שוין גאָר נישט מאַכן. מיט זיי איז שוין דאַכט זיך פאַרפאַלן.

אין האַרצן האָב איך מיר געטראַכט: ווי נעמט זיך נאָך צו אים, נאָך אַזאַ מוראַדיקן טעות אין חשבון, ווייטער קוראַזש פאַראויסצוזאָגן, אויסצורעכענען? אבער אַזוי זענען שוין מענטשן. מע בלאָנדזשעט און מע גייט ווייטער; מע האט טעותים און מע חשבונט ווייטער. דאָס איז די שוואַכקייט פון די מחשבי קצין, וואָס וועלן אויך ביי יידישקייט לעבן מיט כלומרשטן חשבון.

צען יאָר איז שוין באַלד פון יענער צייט פאַרביי. און פייערנדיק מיט אַלע בית־יעקב פריינט דעם יובילעאום פונים הונדערטסטן נומער מיט זיינע פאַרדינסטן פאַר דער בריית־צעצווייגטער ב"י־באַוועגונג, ווילט זיך טרעפן דעם דאָזיקן יונגערמאַן. כדי אים צו באַווייזן זיין צווייטן פאַלשן חשבון.

הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס שפּיגעלע

דעם קיניגס בן־גיל

אין אַ גרויסער מדינה איז אַמאָל געווען אַ גליקלעכער קיניג. ער האָט קיין מלחמות נישט געפירט און קיין שלעכטס קיינעם נישט געטון. האָט זיך אים געוואָלט וויסן, וועד נאָך איז אויף דער וועלט אַזוי גליקלעך ווי ער.

טראַכט ער, אַז, מסתמא, דער בן־גיל זיינער, וואָס איז מיט אים געבוירן אין איין טאָג אין איין שעה און אונטער איין מזל.

האָט ער געזוכט אין די ביכער, וואו עס ווערן איינגעשריבן אַלע נייע געבוירענע קינדער אין לאַנד, און האָט געפינען, אַז מיט אים אין איין טאָג, אין איין שעה און אונטער איין מזל איז געבוירן איינער אַ ייד, חיים, אין אַ קליין שטעטל ווייט פון דער הויפּט־שטאָט.

— אַזאַ באַנדע — האָט ער געברומט, ווי צו זיך אַליין, האָט מען שוין אַמאָל אַזוינס געהערט? געקומען און זי געכאַפּט — — — מערעלייקע אין אַ קלויסטער, ביי די שוואַרצע מנישקעס, וואו מ׳האַלט אין איין פאַסטן און בלעקיצן: אויב אַזוי איז דאָך שוין אַנ־עק מיט דער וועלט! — הע, הע, דאָס גייט מיר נישט אַריין אינעם קאָפּ!

קיינער האָט אים נישט געענטפערט.

האָט מען שוין דאָס אַמאָל געהערט — האָט ער דער ערלעכער תמימותדיקער וואַנקא ווייטער געזאָגט — עס איז געווען אַרום דריי ביינאַכט, איך האָב זיך שכורלעך אַרומגעשלעפּט ביים וואַלד. פּלוצלונג האָב איך געהערט, ווי עס פאָרט אַ וואָגן. אין מיטן נאַכט אַ וואָגן? פון וואַנען? וואוהין? דער קוטשער האָט שנעל געטריבן די פערד ווי ער וואָלט געוואָלט וואָס געכער פון דאַנען אַנטלויפן. איך גיב מיין קאָפּ, אַז דאָרט איז געווען מערעלייקע. איך האָב געהערט שרייען. כ׳האָב געמיינט, אַז דאָס איז דער ווינט, אָך, ווען איך וואָלט געוועזן וויסן, אַז דאָס איז זי, וואָלט איך די גאַנצע באַנדע די קעפּ געשפּאָלטן — ביים טירל האָב איך באַמערקט נאָך אַ רייטער. איך גיי אַ געוועט, אַז דאָס איז געווען באָריסאָווסקי.

אַלדאָס שלעכטס שטאַמט פון אים, פון דעם דאָזיקן הונט! איך וואָלט אים אָנגעכאַפּט ביים גאַרגל און געשריגן צו אים: גיב מיר אָפּ מערעלייקן, אָדער איך דערוואָרג דיך, ווי אַ הונט...

קיינער האָט זיך נישט צוגעהערט צו דער פּלאַפּלעריי פונעם שכור. בלויז דוד איז געשטאַנען די גאַנצע צייט און זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט צו וואַנקאס רייד, און אים געפרעגט:

— דו האָסט זי געהערט שרייען?

— אַ וודאי, האָט ער געזאָגט זיכער, יעצט איז שוין ביי מיר נישט קיין שום ספק, אַז דאָס איז געווען איר קול.

— וואַנקא — האָט דוד צו אים געזאָגט אַריינקוקנדיק אים טיף אין די אויגן — דו וועסט אונדז אפשר קאָנען צונוץ קומען, וועסט אונדז העלפן?

— העלפן? וואָס העלפן? איך וואָלט דאָך אים דערשאָסן ווי אַ הונט, דער ממזר באָריסאָווסקי, און די אַלטע כלבטע, די די פירשטין וואָלט איך ווי אַ וואַנץ צעקוועטשט, אויב איר גיט נאָר איין פּיפּס דערצו.

— נאָר נישט אַזוי היציק ליבער פריינט, האָט דוד געענטפערט. היינט ביינאַכט זאָלסטו אונדז קודם כל שפּאַנען די פערד און וועסט מיט אונדז פאָרן קיין קראָקע.

— קיין קראָקע, נאָך מערעלייקן! — האָט וואַנקא געשריגן פאַר פרייד — אָך, ווי זיי וועלן זיך דאָרט דאָס וואונדערן, די דאָזיקע פרומע קלויסטער־מייז! שוין, איך שפּאַן שוין די פערד!

— ניין, נאָך נישט יעצט — האָט אים דוד גוטמוטיק געזאָגט — מיר מוזן נאָך צוואַרטן ביז איבער שבת, ביז ס׳וועט פינצטער ווערן.

דער הייליקער שבת איז אַוועק אין גרויס טרויער פאַר דעם שענקער און זיין פאַמיליע.

מוצאי שבת נאָך הבדלה האָט וואַנקא געשפּאַנט די פערד. דבורה האָט אויך געוואָלט מיטפאָרן קיין קראָקע אויפזוכן איר טאָכטער. סענדער האָט אָבער דערצו נישט מסכים געווען, ווייל מע ווייס נישט וואָס אויפן וועג קאָן זיך מאַכן. זי איז מיט שמואלן געבליבן אין דערהיים און סענדער מיט דודן זענען געפאָרן קיין קראָקע.

אַ מעשה פון פאַרצייטן

פאַרקליידט זיך דער קיניג אין קליידער פון אַ פּשוטן מענטש און פאָרט אַוועק אין דעם שטעטל, וואו דער דאָזיקער חיים איז געבוירן, פרעגט זיך נאָך און דערגייט, אַז דאָס איז דער רב פון שטעטל.

לאָזט זיך דער קיניג גיין צום רב אין שטוב אַריין.

דער קיניג און דער רב

זיצט דער רב ביי זיך אין שטוב און לערנט, ערשט עס קומט אַריין אַ פרעמדער מענטש. קוקט ער זיך איין און שטעלט זיך גלייך אַוועק און מאַכט די ברכה „ברוך שחלק מכבודו״, — ווי דער דין איז, בשעת מען דערזעט אַ קיניג.

וואונדערט זיך דער קיניג. „פונדעסטוועגן״, טראַכט ער „אפשר האָט ער מיך ערגעץ וואו געזען, און האָט מיך דעריבער דערקענט״.

פרעגט דער רב: „וואָס פאַרלאַנגט דער קעניג?״

ענטפערט דער קיניג: „היות ווי דו ביסט מיין בן־גיל בין איך געקומען זען, ווי לעבט זיך דיר, צי דו ביסט גליקלעך, צי ביסטו צופרידן מיט דיין מזל״.

זאָגט דער רב: „קיין בעסערס פאַרלאַנג איך נישט, הלוואי אויף ווייטער נישט ערגער״.

קוקט דער קיניג אויף די ענגע שטובן, אויף דעם אָרעמען מעבל, אויף דעם אָנבייסן פון אַ שטיקל טרוקן שוואַרץ ברויט מיט אַ ציבעלע, וואָס איז געשטאַנען אויפן טיש, — קוקט ער אויף דער אָרימקייט און שאָקלט אין ספק מיטן קאָפּ:

— מילא, — זאָגט ער, — איך בין צופרידן — האָב איך מדינות און אוצרות, קנעכט און גבורה, און אַלדאָס גוטס, אָבער מיט וואָס ביסטו צופרידן? וואָס האָסטו?

דעם רבס כיבוד

דער רב שמייכלט און זאָגט:

— אַז דער קיניג האָט מיך באַערט אין מיין שטוב, וואָלט איך אים געדאַרפט מיט עפּיס מכבד זיין.

לאַכט דער קיניג:

— מיט אַ ציבעלע מיט ברויט...

ענטפערט דער רב:

— אמת, אַ ציבעלע מיט ברויט איז טאַקע נישט קיין מאכל מלכים. נאָר פאָרט האָב איך דאָך, מיט וואָס דעם קיניג מכבד צו זיין. זאָל מיר דער קיניג שענקען אַ פּאָר מטבעות וועל איך שיקן קויפן.

גיט דער קיניג דעם רב אַ הויפן מטבעות. נעמט דער רב איין מטבע, דאָס איבעריקע קערט ער אים צוריק און שיקט די רביצין אין קלייטל נאָך אַ שפּיגעלע.

קומט באַלד די רביצין פון קלייט מיט אַנ־איינפּאַך שפּיגעלע, איינגעפאַסט אין אַ הילצערנעם ראַמל. נעמט דער רב דאָס שפּיגעלע און דערלאַנגט דעם קיניג.

— וואָס טויג עס מיר? — פרעגט דער קיניג.

— אין אַזאַ שפּיגעלע קאָן מען זען שיינע זאַכן — ענטפערט דער רב.

קוקט דער קיניג אין שפּיגעלע און זעט מער נישט ווי זיין אייגן געשטאַלט. צוקט ער מיט די אַקסלען און וואונדערט זיך.

וואָס דאָס שפּיגעלע האָט באַוויזן

זאָגט דער רב צום קיניג:

— כדי דאָס שפּיגעלע זאָל עפּיס באַווייזן, דאַרף מען פריער וויסן, וואָס וויל מען דערין זען. אָט, למשל, וואָלט דער קעניג אפשר געוואָלט זען דעם טייל ערד אין וועלכן עס געפינען זיך זיינע מדינות? אויב ער וויל, זאָל ער זאָגן וועט ער זען.

ענטפערט דער קיניג: „יאָ, איך וואָלט וועלן זען דעם טייל ערד, וואו עס געפינען זיך מיינע מדינות״.

אַזוי ווי ער האָט אַרויסגערעדט די דאָזיקע ווערטער, זעט ער אין שפּיגעלע אַ גרויסער שטיק ערד, מיטן אויג נישט אַרומצונעמען, און וועלדער און פעלדער, און טייכן, און ימים.

קוקט דער מלך אַ פאַרגאַפטער. ער האָט קיינמאָל אַזאַ גרויס בילד פאַר די אויגן נישט געזען — אַזויפיל ערד און אַזויפיל הימל, און דאָס בילד איז געווען אַ לעבעדיקס — וואָלקנס האָבן זיך געטראָגן, און טייכן האָבן געפלייצט, און דער ים האָט זיך געהויבן מיט שוימיקע כוואַליעס, און פעלדער האָבן זיך געכוואַליעט מיט גרינס. דער קיניג האָט די אויגן נישט געקענט אָפּרייסן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

וועקט אים דער רב אויף פון זיין פארגאפטקייט:

— ס'איז שיין?

— זייער שיין! ענטפערט דער קיניג.

וואס נאך האט דאס שפיגעלע באוויזן?

מאכט דער רב:

— אפשר וויל דער קיניג זעען זיינע אייגינע מדינות און שטעט? אויב דער קיניג וויל — זאל ער זאגן, וועט ער זעען.

ענטפערט דער קעניג: „יא, איך וויל זעען מיינע אייגינע מדינות און שטעט".

און ווי ער רעדט עס ארויס פון מויל, אזוי זעט ער: אין שפיגעלע האט זיך דאס בילד גלייך אומגיביטן. ס'האט זיך אויסגישפרייט א שטיק לאנד פאר די אויגן, מיט שטעט און מיט דערפער, מיט גערטנער און מיט סעדער צווישן זיי מיט טייכן און מיט לאנקעס ארום זיי. און אויף די לאנקעס פיטערט זיך פי, און פויערים ארביטן אויף די פעלדער און פישער שפרייטן נעצן איבער די טייכן, און קאראוואנעס ציען זיך איבער די וועגן.

שטייט דער קיניג און קען זיך נישט צו זאט אנקוקן. ביז איצט האט ער קיינמאל נישט גיזעען אלע זיינע מדינות אין זייער גאנצער גרייס פאר אמאל. און איצט ווען ער האט זיי גיקאנט מיט איין בליק פון אויג אלימין ארומנעמען מיט איין מאל, האט ער ערשט פארשטאנען, ווי גרויס זיין קיניגרייך איז, און ווי רייך און מצליח ער איז.

נאר דער רב רייסט אים פלוצלונג איבער די גידאנקען:

— וואס, ס'איז שיין?

— זייער שיין! — שרייט דער קיניג אויס אנ'אנטציקטער.

און וואס דאס שפיגעלע האט נאך גיוויזן

זאגט דער רב:

— דאס שפיגעלע קאן באווייזן די הויפט שטאט, וואו עס שטייט דעם קיניגס שלאס, מיט אלע אירע גאסן, פלעצער און מערק. אויב דער קעניג וויל, זאל ער זאגן, וועט ער זעען.

זאגט דער קיניג: „יא, איך וויל זעען מיין הויפט שטאט מיט אירע גאסן, פלעצער און מערק".

און ווי ער רעט עס ארויס פון מויל, אזוי זעט ער: אין שפיגעלע האט זיך דאס בילד שנעל גיענדערט. עס האט זיך דאס בילד שנעל גיענדערט. עס האט זיך אנטפלעקט א גרויסע, שיינע שטאט, מיט א שטארקע פעסטונג ארום איר. שיינע לאנגע גאסן האבן זיך גיצויגן פון איין פלאץ צום צווייטן, און אויף די פלעצער האבן זיך גיהויבן גרויסע קלויסטערס מיט הויכע גלאקן-טורימס. און גרויסע מערק האבן אין פארשידינע טיילן פון שטאט גיקאכט און גירוישט פון המונים קויפער און פארקויפער. דער קיניג האט דערקענט יעדע גאס און יעדן בנין.

זאגט דער רב צו אים:

— אפשר וויל דער קיניג זעען זיין אייגינים פאלאץ און די סאליס אין וועלכע עס גיפינט זיך איצט זיין קיניגין? אויב דער קיניג וויל, זאל ער זאגן וועט ער זעען.

ענטפערט דער קיניג: „יא, איך וויל זעען די סאלעס, וואו מיין קיניגין גיפינט זיך איצט".

האבן זיך אין שפיגעלע באוויזן ברייטע זאלן מיט גאלדינע טאפעטן מיט טייערע טעפיכער אויף די דילן מיט סאמיטינע און פלושינע פארהאנגין אויף די טירן און אויף די פענצטער, און אין איינים פון די דאזיקע זאלן זיצט די קיניגין אויף א גאלדיגים שטול, און לעבן איר שטייט דער ערשטער מיניסטער פון דער קיניגרייך. קוקט דער קיניג אויף זיי, און אים דאכט זיך, אז אט שטייען זיי לעבן אים, נאר איין טריט ווייט. ער זעט, ווי ביי זיי באוועגן זיך די ליפן נאר הערן וואס זיי רעדן — הערטער נישט.

פרעגט דער רב ביים קיניג:

— אפשר וויל דער קיניג הערן, וואס רעדן די קיניגין מיט דעם ערשטן מיניסטער

— טא זאל זיך דער קיניג אנבויגן נענטער צום שפיגעלע.

בויגט זיך דער קיניג אן איבערן שפיגעלע און ער הערט דער קיניגינס קול ווי זי וואלט דא אין צימער גירעט, און אויך אזוי קלאר הערט ער דעם מיניסטערס קול. דער מיניסטער רעט צו דער קיניגן:

— אז דער קיניג וועט צוריק קומין פון וועג, דארפסטו מיר העלפן ארייננארן אים אין תפיסה און טויטן אים. און מיר וועלן ביידע חתונה האבן, און איך וועל ווערן קיניג איבערן לאנד, און איך וועל דיך טייער האלטן, ווי דאס אויג אין קאפ.

ענטפערט די קעניגין דעם מיניסטער דערויף

— איך וועל מיט דיר נישט חתונה האבן און וועל דעם קיניג נישט טויטן. איך וועל מיין מאן גיטריי בלייבן ביז מיין טויט.

זאגט דער מיניסטער מיט גרויס צארן: — אויב אזוי, זאלסטו שוין שטארבן, כדי דו זאלסט מיך נישט פארמסרן פארן קיניג. און ער ציט ארויס זיין שווערד פון שייד און הייבט זי אויף איבער דער קיניגינס קאפ.

דער קיניג דערהערט עס אין שפיגעלע און ווערט שטארק צוקאכט, דער כעס צופלאמט זיך אין אים ווי א פייער, און ער כאפט זיין רעוואלווער צילט זיך אן אויף דעם מיניסטער אין שפיגעלע און שיסט אויס. עס דערהערט זיך א קלאפ און דאס שפיגעלע צופאלט אויף הונדערט קליינע שטיקלעך.

בלייבט דער קיניג שטיין א צומישטער — וואס האט ער דא אפגיטון! — נאר דער רב לאכט. — קיין שאד, קיין שאד. סיי ווי וואלט דאס שפיגעלע מער גארנישט באוויזן.

בארואיקט זיך דער קיניג און הייבט אן לאכן.

— אט ווי מען קען עס אמאל פון א נארישקייט ווערן אויסער זיך! — זאגט ער. — איך האב גאר דעם זיניך פארלוירן און פארגעסן, אז דאס איז אלץ גאר א פארבלענדיניש, און איך בין אין כעס גיווארן אויף אנ'אמת. איצט זיי גיזונט, איך דארף זיך שוין אומקערן אהיים.

— זאל דער קיניג פארן מיט גליק — זאגט דער רב — אין א וואך ארום וועל איך צו אים קומין צו גאסט.

— מיטן שענצטן כבוד, — זאגט דער קיניג — זאלסט למען השם קומין, איך הייס מאכן לכבוד דיר א שיינים מאלצייט.

— זער אנגינעם — ענטפערט דער רב — נאר זאל מיר דער קעניג געבן דאס ווארט, אז ביז איך וועל קומין, וועט ער קיין דעקרעט פון זיינע מיניסטארן נישט אונטערשרייבן.

— איך גיב מיין ערן ווארט — זאגט דער קיניג.

און ער גיזעגנט [illegible] דעם רב און מיט די רביצין און פארט אוועק אין הויפט־שטאט ארײַן צו זיין הויף.

פון שיר השירים

— — — — — — — — —

זע דער ווינטער איז אוועק
דער רעגן אריבער
און פארגאנגין.

— — — — — — — — —

די בלומין ווייזן זיך
אויף דער ערד.

די צייט פון גיזאנגין
איז גיקומין.

— — — — — — — — —

און דאס קול פון דער טורטלטויב
לאזט זיך הערן
אין אונדזער לאנד.

דער פייגנבוים צייטיקט
די יינגע פירות זיינע,
די בליענדיקע ווייַנשטאקן
פארשפרייטן זייער ריח

— — — — — — — — —

א. שינדלער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 14 מתוך 20

מיצקעוויטש און יידן

פון העשל קלעפּפיש

עס שטילט זיך גאָר נישט איין דער טומל אַרום דעם גיהיימניספולן טויט פון גרויסן פּוילישן דיכטער אַדאַם מיצקעוויטש. אַלע מאָל קומט צו אַ פרישע סענסאַציע. עס וואַקסט די ליידנשאַפטלעכע פּאָלעמיק אַרום דער פראַגע, וואָס עס האט אויפגיהויבן באָי-זשעלענסקי, צי איז מיצקעוויטש גישטאָרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט אָדער מ-האָט אים פאַרסמט.

אַצינד האט זיך דער ענין דערקייקלט ביז קאָנסטאַנטינאָפּאָל, וואו מיצקעוויטש האט פאַרבראַכט זיינע לעצטע טעג. דער דאָרטיקער ראַטגעבער פון פּוילישן קאָנסולאַט האט אַדורכגיפירט אַן-אַנקעטע צווישן די מיטגלידער פון דער קאָנסטאַנטינאָפּאָלער פּוילישער קאָלאָניע. די רעזולטאַטן זענען גיווען אינגאַנצן אומגיריכטע. אַלטע מענטשן האָבן גיזאָגט אָן דעם מינדסטן חשש: מיצקעוויטשן האט מען פאַרסמט. מ-האט אויסגינוצט די צייט, ווען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האט גיבושיוועט די כאָלערע, און מ-האט גימאָלדן, אַז פון כאָלערע איז גישטאָרבן אויך מיצקעוויטש, אַבער גלייך נאָך זיין טויט האָבן שוין אַלע גיוואוסט, אַז מיצקעוויטשן האט מען פאַרסמט...

אַבער ווער?

און דאָ קומען מיר צו צו דעם, פאַר וואָס אַט דער ענין, וועלכער וואלט אייגנטלעך באַדאַרפט אינטערעסירן בלויז די פּוילישע ליטעראַטור-היסטאָ-ריקער, גייט אָן אויך אונדז. גיגנוי, ווי* עס איז נישטאָ קיין אָרט אויף דער וועלט, וואָס יידן זאָלן דאָרט נישט זיין, אַזוי איז אויך נישטאָ קיין ענין, קיין פּראָבלעם, וואָס זאָל זיין „יידן-ריין"...

אין דעם ענין מיצקעוויטש איז געוואָרן אַריינגימישט אַ „יידישער" פונקט, און דאָס טאַקי האט נאָך פאַרשטאַרקט די צערודערונג אין דער פּוילישער עפנטלעכקייט. איז דאָס מעגלעך, אַז מיצקעוויטש האט זיך „קאָמפּראָמיטירט" צוליב יידן אַזוי ווייט, אַז פּאָליאַקן זאָלן אים זיין גיצוואונגען דערפאַר אומ-צוברענגען?

צי עס איז ריכטיק באָי-זשעלענסקיס השערה, איז נאָך נישט באַוויזן גיוואָרן. אַבער דערווייל זענען אַרויסגישווימען אַ סך פאַקטן און זאַכן, וואָס זענען ביז היינט גיווען לגמרי אומבאַקאַנט, וועלכע מ-האט זיך באמת צו פאַרבעהאַלטן, ס-זאָל זיך פון דעם חלילה קיין מענטש נישט דערוויסן.

דאָס איז גיווען אַ וואונדערבאַרער חלום איינעם לעבן פון גרויסן פּוילישן דיכטער.

מ-האט גיוואוסט אומיטום, אַז מיצקעוויטש באַציט זיך מיט פריינטשאַפט צו יידן. די יידישע גישטאַלטן, וואָס ער האט פאַרגישטעלט אין זיינע שאַפונגען, זיינע ווערטער וועגן „ישראלן, דעם עלטערן ברודער", וואָס עס קומט אים „כבוד און ערע", האָבן גיוויזן אויף דער סימפּאַטיע, וואָס מיצקעוויטש האט גיפילט צו יידן.

אַבער די גבורה פון אַ קינסטלער ליגט גיוועינלעך אין טיפן פילן און זיין שוואַכקייט שטעקט אין מעשים, אין טאַטן, דער קינסטלער איז אין לעבן אָפּהענגיק. זיין וואָרט איז באַנעצט מיט אַ לויטערער טרער, אַבער זיין ווילן איז שוואַך און ווייך.

אַזוי איז מין צוגיוואוינט צו קוקן אויף דיכטער. אַזוי איז מין צוגיוואוינט צו זעען די נאַטור פון קינסטלער.

ווי אַ פאַרכאַפּנדיק מעשהלע קלינגט דעריבער דער פאַקט, אַז אויף זיינע אַלטע יאָרן האט מיצקעוויטש צובראָכן די פעדער, אויפגיהערט צו שרייבן און צו שאַפן און גיגאַנגען זיינע ווערטער פאַרוואַנדלען אין טאַט, די חזיונות — אין ווירקלעכקייט. מיצקעוויטש ווערט קעמפער פאַר דער באַפרייאונג פון פּוילן. ער נעמט אונטער פאַרשידינע פּאָליטישע מיסיעס, אַבער קיין איינע פון זיי גיט זיך אים נישט איין. איז ער איבער דעם גיוועזן פאַרביטערט און אַ טיפער אומיט איז גילעגן אין זיינע אויגן. צו עטלעכע און פופציק יאָר איז ער שוין אינגאַנצן גראָ, שטאַרק פאַרעלטערט. דער דיכטער פילט זיך איבעריק. ער שפּירט זיין אייגינע אומבאַהאָלפנקייט און האָלט, אַז זיין לעבנס-מיסיע האט זיך שוין פאַרענדיקט, אַז ער איז שוין נישט מער, ווי אַן-אָפּקלאַנג

אַ שוואַכער אָפּקלאַנג פון זיך אַליין, וואָס פאַר אַ ווייטאָגדיק און טראַגיש גיפילן!

עס איז זיך אַלזא נישט צו וואונדערן, וואָס מיצקעוויטש האט אין האַרבסט פון יאָר 1855 מיט אַזאַ פרייד און ענטוזיאַזם אויפגינומען דעם פּלאַן צו פאָרן קיין קאָנסטאַנטינאָפּאָל. זיין רייזע אין דער טערקישער הויפּט-שטאָט איז גיווען פאַרבונדן מיטן פּראָוואָ שלום צו מאַכן צווישן ביידע פּוילישע פּולקן, וואָס האָבן דאַן איינים „קרימער קריג" גיקעמפט קעגן רוסלאַנד. שוין 20 יאָר, אמת, ווי ער שרייבט נישט, אַבער ער איז דאָך פול מיט אונרו, פול מיט ברויזנדער קראַפט, פול מיט שאַפונגס-ציטער, מיט ציטער פאַר שאַפן רעאַלע ווירקלעכע זאַכן. דאָס אַלץ האט נאָר גידרימלט אין אים צייטוויליק. מיצקע-וויטש, ווי אַן-אמתער קינסטלער, איז גיווען אייביק אומרואיק, אייביק אומצו-פרידן. ער האט גיפילט, ער האט גיוואוסט, אַז דאָס לעבן, גיגנוי, ווי די קונסט, האט נישט קיין רואיקע, שטילע ברעגן. און עפּיס האט זיך אים אַצינד אויס-גיוויזן, אַז ער איז גיזעסן און גיוואַרט מיט אומגידולד טאַקי אויף דעם דאָזיקן טאָג, ווען ער וועט אָפּשטייגן אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל. מיצקעוויטש האט זיך ביגרייט, ווי צו אַ שטורים. און דערמאָר איז ער גיווען שטיל און רואיק, דען פאַרן שטורים איז שטענדיק שטיל, מאָדנע שטיל.

און ערשט נאָך דעם — האט דער דיכטער גיגלויבט — וועט ער דערגרייכן די גייסטיקע גלייכגיוויכט, די אינערלעכע האַרמאָניע, נאָך וואָס ער האט אַזוי גיבענקט, וועט ער ווערן אויפגיפרישט. מיצקעוויטשס לעבן איז גיווען בענקי-ניש נאָך אַ בעסער און שענער לעבן. עס איז אין אים גיווען אַ שטאַרקער באַגער צו באַשיינען דאָס לעבן.

אַבער דער דיכטער האט קיין רו נישט גיפונין. פאַרקערט. זיין אומרו האט זיך פאַרטיפט פון טאָג צו טאָג. דאָ, אין דער טערקישער הויפּט-שטאָט, האט אינים פּאַעט אויפגילויכטן דער גידאַנק צו שאַפן אַ יידישן לעגיאָן. דאָ האט ער אַ סך גיטראַכט וועגן גורל פון פּוילן און וועגן גורל פון יידן, וואָס זענען מיט דער פּוילישער ערד פון דור-דורות גיבונדן, וואָס ווערן אַבער באַטראַכט פאַר שטיף-קינדער.

אין שלאָפּלאָזע נעכט האט מיצקעוויטש אַדורכגיטראַכט און אַדורכגיקלערט זיין פּלאַן. און עס האָבן דאַן זיכער אין אים אויפגילעבט די יידישע מאָטיוון, וואָס זענען פאַרגישטעלט אין זיינע ווערק. עס איז אוודאי אויפגיקומען אין זיין זכרון דער פאַרגלייך, וואָס ער האט אַדורכגיפירט אין זיין „בוך פון די פּוילישע וואַנדערער", צווישן די פאַרטריבינע יידן און די פאַרטריבינע פּאָ-ליאַקן, וואו ער האט דערביי גישטעלט פאַר אַ מוסטער דאָס יידן-פאָלק, וואָס שטעלט זיך אַ דאַנק זיין אינערלעכער פעסטקייט און מאָראַלישער שטאַרקייט אַנטקייגן אַלערליי שטורם-ווינטן. און ער האט זיכער דערמאָנט אין די ווער-טער, וואָס ער האט אַ מאָל גישריבן טאָוויאַנסקין, אַז ער פילט „אַ חוב צו דינין ישראלן אַ שטאַרקן חוב"...

ווי לאַנג איז דען דאָס גישעען? ערשט צען יאָר פאַר זיין קומען קיין קאָנ-סטאַנטינאָפּאָל איז דאָך מיצקעוויטש גישטאַנין און גירעט פאַרן עולם אין דער שול. דאָס איז גיווען אין תשעה-באָב, אין דעם אַכצן הונדערטסטן יאָרצייט נאָכן חורבן-ירושלים. און עס האָבן די פאַרזאַמלטע יידן גיהערט די אויפריכ-טיקע, ערלעכע רייד פון פּוילנס גרעסטן דיכטער: „וואָס פאַר אַן-אומגליק וואלט דאָס גיווען פאַר דער וועלט, ווען דאָס לעצטע איבערבלייבניש פון אוראַלטן שבט, די יידן, זאָלן זיך חלילה אָפּזאָגן פון זייער גלויבן און האָפנונג"... און עס האט זיך גיפילט, ווי הייס און ווי טיף עס זענען די ווערטער פונים פרעמדן פריינט, פון וויטן נאָענטן...

דער אידעאַל פון אַ פּויליש-יידיש צוזאַמענלעבן האט גאָרנישט גיקאָנט זיך איינשטילן אינעם דיכטער, כאָטש ער האט גאַנץ גוט גיזעען, אַז די פּאָליאַקן וואָס וואוינען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל באַגייסטערן זיך לגמרי נישט מיט אים און נעמען אים נישט אויף בתופים ובמחולות, אַז דערמיט רופט ער אַרויס צו זיך בלויז התנגדות און אָפּאָזיציע, כאָטש ער האט גינוי און דייטלעך גיהערט די מורמלערייען אין דער פּוילישער קאָלאָניע. מיצקעוויטש האָט

הודפס מתוך הארכיון היהודי

גיהאט אין זיך גינוג כּחות און גלויבן אויף צו ווערן אליין דער טרעגער פון זיין אידעע, וואס האט אים אויסגיפולט, וואס איז גיווארן זיין נשמה, די טרייב-קראפט און דער מהות פון זיין לעבן.

מיט אמאל האט מיצקעוויטש ארגאניזירט א גרויסע אקציע ארום דעם ארגא־ניזירן א יידישן לעגיאן. די דאזיקע אידעע איז נישט גיוועז קיין שום קאפריז פון דיכטער, ער האט זיך איר גיווידמיט ביז די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן. זיין גיטרייער מיטהעלפער אין דעם איז גיוועז זיין פריינט, דער דאקטאר ארמאן לעווי, וואס איז מיט אים צוזאמין גיקומין קיין קאנסטאנ־טינאפאל.

לעווי איז גיוועז א פראנצויז פון יידישער אפשטאמונג. נאר דער זיידע זיינער האט זיך גיהאט גישמדט. לעווי האט אלזא קנאפ וואס גיוואוסט פון יידנטום און פון יידישקייט. און אט האט אין אים מיצקעוויטש דערוועקט דאס גיפיל פון צוגיהעריקייט צום יידישן פאלק. ער האט אים דערציילט וועגן די הויכע גייסטיקע ווערטן פון יידנטום און אונטער דעם איינפלוס פון פוילישן דיכטער האט לעווי זיך מגייר גיוועזן. וואס פאר א מערקווירדיקער פאל!

אין דעם פוילישן פולק פון גענעראל טשאיקאווסקי (סאדיק פאשא) האבן אויך גידינט פרייוויליק א רייע יידן. דער רוב זענין עס גיוועזן אדער גיפאנגינע, אדער דעזערטירן פון דער רוסישער ארמעע. מיצקעוויטש האט זיך מיט זיי באקענט. און דא איז אין אים אנטשטאנין דער גידאנק צו שאפן א באזונדערן יידישן לעגיאן, וואס זאל קעמפן קעגן רוסלאנד. מיט אלע כּוחות שטרעבט ער צו פארווירקלעכן זיין אידעאל. און ער טראכט און רעט דעמלט נאר פון יידן. איינמאל זאגט דאן מיצקעוויטש: „אן דער באפרייאונג פון יידן און אן דער אנטוויקלונג פון זייער גייסט קאן פוילן נישט אויפשטיין. און אויב פוילן וועט יא אויפשטיין אן דער באפרייאונג פון יידן, — כאטש איך גלויב נישט דערין, — וועט זי סיי־ווי־סיי זיך נישט קאנין האלטן“...

און אן־אנדערש מאל: „כ׳וואלט נישט גיוואלט, אז יידן זאלן פארלאזן פוילן, ווייל א בונד פון די פאליאקן מיט די יידן קאן נאר פארשטארקן פוילן“.

מיצקעוויטש פאראינטערעסירט זיך שטארק מיט די יידישע זעלנער אין טשאי־קאווסקיס פולק. א דאנק זיינע באמיאונגין ווערט פאר זיי גישאפן א שול און עס ווערט ארויסגיגעבן א באפעל צו באציען זיך צו זיי טאלעראנט און ערמעג־לעכן זיי אפצוהיטן שבת. עס הויבן זיך אויך אן אונטערהאנדלונגין מיט דער טערקישער רעגירונג וועגן אן־ערלויביניש אויף שאפן א יידישן לעגיאן. דער גענעראל טשאיקאווסקי באציט זיך פריינטלעך צו מיצקעוויטשעס פלענער. אבער ער וואונדערט זיך און פארשטייט נישט, וואס עס קומט פאר אין דיכטער. טשאיקאווסקיס פרוי שרייבט אין א בריוו, אז זי פארשטייט נישט, פארוואס מיצ־קעוויטש איז אזא יידן־פריינד. „נישט אנדערש, אין אים האט זיך אפגירופן דאס יידישע בלוט“... (מיצקעוויטשעס מוטער האט גישטאמט פון די פראנקיסטן).

וואונדערן זיך דער גענעראל און זיין פרוי און נישט ווינציקער וואונדערן זיך אלע פאליאקן אין קאנסטאנטינאפאל. עס האט זיך גישאפן א וואנט צווישן דער פוילישער קאלאניע און דעם פוילישן גרויסן דיכטער. מ׳האט אויך מיצ־קעוויטשן זיך נישט אומגיקוקט, מ׳האט זיך גיפילט מיט אים אומבאקוועם, מע האט אים גיהאלטן פאר שערלעך און מ׳האט אים נישט גערן גיזען. באציגן זיך צו אים מיט האס, אפן: מ׳האט אים פיינט גיהאט.

און דער אלטער און שוואכער פאעט האט דאך אין דער פרעמד זיך אזוי גינויטיקט אין א ווארים ווארט, אין א הארציקער באציאונג!

און דערצו האט אין קאנסטאנטינאפאל, אין די הינטער־געסלעך פון שטאט, גיהערשט דעמלט א כאלערע־עפידעמיע. און אט אין די דאזיקע פינצטערע און שמוציקע געסלעך האט גיוואוינט דער גרויסער דיכטער אין אן־ארים, פאר־וואשט שטיבעלע. דער איינזאמער פאעט האט גיליטן הונגער און נישט גיהאט צומאל א באקוועמע, מענטשלעכע וואוינונג.

און א רייע דאקומענטן ווערן מיר גיוואויר, אז מיצקעוויטש האט אין קאנסטאנ־טינאפאל גילעבט אין ארימקייט. פשוט, נישט גיהאט צו עסן. ער האט נישט פארמאגט קיין מיטלין אויף די נויטיקסטע לעבנס־באדינגונגין. מיצקעוויטש איז גישלאפן אויף באסער, ווילגאטנער ערד אונטערגילייגט מיט א פארשימלטן זאק.

דעם גענעראל טשאיקאווסקיס פרוי, לודוויקא שניאדעצקא, שרייבט אזוי: „מיצקעוויטש איז גיוועזן רואינירט, אפגישוואכט, אפגיצערט... ביי מיר אין שטוב וואלט ער כאטש גיהאט א גוט ביסל יויך, וואס איז דאך אזוי נויטיק פאר אים מיט זיין קראנקן מאגן. ביי דראזדן (גימיינט דעם דאקטאר דראזדאווסקי, ביי וועמין מיצקעוויטש האט צוערשט גיוואוינט) איז ער גישלאפן אויף דער ערד... אויף זעק... דערנאך האט מען אים גידונגין א דירה אין איינים פון די ערגסטע קווארטאלן, וואו די לופט איז שלעכט און דושנע, אז ער האט איינמאל גיגעסן ביי מיר, האט ער זיך גיוואונדערט: וואס פאר א גוט וואסער דו האסט, ווי־ווייס איז דאס ברויט, וואס איז דא ביי דיר און ווי גוט“!.

אזוי האט דער דיכטער אן־איינזאמער און פארלאזטער גיוואנדערט און גיבלאנ־דזשיט איבער די גאסן פון סטאמבול, כּסדר גיגאנגין מיט די אויגן אין זיך, כּסדר פארקלערט, פארטון מיט זיין אידעע. נישט אפגעבנדיק זיך קיין חשבון, אז זיין דראנג צו גירעכטיקייט איז גארנישט, לגמרי נישט צוגיפאסט צום לעבן. דען עס וויל די סביבה נישט וויסן פון א גירעכטיקייט, וואס ווייסט נישט פון פאליטיק, וואס איז: אמת, שארפער, בלאנקער אמת.

איז זיין טרוים גיוואקסן, גיוואקסן, און זיין גיזונט־צושטאנד האט זיך פארער־גערט. די כאלערע האט אין מיצקעוויטשיס ארגאניזם גיקאנט זיך פראנק און פריי אנטוויקלין, צולייגן זיך אומגישטערט.

און עס איז אנגישטאנין דער אונטערגאנג פון מיצקעוויטשיס לעבן. עס איז גיקומין דער טויט, דער גיהיימניספולער טויט. קאן זיין, אז מ׳האט מיצ־קעוויטשן קיין סם נישט איינגיגעבן. מעגלעך, אז דאס איז נישט גישען. דאס איז שוין איבריגנס נישט „נויטיק“ גיוועזן. די לייכטזיניקע און גלייכגילטיקע באציאונג פון דער פוילישער קאלאניע צום גרויסן דיכטער האט אירס גיטון. אפילו ווען מיצקעוויטש איז שוין גילעגן קראנק און דער טויט איז אים גי־שטאנין צוקאפנס, האט מען זיך אויך נישט צוגיאיילט מיט א דאקטאר, האט מין זיך אויך נישט באמיט אפצוראטעווין דעם פאעט. מ׳האט די קראנקהייט פון גרויסן דיכטער פארוואלאזט, פארנאכלעסיקט. מ׳האט זיך אויפן חולה נישט אומגיקוקט.

ערשט נאכן טויט פון פוילנס גרעסטן דיכטער האט זיך מיצקעוויטשיס סביבה אפגיגעבן א רעכינונג, א טרויעריקן דין וחשבון פון איר לייכטזיניקער באציאונג צום דיכטערס פערזאן.

אבער עס איז שוין גיוועזן צו שפעט.

דאס איז שוין נישט איינמאל אזוי גיוועזן.

נישט ביי מיצקעוויטשן האט זיך אנגיהויבן און נישט ביי מיצקעוויטשן האט זיך פארענדיקט אט די לייכטזיניקע באציאונג פונים פאלק צו זיינע פירער, צו זיינע שטראפער און מוכיחים.

עס חזרט זיך אפטמאל אין דער גישיכטע פון יעדן פאלק איבער דאס אייגינע: דאס פאלק דערקענט זיך נישט אויפן גרויסן בן־דור, וואס איז דאך פון אים ארויסגיוואקסן, וואס וויל אים פירן אויף די ברייטע וועגן פון הויכער מענטש־לעכקייט, אויפהויבן אויף א העכערע שטופע. דאס פאלק קערט זיך אפ פון אים. שוין נישט איינמאל האט זיך גיהערט דאס קלאג־ליד פון אזא איינים, וואס די סביבה האט אים באשמוצט און באווארפן מיט זידלערייען. און ער איז דאן אוועק אין א ווינקל און שטיל גיאמערט אויף זיין ביטערן גורל. אבער פון זיינס האט ער דאך נישט אפגיטרעטן, זיין חלום האט ער ווייטער גיוועבט, זיין פונק האט ער ווייטער גיטראגן... צו גרויס, צו ווירקלעך איז גיוועזן זיין געזעלשאפטלעך גיפיל, ער זאל אראפ פון זיין וועג.

זעניז דערפאר פיל אזעלכע אומפארביסערלעכע „עקשנים“ פארטריבן און פאר־יאגט גיווארן פון זייער היים; האבן צוליב דעם א סך אפגילעבט א פינצטער לעבן אין עלענט און אין נויט; זענין פיל איבער דעם פאר דער צייט אוועק פון דער וועלט, — אנדערש זענין זיי נישט גיווארן, פון זייער אייגינים „איך“ האבן זיי זיך נישט אפגיזאגט. און מיט דעם איז זייער פערזענלעכקייט גיוועזן א׳מדערבראכן. אויף שוואכע, איינגיבויגינע פלייצעס האט זיך גיהאלטן דער שטארקער באוואוסטזיין פון אייגינים „איך“.

מיצקעוויטש איז גיוועזן א דיכטער א פערזענלעכקייט. ער האט זיך נישט גיבויגן לויטן באפעל, ער האט זיך נישט אויסגיצויגן לויט באשטעלונג און נישט גיווארן איינגישרומפן לויט באדארף. די פערזענלעכקייט איז גיבליבן לויטער אומיטום און ביי אלע באדינגונגין. מיצקעוויטש איז גיבליבן גאנץ, אבער בלויז גייסטיק. פיזיש איז ער גיווארן צובראכן. אין שפיל פון לעבן איז ער נישט גיוועזן מער נויטיק.

שיין איז מיצקעוויטש אין זיינע לעצטע טעג, שיין און רירנד, ווי דער פאר־שלאגינער גיוויסן, וואס רייסט זיך צו דער וועלט, ווי דער דראנג צו גירעכטי־קייט, וואס האט זיך איינגיזאפט אין זיין בלוט, אין זיין מארך.

דער דיכטער און די גיזעלשאפט האבן זיך נישט גיפארט, האבן זיך נישט אנטשפראכן. די גיזעלשאפט האט נישט גיקאנט אניאגן דעם גרויסן דיכטער מיטן צואקערטן שטערן פון קנייטשן, זי איז גיוועזן הינטערשטעליק, זי האט אים נישט פארשטאנין, נישט באנומין. און דערין באשטייט די טראגעדיע פון אדאם מיצקעוויטש.

יא פארסמט, נישט פארסמט, — דאס איז שוין גלייכגילטיק. אויך אן דער דאזע סם איז גינוג בולט און אנזעבאר די טראגישע פיגור פון פוילנס גרעסטן דיכטער.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דער פייערלעכער מאַניפעסטאַציע אָוונט פאַר „בית יעקב" אין לאָדזש

לכבוד 15 יאָר בית יעקב שולן, 7 יאָר „בנות אגודת ישראל" און 100 נומערן בית יעקב זשורנאַל.

מיטוואָך ב' ניסן האָט זיך צוזאַמענגעטראָפן דאָס לאָדזשער רעליגיעזע יידנטום איבערצו פרעכטיקן זאַל „סקאַלאַ" צו מאַניפעסטירן דעם דריי-פאַכיקן יום-טוב פון 15 יאָר בית-יעקב שולן, 7 יאָר בנות-אגודת-ישראל און הונדערט נומערן בית-יעקב-זשורנאַל.

דעם דעקאָרירטן זאַל האָט אָנגעפילט אַן עולם פון קרוב צוויי טויזנט פּערזאָן. פון שענסטן און בעסטן פון לאָדזשער יידנטום. גאָר באַזונדער איז געווען צאָל-רייך דער פרויען-עולם, לערערנס, שול-יוגנט, בנות-חברות, פון לאָדזש און פון דער פּראָווינץ אַרום, ווי אויך די רעדאַקציע-חברים פון ב"י זשורנאַל.

אויף דער עסטראַדע האָבן זיך געפינען די חשובע געסט, די פּרעלעגענטן הרה"ג ר' משה חיים לויא (פּרעשאָווער רב), הרה"ג ר' שמואל דוד לאַסקי (סאָמפּאָלנער רב) און סעמינאַר דירעקטאָר י. ל. אָרלעאַן (קראָקע). באַזונדער האָט מען געזען פאָרטרעטער פון די חשובסטע לאָדזשער יידישע אינסטיטוציעס, פאָרשטייער פון לאָדזשער ראַבינאַט, קהלה, הדרים און שולן, דער ועד פון דער לאָדזשער אגודה אין פולן קאָמפּלעט און נאָך פיל פּערזענלעכקייטן פון אָרטאָדאָקסישן לאָדזש.

באַלד ווי עס הייבט זיך אויף די פאָרהאַנג פון דער עסטראַדע, זינגט דער חזן גאָלדוואַסער מיטן כאָר „מה טובו" און ביי אַ פייערלעכער שטילקייט עפנט דעם אָוונט דער פּרעזעס פון קהלה-ראַט ר' פישל ליבערמאַן וואָס זאָגט צו. אנד.: מיר זענען היינט עדות פון אַ שווערער צייט, פון קריזיס אומיטום, פון שווערע טראַגישע צרות פון אונדזערע יידישע ברידער אין דייטשלאַנד. דערצו קומט אָבער נאָך צו דער שווערער גייסטיקער קריזיס אין יידישן לעבן. אַ שטיקל נחמה איז אָבער פאַר אונדז „בית-יעקב" און היינט ווען מיר האָבן פאַר זיך אַזאַ דריי-פאַכן יום-טוב שטאַרקט דאָס אונדז. דער רעדנער שטעלט זיך דערביי אָפּ אויף דעם גרויסן חלק אין דער אַרבעט פון „בית-יעקב" פון ה. א. ג. פרידענזאָן, דעם אייגנטלעכן בעל-שמחה פונעם אָוונט, און דערציילט פון די גרויסע מעשים פון בית-יעקב זשורנאַל און די בנות-צענטראַלע אין לאָדזש. ה. ליבערמאַן פאַרענדיקט זיין פייערלעכע עפענונגס-רעדע אין נאָמען פון דער געזעלשאַפט „פריינט פון בית-יעקב" מיט אַ ברכה פאַרן בעל-היובל און לייענט אויך איבער אַן אַנטשולדיקונג-בריוו פון דעפּ. י. ל. מינצבערג, וואָס באַדויערט זייער צוליב אויסערגעוויינלעכע סיבות נישט צו קענען ביי-זיין דעם אָוונט אין לאָדזש און נישט ביי וואוינען די שמחה. מיטן פאָרזיץ פון אָוונט איז ה. ליבערמאַן מכבד דעם פּויעזעס פון דער געזעלשאַפט פּרנס דוד צבי זילבערשטיין.

דער פּאָרזיצער דאַנקט פאַרן כבוד און גיט איבער אייניקע פּרטים, ווי עס איז געקומען דערצו, אַז עס זאָל זיך שאַפן די „געזעלשאַפט פריינט פון בית-יעקב". ער רעט אויך אַרום די תקופה פון 15 יאָר בית-יעקב שולן און ווייזט אָן אויפן ערשטן אָרט וואָס עס פאַרנעמט אין דער באַוועגונג, די באַשאַפערן פון גידאַנק פרוי שענירער און דערנאָך וואָס ה. פרידענזאָן האָט דעם רעיון פאַרשפּרייט אין דער גרויסער וועלט. דער פאָרזיצער דערציילט כאַראַקטעריסטישע מאָמענטן פון די ערשטע יאָרן ביי וואָסערע תנאים די רעדאַקציע האָט געאַרבעט. 5 יאָר האָט די דירה פון דער רעדאַקציע אפילו נישט געהאַט קיין עלעקטריש ליכט און די אַרבעט איז געטאָן געוואָרן ביי אַ נאַפט-לעמפּל. זילבערשטיין אַלס נאָענטער מיטאַרבעטער פון דער רעדאַקציע דערציילט אייגנצלהייטן פון ה. פרידענזאָנס ענערגישע און מסירת-נפשדיקע אַרבעטן און פּאָדערט, אַז די לאָדזשער אָרטאָדאָקסיע דאַרף געבן אַן אויסדרוק פון דאַנק אין דער פאָרם פון זיך מתחייב זיין צו צושטעלן טויזנט נייע אַבאָנענטן פאַר בית-יעקב זשורנאַל. דער רעדנער באַגריסט דאַן די אַלע חשובע געסט און דעלעגאַציעס און מעלדיט וועגן די הונדערטער באַגריסונגען וואָס זענען אָנגעקומען צום אָוונט צוו. אנד. פון דר. נ. בירנבוים פון בערלין מיט פאָלגנדע ווערטער: **„זאָל וואַקסן בית-יעקב און זאָל השם יתברך שיקן אַ ישועה אויף יידן"**... אויך לייענט ער פאַר אַ ספּעציעלן אַדרעס געשריבן אויף פּאַרמיט וואָס עס האָט צוגעשיקט די לאָדזשער „צעירי אגודת ישראל" מיט פאָלגענדן טעקסט: **„בעזה"י לודז יום ב' ניסן התרצ"ג ברכה נאמנה והכרת טובה לאיש חי ורב פעלים ראשון לכל דבר טוב ומועיל מופת העסקנים החרוצים ח"ה ידידינו וחברינו הנעלה הפרנס ר' אליעזר גרשון פרידנזון אשר פעל ועשה גדולות ונצורות לטובת „צעירי אגודת ישראל" ויצר במה נהדרה חרדית „בית-יעקב". אשריך חברנו הנעלה! שהנך זוכה ומזכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בך. ויהי רצון כי תזכה להגיע אל מחוז חפצך בארצנו הקדושה כאות נפשך וברכת חבריך".** דער גאַנצער עולם אַפּלאָדירט שטורמיש נאָכן דורכלייענען די אַדרעס..

נאָך אַ קורצער באַגריסונג אינעם נאָמען פון לאָדזשער ראַבינאַט פון הרב ר' הערצל האַרצשטאַרק באַקומט דאָס וואָרט דער סאָמפּאָלנער רב הרב ש. ד. לאַסקי צו זיין רעפעראַט „וואָס לערנען מיר פון די יידן פאַרפאָלגונגען אין דייטשלאַנד".

דער חשובער פּרעלעגענט גיט אַן איבערבליק פון דער גערמאַניסטישער השפעה אויף יידן במשך די לעצטע צוויי הונדערט יאָר און ווייזט אָן דערויף, אַז די אַסימילאַציע וואָס אַ סך האָבן געמיינט, אַז דאָס וועט זיי שיצן פון רדיפות האָט נישט אויס געהאָלטן דעם עקזאַמען. די זעלבע גערמאַנער זענען די שעפער פון דער ראַסן טעאָריע, וואָס זיי פירן יעצט אויס אַזוי ברוטאַל. דער רעדנער רופט אויס: יעצט ווען עס הערט זיך דער ריכטיקער רוף צו באַיקאָטירן דייטשע סחורות, איז עס נאָך צו ווייניק, יידן ברויכן אויך צו באַיקאָטירן דעם גערמאַניש העלעניסטישן גייסט און דאָס קען אויך פיל שטאַרקער ווירקן פאַרן נצח-י ראל. דער רעדנער פאַרענדיקט זיין מייסטערהאַפטע רעדע, אַז די יידישע מאַסן זאָלן זיך צוריקציען צום אייגנים יידישן גייסט און רופט אויף די יידישע מוטערס צו דערציען זייערע קינדער אַלס געטרייע צום אלוקי ישראל און זיין אַקטיוו אין דער ב"י באַוועגונג. דער עולם איז געווען טיף גערירט פון הרב לאַסקיס רעפעראַט.

דאַן האַלט זיין רעפעראַט „קליינע וועגן און גרויסע צילן" סעמינאַר דירעקטאָר י. ל. אָרלעאַן. דער רעדנער רעט אַרום די הויכע ווייטע צילן פון ישראל און ווי קליין עס זענען די וועגן צו זיי. ער דערציילט אינטערעסאַנטע עפּיזאָרן פון די לעצטע צען יאָר זינט דאָס בית-יעקב זשורנאַל. דערשיינט, און ווייזט אָן אויף די פאַלטשע חשבונות וואָס ס-האָבן זיך געמאַכט די פרייע און זייער קוק אויף יידישקייט. ה. אָרלעאַנס רעפעראַט איז געווען אַן אויסדרוק פון טיפער איבערצייגונג פאַר די גרויסע אייביקע אמתן פון ישראל-סבא און געמאַכט אַ שטאַרקן רושם. דערנאָך האָט געהאַלטן זיין רעפעראַט הרב טרייסטמאַן „פרויען דערציאונג אין דער יידישער געשיכטע". דער רעדנער האָט אַרום גערעט די ראָל פון דער פרוי אין דער יידישער געשיכטע און באַוויזן אַז „בית-יעקב" פירט צוריק דאָס יידישע פרויען-דור צום מקור פון תורה און יידישקייט. דער עולם האָט דאַנקבאַר אַפּלאָדירט דעם חשובן פּרעלעגענט.

דער לעצטער האָט געהאַלטן זיין רעפעראַט דער פּרעשאָווער רב הרב לויא „דאָס יידישע פאָלק איגים ליכט פון קידוש השם". מיט אַן איבער מענטשלעכער פייערדיקער שטים האָט דער רעדנער גירופן גראָ... יעצטיקן מאָמענט אַרויס צו ווייזן גרייטקייט מקדש השם צו זיין. ער באַווייזט, אַז דער כוח פון יידן באַשטייט נאָר אין דער אמונה אין ג—ט און אין זיין הייליקער תורה. ער ציטירט אַ ריי מאַמרים פון זיין ספר וואָס ער גרייט אין דרוק וועגן דעם ענין פון קידוש השם. ער ווייזט אויך אָן אויף דעם גרויסן חלק וואָס עס דאַרף האָבן דערין די יידישע פרוי און קומט צום אויספיר אַז דאָס קאָן ברענגען נאָר אַ געשטאַרקטע אַרבעט פון בית יעקב און בנות אגודת ישראל און אויך בית-יעקב זשורנאַל.

די רעדע פון פּרעשאָווער רב וואָס האָט געדויערט ביז 1 אַ זייגער ביינאַכט האָט גערירט דעם עולם ביז טרערן און דער איינדרוק איז געווען גאָר אַ שטאַרקער.

נאָך דעם ווי דער חזן מיטן כאָר זינגט אייניקע מזמורים און יידיש-רעליגיעזע לידער צוו. אנד. דאָס „בית-יעקב-געזאַנג" פון אליעזר שינדלער מעלדיט דער פאָרזיצער, אַז צוליב זיין גרויסער אָנשטרענגונג קאָן ה. פרידנזאָן נישט נעמען דאָס וואָרט און ה. זילבערשטיין שליסט די פאַרזאַמלונג. איבערשיקנדיק אַ האַרציקן גרוס די מיטאַרבעטער פון ב"י זשורנאַל אין דייטשלאַנד די ת"ה דר. נתן בירנבוים, דר. שלמה בירנבוים, אליעזר שינדלער, שמואל אסטערזעצער, יעקב לאַנדאַ און ש. שאַכנאָוויטש און פאַרענדיקט מיט הייסע ברכות לכבוד דעם יובילאַר ה. פרידנזאָן.

דאָס כאָר זינגט פיל מאָל „בית-יעקב חזק ואמץ" און דער עולם צוגייט זיך אין גאָר אַ געהויבענער שטימונג.

בנות-אָוונט אין קראָקע לכבוד דעם נומער הונדערט „בית-יעקב"

א' פ' פקודי האָט אונדזער בנות-אָרגאַניזאַציע איינגעאָרדנט אַן אָוונט לכבוד דעם דערשיינען פון הונדערט-נומער בית-יעקב זשורנאַל, דער זאַל איז געווען באַצירט מיט פאַרשידענע אויפשריפטן, אַלס פּראָפּאַגאַנדע פאַר יידיש-לשון איז געטיילט געוואָרן יעדע צווייטע חברה ביים אַריינגאַנג די בראָשור פון דר. ש. בירנבוים „גאָלד פון לשון". דאָס פּראָגראַם פון אָוונט האָט מיט זיך אַזוי פאַר געשטעלט 1) פאָרוואָרט וועגן דעם ציל פון אָוונט חברה ז. מאַזינגער 2) שינדלערס ליד „יידיש לשון" חברה ש. דאַבראָווסקאַ 3) רעפעראַט — דאָס חשיבות פון בית-יעקב — חברה צ. דים. די פּרעסע [illegible] שטעלט זיך ספּעציעל אָפּ אויף דעם פאַראַנטוואָרטלעכקייטס-געפיל פון די יידיש-אָרט. פּרעסע די אַרבעט פון אונדזערע שרייבער איז אין קעגנזאַץ צו די פרייע, אַן איבערגעגעבענע און לשם שמים די אידעען וואָס ווערן פּראָפּאַגירט אין אונדזערע צייטונגען, זשורנאַלן, זענען נישט אין סתירה מיט די מעשים, אַנדערש, גאַנץ אַנדערש איז עס ביי די חפשים, דער רעפעראַט האָט איבערגעלאָזט אַ שטאַרקן איינדריק. 4) דער פּאַטאַ-פילם — שמואל נאַדלער, — חברה ב. האַראָוויץ 5) אַ בילד פון די רעדאַקציע, וועלכעס פירט אונדז אויף אַ זייער אָנגענעמען לוסטיקן אופן און די פיל ראַנגלינישן פון אַרבעט אין די רעדאַקציע אַריין. מיר זעען די גאַנצע רעדאַקציע אין קאָמפּלעט. עס קומען אָן אַרטיקלען, וועלכע די רעדאַקציע מוז מיט שווערער מי אויספּאַרטיקן, אום זיי צו קענען דרוקן. דער צופלוס פון פאַרוואָרפס-בריף, דער קליינער צושטייער און די קליינע צאָל אַבאָנענטן פון די שטעט (מיר זעען אויך די אַרבעט פון די קראָקעווער בנות, בעת ס'קומען אָן אין דער רעדאַקציע 4 זל. פאַר די זשורנאַלן). 6) „דער זשורנאַל דערציילט" — חברה ר. מאַנעלאַ. זי פּערזאָניפיצירט דעם הונדערט-נומער ב"י זשורנאַל דערציילט זיין אַנטשטייאונגס-געשיכטע זיין שווערן קאַמף דורך די 10 יאָר פון זיין עקזיסטענץ, זיינע געשטיקיוויטע פּויליש-יידישע מלבושים און באַוואונדערט זיין פּראַכטפול מלבוש מיטן הונדערטסטן מאָל פון זיין דערשיינען, זאָל ער זיך דערהייבן און שטייגן צו אַ וואָס העכערער מדריגה.

דעם אָוונט שליסט מגר. ביילאַ גראַסס, די פירערין פון כתה ב', וועלכע טוט מיט טיפסטע האַרציקסטע ווערטער אויפפאָדערן אַלע חברות דעם זשורנאַל צו אַבאָנירן אויסדריקנדיק דערביי, אַז די אמת יידישע טעכטער זענען אונטער דער השפעה פון פּרעמדער סביבה 11 שעה טעגלעך. די איינע שעה אין „בנות" אָבער מוז איבערקעמפן יענע פּרעמדע השפעה, און דאָס מיטל דערצו איז די אָרטאָדאָקסישע פּרעסע בכלל און דער בית-יעקב זשורנאַל בפרט.

דער אָוונט האָט איבערגעלאָזט אַ שטאַרקן איינדרוק און האָפנטלעך וועט דער דערפאָלג פון אָוונט ברענגען אויך פּראַקטישעס פאַר דעם קיום פון אונדזער פּרעסע און דאָס נענטערע באַקענען זיך מיט אונדזער יסוד, וועלכער איז טאַקע נאָר דאָס בית-יעקב זשורנאַל. ביים אַדורכפירן טעכניש דעם אָוונט האָט פיל מיטגעהאָלפן די כיתה „ב", וואָס קומט אָגב אַ יישר-כח.

איינע פון כיתה ב'

אַ האַרציקן פאָרט געזונט!

אונדזער זייער טייערע און חשובע חברה פרוי איידל זייבערט, וואָס האָט מיט גאַנצע כוחות אַזויפיל יאָרן ביי אונדז געאַרבעט. ווינטשן מיר צו איר אַוועקפאָרן פון קראָקע און באַזעצן זיך אין לאָדזש האַרציקע ברכות. השי"ת זאָל זי בענטשן מיט אַלים גוטן און פיל הצלחה אין נייעם וואוינאָרט.

קראָקע **בנות אגודת ישראל**

עמוד 17 מתוך 20

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ידיעות

* די בית־יעקב־צענטראַלע אין קראָקע האט דורכגיפירט אין פאַרגאַנגינים. ר"ח יסן אַנ־אַקציע פאַר די הונגעריקע רוסי־שע יידן אין די ב"י שולן. עס זענען אין אַלע שולן גירעט גיוואָרן פאַר די קינדער וועגן די רדיפות אויפן דת אין קאָמוניס־טישן רוסלאַנד און יעדעס קינד האט גינעבן אַנ־אַפּצאָל פון 5 גראָשן לטובת דעם פאָנד. צום נייען שול־זמן האט די צענטראַלע אויפגיפאָדערט אַלע ב"י פאַרוואַלטונגען צו פירן אַ ברייט פאַר־צווייגטע פּראָפּאַגאַנדע אין שריפט און וואָרט לטובת די בית־יעקב־שולן. פרוי שענירער האט די לעצטע וואָכן פאַר פּסח באַזוכט אַ ריי ב"י שולן און דורכ־גיפירט אין זיי בחינות. עס ווערן שוין גימאַכט הכנות צום פאָרטבילדונגס־קורס היי־יאָר פאַר די לערערנס. די לימודים אין סעמינאַר הייבן זיך אָן ר"ח אייר.

* די בנות־צענטראַלע אין לאָדזש, צושיקט די טעג אַ גינויען אַרבעטס־פּלאַן פאַר אַלע אָפּטיילונגען אויפן זומער. די גרופּיס וואָס האָבן נישט דערלעדיקט די תרומת־חברה אַקציע, מיט זיי פירט נישט די צענטראַלע קיין שום קאָרעספּאָנדענץ און אַזעלכע ווערן בכלל נישט אָנערקענט פון דער צענטראַלע אַלס עקזיסטירנדע אָרגאַניזאַציעס. אין צ. ס. ווערט באַאַרבעט אַ דריי־יאָר־פּלאַן פאַר „בנות" אויף אַלע גיביטן פון „בנות" לעבן. אַז עס זאָל גיפירט ווערן אַ פּלאַנמעסיקע אַרבעט. עס ווערן שוין גימאַכט הכנות צו אַ ריי פּגישות חברות, די ערשטע פּגישות זאָלן פאָרקומען אין פּשעמישל און קאָלושין.

* אין קומינדיקן נומער „בית יעקב" וועט זיין פאַרעפנטלעכט די רשימה פון די וואָס ווערן באַערט מיט פאַרשידינע אויסצייכנונגען פאַר זייער פאַרשפּרייטן די בית־יעקב־ליטעראַטור. דער עיקר ווערן גינומען אין אַכט, די וואָס האָבן ענערגיש גיאַרבעט ביים פאַרשפּרייטן דעם נומער הונדערט, אַזוי אויך וועלן פאַרעפנטלעכט ווערן די אַלע, וואָס האָבן זוכה בגורל גיוועזן דורך די קופּאָנען. דער לעצטער טערמין פון צושיקן קופּאָנען איז ל"ג בעומר.

צום נייעם שול־זמן פירט אײַן די אָנערקענטע לייען־ביכער „יידיש לשון"

* די גיזאַמלטע שריפטן פון שרה שענירער גייען ריריוודיק אין דרוק און די וואָס וועלן נישט האָבן פרענומערירט די שריפטן ביז ל"ג בעומר, וועט זייער נאָמען שוין נישט קענען זיין גידרוקט. צוליב דער שווערער צייט, וועט דער פאַרלאַג מאַכן אַ הנחה, אַזוי, דאָס ווער עס וועט איינשיקן בלויז 1 גילדן, וועט אויך דער נאָמען זיין גידרוקט, און נאָכן דערשיינען נאָר דאַרפן צוצאָלן 1 גילדן. עס גייט שוין אויך אין דרוק דער דריטער באַנד „יידיש לשון" עס וועט זיין אַ בוך פון דער ערשטער מדרגה בחשיבות, פּעדאַגאָגיש און ליטעראַריש. עס קומען אַריין אין דעם דאָזיקן לייען־בוך, אַ חוץ וויכטיקע פראַגמענטן פון אָרטאָדאָקסישע שריפטשטעלער, אויך גראַמאַטישע לעקציעס און אַנ־אוצר פון אילוסטראַציעס. באַזונדער ווערן אויך צוגיגרייט פאַרשידינע שריפטן פאַר דער יוגנט.

* דער אָרגאַן פון „צעירי אגודת ישראל" אין פּוילן „אָרטאָדאָקסישע יוגנט בלע־טער" אונטער דער רעדאַקציע פון א. מ. קראַנגראַד, האט אַרויסגיגעבן אויף פּסח דעם נומער 40 אין אַ פאַרגרעסערטע אויסגאַבע מיט אַ רייכן תוכן. די „יוגנט בלעטער" ווערן וואָס ווייטער אַלץ מיין אינטערעסאַנטער און דער יוגנט־עולם באַציט זיך צו דער שריפט מיט איבער־גיגעבנקייט און אינטערעס.

* אין וואַרשע עקזיסטירט זינט אַ לענ־גערער צייט אַ ספּעציעלער צענטראַלער אַרכיוו, וואָס זאַמלט אַלע שריפט און דרוק־מאַטעריאַלן פון אָרטאָדאָקסישן לעבן. לעצטנס איז דער אַרכיוו רעאָרגאַניזירט גיוואָרן און האט פאַרברייטערט זיין טעטיקייט. די לייטונג פונים אַרכיוו האט אַרויסגיגעבן אַ קול קורא צו אַלע אָרטאָ־דאָקסישע אָרגאַניזאַציעס.

* נאָך אַ לענגערער הפסקה איז ווידער באַנייט גיוואָרן דאָס דערשיינען פון דער לשון־קודשער שריפט „דגלנו" אונטער דער רעדאַקציע פון א"ז פרידמאַן. דער ערשטער נומער איז שוין דערשינען מיט זייער אַ רייכן תוכן.

* עס איז שוין דערשינען אַ נייער נומער „קינדער גאָרטן" 45. דאָס נייע העפט פון „קינדער־גאָרטן" ברענגט אַן אוצר פון לעבידיק צאַפּלדיק לייען־מאַ־טעריאַל, מעשיות, לידער, אַקטועלע שמועסן, בילדער פון קינדער־לעבן עס ליגט אַ הייליקער חוב אויף יעדער לע־רערין די קינדער מחייב צו זיין דעם „קינדער־גאָרטן" צו לייענען און באַנוצן זיך בעת די לעקציעס פון יידיש מיט דער דאָזיקער איינציקער שריפט פאַר אונדזע־רע בית־יעקב קינדער.

!!! פּראָפּאַגאַנדירט דעם בית־יעקב־גידאַנק

אַלע שול־פאַרוואַלטונגען דאַרפן זיך באַנוצן מיט אונדזער גרויסן

פּראָפּאַגאַנדע פּלאַקאַט

פאַרשרייבט אייערע קינדער אין „בית־יעקב"

5 שטיק קאָסטן 2.25 גילדן.

אויך פאַרשפּרייט די בראָשור:

„דערציט אייערע קינדער אין דער בית־יעקב שול"

פון שרה שענירער

100 שטיק קאָסטן 7 גילדן מיט 60 גר. אָן געלט פריעראויס ווערט נישט גישיקט

* דאַנערשטיק דעם ערשטן טאָג חוהמ"פ איז פאָרגיקומען אין קאַליש אַ גראַנדיע־זער אָוונט פון „בנות" לכבוד דעם נומער הונדערט פון „בית־יעקב". צום אָוונט איז ספּעציעל גיקומען רעד. א"ג פרידנזאָן פון לאָדזש. דעם אָוונט עפנט דער פּרעזעס פון דער שול ה' העניך ליפּשיץ און דאַן באַגריסט ה' נתנאל דאם און ה' משה קאַרמאַן דעם ח' גאַסט. פרל. טוסק לייענט פאַר זייער גילונגינע אַרבעטן פון דער קאַלישער בנות־וואַנט־צייטונג לכבוד דעם נומער הונדערט.

דערנאָך האַלט ה' פרידנזאָן א לענגערן רעפעראַט איבער אַקטועלע פראַגן. דער רעפערענט רעט אַרום דעם מוסר־השכל פון די לעצטע גישעענישן אין דייטשלאַנד און גייט איבער צו דעם ציל פון „בנות" ער רעט אויך אַרום די פאַרשידינע תקו־פות זינט דאָס בית־יעקב זשורנאַל דער־שיינט. דער עולם האט אויסגיהערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט דעם רעפעראַט און מיט הייסע דאַנק־ווערטער שליסט דער פאָרזיצער דעם אָוונט.

* שושן פורים איז רעד. א"ג פרידנזאָן אַרויסגיטרעטן מיט א רעפעראַט אין בלאַשקער שטאָט־זאַל. צו דער פאַרזאַמלונג זענען אויך גיקומען בנות־חברות פון די אַרומיקע שטעט, גאָר באַזונדער אַ גרויסע צאָל פון דוואָרט מיט דער לערערין בראש. די פאַרזאַמלונג עפנט ה' יחיאל שטראַוויס און ה' פרידנזאָן האַלט אַ לענגערע רעדע וועגן באַטייט פון „בית־יעקב" און „בנות" די פאַרזאַמלונג שליסט פרוי טרויבע־בוכ־מאַן, און שפּעטער פאַרברענגען [illegible] י חברות צווישן זיך אין זייער א גיהויבינער שטימונג.

אַ האַרציקן מזל טוב

ווינטשן מיר די גיטרייע פיאָנערן פון אונדזער באַוועגונג, די גרינדערן פון פיל בנות־אָרגאַניזאַציעס און שטענדיקע מיטאַרבעטערן פון בית־יעקב־זשורנאַל לערערן פרל.

ריזל ראזא

צו איר תנאים מיט ה'

דאַפנער (בענדין)

זאָל השי"ת בענטשן אייער עתיד מיט דעם אוצר הברכות עד בלי די!

צענטר. בנות אגודת ישראל אין פּוילן

מזל־טוב

אַ האַרציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער אידע־אַלער גיזר. לערערן פרל. ריזל ראזא צו איר תנאים מיט ה' דאַפנער (בענדין) זאָל אייך השי"ת בענטשן מיט אַ גליקלעכן עתיד.

בלאַשקי — בנות אגודת ישראל

אַ ברכה־פולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער גי־טרייער פריינדין לערערן פרל. ריזל ראזא צו איר תנאים שרייבן מיט ה' דאַפנער (בענדין). מיט רויזן זאָל תמיד זיין באַדעקט אייער לעבנס־וועג.

בלאַשקי — גישוו. טרויבע און בוכמאַן

אויפפאָדערונג!

מיר פאָדערן אויף די אַלע וואָס האָבן באַקומען צוגישיקט תרומת חברה ביכלעך, אָפּצושיקן תיכף דאָס גיזאַמלטע געלט און אויך צוריק די ביכלעך.

מיר וועלן גיצווינגען זיין צו פאַר־עפנטלעכן די נעמען פון די וואָס האַלטן אויף די איינקאַסירטע געלטער!!!

צענטראַלע בנות אגודת ישראל אין פּוילן

מיר בעטן אַנטשולדיקונג

ביי אַלע אונדזערע שולן און אָרגאַניזאַ־ציעס, וואָס צוליבן נישט דערשיינען פונים פּסח־נומער, זענען נישט גידרוקט גיוואָרן זייערע באַריכטן. מיר וועלן דאָס מתקן זיין דורכן דרוקן אין די קומידיקע נומערן באַריכטן פון די דאָזיקע שטעט.

רעדאַקציע

הודפס מתוך הארכיון היהודי

צו דער חתונה פון אונדזער איבערגעגעבענער חברה פרל. שרה שלאכעט ווינטשן מיר א הערצשיכן מזל-טוב.

גיי-סאנץ בנות אגודת ישראל

צו דער פארלאבונג פון פרל. לאה האלבער-שטאם מיט ה' וו. טווערסקי און דעם ח. ב"י פארוואלטער ה' אשר ברעסלער צו זיין פארלאבונג מיט פרל. מ. מאנער ווינטש איך מזל-טוב. זאל אייער לעבנס-וועג זיין באהערשט מיטן גייסט פון תורה און אמונה. דער שטערן פון גליק און צופרידנהייט זאל זיין אייער לעבנס-באגלייטער.

נאפאל-דאלינא שרה אייכנבוים

הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבן ברודער יעקב מנחם גוטערמאן (לאדזש) צו זיין פארלאבונג מיט פרל. חי' ברכה קארנוואסער (וויערזבניק). השי"ת זאל אייך געבן א גליקלעכע צוקונפט.

שוועסטערן חי' און רחל

סוכעדניאוו גוטמאן

צו דער חתונה פון מיין חברה ה. מ. אונגער (וויעלון) ווינטש איך א הערצלעכן מזל-טוב. אויך פרל. לעוונהאף (ווארשאוו) ווינטש איך דאס זעלבע.

וויעלון פ. זיידמאן

אונדזער טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער חשובער לערערן פרל. ברכה לעווין תחי' צוליבן טויט פון איר הייסגעליבטן פאטער זצ"ל. זאל זי אין איר הייליקער ארבעט געטרייסט זיין און מער פון קיין צער נישט וויסן.

שעדלעץ בתי' קבוצת „דבורה"

צו די חתונות פון אונדזער ליבן קוזין יחיאל בן-ציון פאנטש (לאדזש) מיט פרל. חנה לאה וויינריב נכדת אדמו"ר שליט"א וועלטפרייד מקאליש און פון אונדזער ליבע קוזינע מינדל קאליסקא (לאדזש) מיט אונדזער ליבן קוזין שלמה הלל גאלדבערג (לאדזש) ווינטשט א הערצלעכן מזל-טוב, פיל גליק און צופרידנהייט אין לעבן.

רייזל ראזא — סאסנאוויעץ

שרה ראזא — בענדין

צו די חתונות פון מיינע ל. גיוו. שילערנס פון ווארשע חיהלע מאנדלבוים מיט נכד של אדמו"ר שליט"א מגור, פון רבקהלע גאלדפלאם, פון נחמה אייזנשטארק, ווינטשט א הערצלעכן מזל-טוב

סאסנאוויעץ רייזל ראזא

צו די חתונות פון מיינע ליבסטע פריינדנס: רבקה גאלדפלאם (ווארשע) ביילע קוטנער (ווארשע), נחמה אייזנשטארק (ווארשע) און פון די בענדינער בנות-מיטגלידערנס אסתר גאטליב, אסתר האמבורגער, לאה ראזען, שרה קארנפעלד, מינדל שווערקעלשטיין, פייגה בערמאן, יוכבד גערליץ און צו דער פארלאבונג פון די ל. גיוו. שילערן מרים רזנע ס (בענדין) ווינטשט א הערצלעכן מזל-טוב.

בענדין שרה ראזא

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבער איבערגעגעבענער בנות-חברה (קאסירערן) דרייקע האן צו איר תנאים מיט ה' י. ש. צוקער (לעמבערג) (פרעזעס פון צא"י). זאל אייער עתיד זיין א גליקלעכער אין ליכט פון אונדזער הייליקער תורה.

לערערן ש. וויזענפעלד

בנות אגודת ישראל

ראווע-רוסקא בית-יעקב תלמידות

דעם הארציקסטן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע חברות רבקה קליין און סימא קליגער צו זייער תנאים און אונדזער שילערין און בנות-חברת חי' מאנדעלבוים צו איר חתונה.

הינדע פרידמאן, אסתר גאלדשטאין און רבקה וואידיסלאווסקי

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך אויך מיין גיוו. שילערין הענע טענענבוים צו איר תנאים.

ווארשע רבקה וואידיסלאווסקי

א ברכה-פולן מזל-טוב שיקן מיר אונדזער גיוו. לערערן פרל. קלוגער צו איר תנאים מיט ה' גרינפעלד

זאוויערטשע שילערנס פון בית-יעקב שול

א ברכה-פולן מזל-טוב ווינטשן מיר דער חשובער און ליבער פרל. קלוגער צו איר תנאים מיט ה' גרינפעלד

זאוויערטשע בנות אגודת ישראל

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבער פריינדן סימא קלוגער צו איר תנאים

זאוויערטשע פאמיליע האבערמאן

אונדזער ליבער" פרל. סימא קלוגער צו איר תנאים ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב.

זאוויערטשע זיסל שפייזער

א הארציקן מזל-טוב פרל. סימא קלוגער צו איר תנאים שרייבן מיט ה' גרינפעלד ווינטשן

זאוויערטשע יהודית צווייגל, נחמה פראמאן

מזל-טוב מיינע חברות: רחל לאה וואלער-שטיין, סימא קליגער און רבקה קליין צו זייער תנאים שרייבן. אייער לעבן זאל זיין א קייט פון גליק און צופרידנהייט.

דראבין גאלדא ערדינאנס

די גליקלעכסטע מזל-טוב וואונטשן אונדזער חברה רחל לאה וואלערשטיין צו איר פארלאבונג מיט ה' אברהם נתן פעדרא. אייער צוקונפט זאלט איר בויען אויף די בערג פון יהודה און ירושלים אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.

דראבין בנות אגודת ישראל

בברכת מזל-טוב חמה הרנו מבשרים את ש"ב מר יחיאל בנציון פאנטש (לודז) לאירושו את מרת חנה לאה וויינריב נכדת אדמו"ר שליט"א וועלטפרייד מקאליש.

קרקה מאיו' ואסתר הייטנער

מיר' גרויס צער דרוקן מיר אויס אונדזער טיפסטן מיטגיפיל אונדזער פריינדן גיוו. לערערן (אין קעלץ) ברכה לעווין צום פלוצליקן טויט פון איר געליבטן פאטער ע"ה אין אונדזער גרויסן אידעאל זאל זי א טרייסט געפינען

קיעלץ פאמיליע שטראסבערג

שוו. מרים און רייצע שטראסבערג

דעם טיפסטן צער און מיטגיפיל דריקן מיר אויס די ליבע גרינדערן פון אונדזער ארגאנ. ברכה לעווין (בית-יעקב-לערערן) צום טויט פון איר פאטער ז"ל. אין דער ארבעט פאר אונדזער הייליקן אידעאל זאל זי א טרייסט געפינען.

קיעלץ בנות אגודת ישראל

גיוו. 5 קורס בית-יעקב

פארלאג „בית-יעקב" לאדזש

דער לעצטער טערמין פון פארשרייבן זיך

— אלס פרענומעראנט אויפן גרויסן בוך —

גיזאמלטע שריפטן

פון דער באשאפערן פונים בית-יעקב גידאנק

שרה שענירער

דער רייכער תוכן פונים בוך:

א) בלעטער פון מיין לעבן

פרוי שענירער באשרייבט אינטערעסאנטע מאמענטן פון איר לעבן, פון די קינדער יארן אן ביזן היינטיקן טאג. באזונדער ווערן דערמאנט די וויכטיקסטע מאמענטן פונים אנטשטיין פון דער בית-יעקב באוועגונג. איינדריקן און באשרייבונגען פון די וויכטיקסטע געשעענישן, צוזאמענפארן, באזוכן במשך די לעצטע 15 יאר.

ב) בית-יעקב און בנות-אגודת-ישראל

1) דער ציל פון די בית-יעקב שולן 2) אונדזער לערערשאפט ביי די לימודים 3) דריי בריוו צו בנות-אגודת-ישראל 4) דער ערשטער יאר-טאג פון „בנות" 5) דער ערשטער ארט. פרויען-קאנגרעס אין ווין 6) יידיש און יידישקייט 7) אונדזער גידרוקטווארט 8) 15 יאר בית-יעקב באוועגונג.

ג) צייט מאמרים

1) דער שבת און די יידישע פרוי 2) דער חודש תשרי 3) אונדזער באגייאונגס יום-טוב-חנוכה 4) וואס לערנט אונדז פורים 5) דער יידישער פרויען יום-טוב פסח 6) ספירה און ל"ג בעומר 7) שבועות און רות 8) שבעה עשר בתמוז 9) חורבן ירושלים 10) נחמו, נחמו עמי 11) חמשה עשר באב — דער באנייטער יום-טוב פון די רעליגיעזע יידישע טעכטער.

ד) יידיש פרויען לעבן

1) די הייליקע פליכטן פון דער יידישער פרוי 2) אונדזער צניעות-קולטור 3) די יידישע פרוי און דאס כשרות 4) יידיש פאמיליע-לעבן 5) מאדע-עפגאט.

ה) צען בריוו צו יידישע קינדער

1) דער שטילער חודש חשון 2) מיין שלח-מנות צו אייך 3) אנטלויפט פון זאגן ליגנס 4) דערווייטערט אייך פון קנאה-שנאה 5) זייט יעדן דן לכף-זכות 6) זייט נישט שטאלץ ביי זיך 7) היט אייך פון לשון-הרע 8) כבוד את אביך ואמך 9) ואהבת לרעך כמוך 10) אונדזער בית-יעקב שול. (די בריוו צו קינדער זענען גידרוקט ספעציעל מיט גרויסע שריפט).

16 זייטן בילדער פון די וויכטיקסטע געשעענישן אין בית-יעקב און בנות-לעבן

גידרוקט אויף פיין פאפיר, קינסטלערישע הילע, פיל-פארביק גידרוקט — 120 זייטן — גרויס בוך פארמאט

פרייז פון בוך נאר 3 זל.

די וואס צאלן איין ביז ל"ג בעומר 2 גילדן, ווערט זייער נאמען זיין גידרוקט אינים בוך אלס פרענומעראנט און תיכף נאכן דערשיינען באקומען דאס בוך צוגישיקט.

פארערערנס פון פרוי שענירער!

פירט דורך מיט דערפאלג די פרענומעראנטן-אקציע, זאל יעדע ב"י שילערין, בנות חברה פרענומערירן די גיזאמלטע שריפטן!

דאס בוך דערשיינט פינקטלעך ראש-חודש סיון!

אדרעס פון פארלאג: Bajs Jakow Łódź, Kilińskiego 44 P. K. O. 67.795.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem
ŁÓDŹ, 25 kwietnia 1933
BAJS JAKOW

פרייז 60 גראשן

Rok X zeszyt 104
Adres Redakcji: BAJS JAKOW
Łódź, Kilińskiego 44
Telefon 109-77

א הארציקן מזל־טוב

ווינטשן מיר די שטאלצע טרעגערן פון אונדזער פאָן, די מיט־בויערן פון אונדזער באוועגונג, לערערן פרל. סימא קליגער צו איר תנאים־שרייבן מיט דעם באקאנטן אידעאליסטישן אגודה־טועד מיטארבעטער פון „חורב" אין לאדזש ה' שלמה גרינפעלד זאל אייער צונויפבונד זיין גיבענטשט מיט דער ברכה פון בורא עולם אלס קשר של קימא.

צענטראלע בנות אגודת ישראל אין פוילן

לאדזש, ניסן תרצ"ג.

אונדזערע חשובע פריינט און מיטארבעטער משה מארק צו זיין חתונה מיט שיינדל ראאב

העשל קלעפפיש צו זיין תנאים מיט ריזל ווײדנפעלד ווינטשן מיר מזל־טוב און א סך גליק.

רעדאקציע בית־יעקב לאדזש
א"ג פרידנזאן.

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער חשובער פרעזעסן די שטאלצע קעמפערן פאר אונדזער אידעאל חנה פלוהר (רימאנאוו) צו איר חתונה מיט ה' וואלף פלוהר (קראקא) זאל דער אייבערשטער באגליקן אייער עתיד מיט שטענדיקער פולקאמע צופרידנהייט. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ציון וירושלים. אין גייסט פון אונדזערע הייליקע אידעאלן!

בנות אגודת ישראל

רימאנאוו **לערערן חוה גאלדשטאף**

פיל גליק, בליענדע צוקונפט, און גייסטיקע פארביגיגנס ווינטשן מיר אונדזער ליבער און חשובער פרעזעסן די פירערן פון אונדזער ארגאניזאציע פרל. חנה פלוהר (רימאנאוו) צו איר חתונה מיט ה' וואלף פלוהר (קראקא). איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון יהודה און ירושלים און היטער שפינען די גאלדינע קייט פון אונדזערע אבות.

בילא פירער, חוה קעניג,
שוועסטערן מארגוליעס,
רימאנאוו **שוועסטערן גינצבורג**

א הארציקן מזל־טוב ווינטש איך צו די תנאים פון פרל. ראזנשטיין מיט ה' פרוסקין (קאברין) פון ח. בנותקע פרל. גוטמאן (אמשינאוו) מיט ה' מאשקאוויטש (תלאצלאוועק) עשר ואשר יהיו מנת חלקכם תמיד. דער אויסגיצייכנטער פרידקע ריפטרעגער און אירע ח. עלטערן (שו"ב בטשעשטאווע) צו איר אנגינומען ווערן אין ב"י סעמינאר אין קראקא — מיינע הארציקסטע ברכות.

פיעטשאנאוויצע **רבקה איזראעלסקא**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ליבן ברודער ברוך אברהם בלום מיט פרל. רבקה קליין (ב"י לערערן אין קשאנאוו) ווינטשן מיר א הארציקן ברכת מזל־טוב אייך און דער גאנצער פאמיליע. השי"ת זאל אייער עתיד קרוינען מיט ברכה והצלחה.

קשאנאוו **גישוויסטער בלום**

מזל־טוב! א סך הצלחה און אייביקע צופרידנהייט ווינטשן מיר אונדזער ליבער לערערן פרל. קליין צו איר פארלאבונג מיט ה' ברוך אברהם בלום אייער מזל זאל שיינען כשמש בצהרים.

גיוו. ב"י שילערנס חיינט גרופע
קשאנאוו **ט. מושל און ט. ענגלענדער**

א הארצלעכן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבער און איבערגיגעבינער לערערן און פירערן פרל. קליין צו איר פארלאבונג מיט ה' א. ב. בלום (קשאנאוו) אייער צוקונפט זאל זיין גיבענטשט פון השי"ת און איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער הויז אויף די בערג פון ציון און ירושלים אין גייסט פון אונדזערע הייליקע אידעאלן.

קשאנאוו **גרויסע גרופע**

א ברכהפולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער חשובער לערערן פרל. קליין צו איר פארלאבונג מיט ה' ב. אברהם בלום (קשאנאוו). זאל אייער עתיד זיין גיבענטשט מיט גליק און צופרידנהייט וברכת כפולה עד כי יבא שילה.

קשאנאוו **בנות אגודת ישראל**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער גיוו. לערערן פרל. מרים קאהן (דוואַרט) צו איר חתונה מיט ה' ווייסקאהל (לאדזש). זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אין גליק און צופרידנהייט אין לאנד פון אונדזערע אבות.

ליפנא **בנות אגודת ישראל**

צו דער חתונה פון אונדזער ח. מיטגלידערן שרה דזיאלאחסקא מיט ה' בענצלאוויטש ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל־טוב און א גליקלעכע צוקונפט.

טשענסטאכאוו **בנות אגודת ישראל**

א הערצלעכן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ח. מיטגלידערן יוכבד רבקה יוסטמאן צו איר חתונה מיט ה' ראזנשטרויך. אייער מזל זאל שיינען כשמש בצהרים.

טשענסטאכאוו **בנות אגודת ישראל**

א הערצלעכן דאנק דריק איך אויס די ג. פרויען און מענער פארוואלטונג ווי אויך די „בנות" פאר זייער גוטער מיטהילף צום גראנדיעזן פארשטעלונג „מכירת יוסף", וואס איז גיוועזן אין קלעטשעוו דעם 15 מערץ 1933. איך ווינטש זיי גרויסע דערגרייכונגן אין זייער ווייטערדיקער ארבייט לטובת בית־יעקב.

קלעטשעוו **זייער איבערגיגעבינער העניע כ"ץ**

מזל־טוב און פיל גליק

ווינטשן מיר די גיטרייע עסקנות און לערערנס רבקה הארוויץ צו איר חתונה מיט ה' שמואל ראזנבערג (שידלאָוויעץ).

רבקה קליין צו איר תנאים מיט ה' ברוך אברהם בלום (קשאנאוו).

ווי אויך די עסקנות חנה פלוהר (רימאנאוו) צו איר חתונה מיט ה' וואלף פלוהר זאל אייער נייער לעבנס־וועג זיין גיבענטשט פון השי"ת.

רעדאקציע „בית־יעקב" לאדזש
צענטר. בנות אגודת ישראל אין פוילן.

א ברכה־פולן מזל־טוב

ווינטשן מיר אונדזערע פריינט ה' שלמה גרינפעלד און לערערן סימא קליגער צו זייער תנאים.

אליעזר גרשון
און אסתר פרידנזאן.

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר דער ג. לערערן פרל. ראטנבערג (ב"י לערערן אין פשעמישל) צו איר תנאים־שרייבן. גליק און צופרידנהייט זאל איר נייען לעבנס־וועג שטענדיק באגלייטן.

נײ־סאנץ **בנות אגודת ישראל**

צו דער חתונה פון אונדזער איבערגיגעבינער חברה פרל. שרה שלאכטע ווינטשן מיר א הערצלעכן מזל־טוב.

נײ־סאנץ **בנות אגודת ישראל**

מזל־טוב

דער ליבער און גיאכטעטער לערערן גרינדערן פון אונדזער „בנות" דינה קנאבלעוויטש (לאדזש) צו איר חתונה מיט ה' ראבינאוויטש. אין באגלייטונג פון גליק און צופרידנהייט זייט זוכה אייער עתיד צו בויען אין ארץ־ישראל.

קאליש **בנות אגודת ישראל**

פארז. פרוי פערלע פירערן פרל. בערגמאן

א ברכה־פולן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. חברה און פריינדן העניע טענענבוים (וולאשטשאווע) צו איר תנאים מיט ה' ישראל פראמאן (לאדזש). אייער מזל זאל לייכטן ווי די אויפגייענדע שטערן פון „בית יעקב" און „בנות אגודת ישראל".

ה. מאועס, א. האלדשטיין, מ גרינבלאט, ר. מענטליק, מ. דאנציגער, מ. בענצלאוויטש, פ. מאנאוויטש, מ. שילדהויז.

חלאשטשאווע.

כל מלא ברכות אנו שולחות לכבוד אחותנו לדעה חי' בערקנוולד עם מר יעקב זאנדבערג. תהי' דרכם בחיים צלחה ומזלם יופיע כשמש ברקיע.

דוואַרט מורתיך ריזל גרינבאל
ואחיותיך מבנות אגודת ישראל

א הערצלעכן מזל־טוב ווינטשן מיר צו דער פארלאבונג פון אונדזער אידעאל־שוועסטער שרה מאנדלבוים (קלימענטאוו) מיט ה' משה מאנדלבוים (ווארשע). זאל השי"ת אייער צוזאמענבונד בענטשן מיט זיין פולער ברכה און אייביקער הארמאניע.

קלימענטאוו **בנות אגודת ישראל**

באצירט אייערע לאקאלן מיט די בילדער פון אונדזערע מנהיגים אויף זייד־גיוועב

1) דער בעל־חפץ־חיים שליט"א

2) גערער רבי שליט"א

3) ר' שמשון רפאל הירש זצ"ל

4) ד"ר נתן בירנבוים נ"י

פרייז פון אלע 4 בילדער נאר 5 גילדן — אן־איינצל בילד 150 זל.

אן געלט פריערויס ווערט קיינים אן אויסנאם נישט גישיקט — געלט פאר די בילדער ווערן נישט גימישט מיט קיין שום אנדערע חשבונות.

געלט שיקן: P. K. O. 67,795

א הערצלעכן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער חברה מרים געלבארט (מינסק־מאז.) צו איר פארלאבונג מיט ה' פישמאן (ווישניק). זאל דער אלמעכטיקער אייך בענטשן מיט פיל גליק און אייביקע צופרידנהייט זאל אייער לעבנס־וועג אייביק באגלייטן.

לערערן יהודית קאמינער
מינסק־מאז. **בנות אגודת ישראל**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר דער ג. לערערן פרל. ראטנבערג (ב"י לערערן אין פשעמישל) צו איר תנאים־שרייבן. גליק און צופרידנהייט זאל איר נייען לעבנס־וועג שטענדיק באגלייטן.

נײ־סאנץ **בנות אגודת ישראל**

מזל־טוב! פון טיפן הארצן ווינטשן מיר מזל־טוב צו די חתונה פון אונדזערע גיוועזינע לערערנס ז. פרל. דינה קנאבלאוויטש (לאדזש) מיט ה' ראבינאוויטש (לאדזש) און פרל. חושע שערעדזקא (זביאניק) מיט ה' האמער (אויאזד) גליק און צופרידנהייט זאל אייער נייען לעבנס־וועג באגלייטן. איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון און ירושלים.

בנות אגודת ישראל
לינטשיץ **לערערן זשורקאווסקא**

אבאנאמענס־פרייז

15 נומערן — 7 גילדן. 10 נומערן — 5 גילדן
6 נומערן — 3 גילדן.

אנאנסן־פרייז

א גאנצע זייט — 200 ג. א האלבע זייט — 100 ג.
א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט — 25 ג.

דער אבאנאמ. מוז גיצאָלט ווערן פריערויס
געלט שיקן לויט פ. ק. א. 67,795
א גראטולאציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן
געלט פאר אנאנסן פריערויס.

Red. i wyd. Luzer Gerszon Frydenzon

Druk. J. Diament Łódź, Kilińskiego 50